8594

విజయ | | సంపుటము 30

జ్యేష్ఠము | | సంచిక 6

భారతి

శ్రీ వాగీశ్వరి

శ్రీ చల్లా పిచ్చయ్యశాస్త్రి

అవ్యక్తప్రమదాబ్ధి కేగు రసవాహంబంచు దోఁగాడి శ
క్తి వ్యుత్పత్తులు తూఁగి కొల్వ ననురక్తిన్ గాంతి జాల్వాలుగా
గావ్య శ్రీపుట భేదనమ్మునను వేడ్కన్ భావసౌధంబున
న్నవ్యక్తంబగు నిన్ను గన్గొనినవో జూపోపు! వాగీశ్వరీ.

శరదారంభ నదీజలంబువలె స్వచ్ఛంబై స్ఫురత్సూచికాం
కురముంబోలె నిశాతమై విషయపంక్తుల్ మెల్చి యానందమం
దరహింజెందు మనీషయే మధురచంద్ర జ్యోతిరున్మేష భా
స్వరమౌ నీరుచి నున్న దాన్నటులఁ గాంచంజాలు వాగీశ్వరీ.

రాగంబుల్ పదిపాడవచ్చు గళసారస్యమ్ముతో నందఱుం
త్యాగయ్యం బలె గ్రోలఁగఁగలరె నాదానంద మాధుర్యముం

ప్రాగల్భ్యమ్మునఁ జూడవచ్చు బహుళగ్రంథమ్ములన్ దద్ధ్వని
శ్రీ గన్గోఁగవిఁగోలె నేర్వ రితరుల్ సిద్ధంబు వాగీశ్వరీ.

భక్తిం బాదయి యొప్పి పూర్వము కవిబ్రహ్మల్ మహాభాగు లా
సక్తిం గొల్చిరి నీ స్వరూపమును విశ్వాసమ్ముతో నేటికిన్
వక్తల్ శ్రోతలు దైవతంబులని కొల్వన్ నిల్చి రవ్వారి ధీ
శక్తిం చేరఁగ నెవ్వ రోపుదురు విశ్వధ్యేయి వాగీశ్వరీ.

నిను సింహాసనమందు నిల్పిన నృపుల్ నీమంగళాకారము
న్గనులం జూపిన సత్కవీశులును లోకంబుద్ధరింపంగ నే
డును గ్రంథాకృతి దోచుచుండిరి విరాట్టుంబోలి బోధామృత
ప్రణయప్రస్ఫురణ ప్రపోషితసమగ్ర శ్రీక! వాగీశ్వరీ!

దేశిసారస్వతము :

స్త్రీల కథాగేయములు

'కృష్ణశ్రీ'

కల్పనా రసానందమూ పండితుల ప్రత్యేక హక్కులు కావు. జనసామాన్య మంతటిలోనూ మనస్సులు కల్పనకీ, హృదయాలు రసానందాన్నీ కోరుకుంటాయి. చిన్నపిల్లల లేతమనస్సులూ హృదయాలూ కూడా కల్పనల్ని మెచ్చుకోవడమూ, రసాత్మక రచనలకి స్పందించడమూ వారి కథా శ్రవణ సమయాల్లో మనకి అనుభవమే. మానవుని అనుభవాలు చిన్న మానవ హృదయాలు స్పందించడమూ, మానవుని కల్పనల్ని మనస్సులు ఆమోదించడమూ నైసర్గికమే. ఇది స్త్రీలకుకూడా వర్తిస్తుందని వేరే చెప్పవ మంటుకుం? కథలలో నిన్నటివరకూ పురుషులు ఎలి జైనా, గృహసీమలోనూ, గ్రామసీమలోనూ, పొంగిన సమయాలలోనూ స్త్రీ సంస్కృతి సహజ సౌందర్యాన్ని పంచుకుంటూనే వుండేది. ఈ అంటిపు సంస్కృతికి దోహదముచేసినవే కథా గేయాలు. అకృత్రిమత్వమూ, హృదయాభి ముఖత్వమూ ఈ గేయాల జన్మహక్కులు. వీటి శ్రోతలు అమాయిక సంస్కారులూ, స్వార్థాహంకార రహితులూను. వారు కోరేది రీతీ, అలంకారమూ, గుణమూ, ధ్వనీ, అని విర్రవీగిపోయి ఉండరు. అందువల్ల వారి కానందాన్నిచ్చే పద్ధతులు నైసర్గికములే గాని కృత్రికములు కావు. మాత్రాబద్ధములై వుండడమూ, పరిమితి కలిగివుండడమూ మాత్రమే వీటికి వర్తించే నియమాలు. వీటిని తీర్చి దిద్దేది రచయితల మనస్సులు కాదు, హృదయము. కాబట్టి సార్వజనీనభావాలే వుంటాయి వీటిలో. అక్కడక్కడ మాత్రం నక్షత్రాల లాగ—కొంగు మెరుపుల లాగ—వ్యక్తుల రచనాసౌందర్యము తళుక్కుమంటూ ఉంటుంది. ఇది చూడండి.

కనకా కనకా వేములతాత
కనకా పసిన్నా కామనరూపు
వాగూ నీళ్ళూ వనమూ పత్రీ
తెల్లని గుళ్ళో నల్లనిస్వామికి
నాల్గుచేతులా నమస్కారాలు.

ఐదు పంక్తులు! తల్లీ పిల్లా గుడికి వెళ్ళినదృశ్యము. వనకవైపున 'కనక' పంక్తిలో వేము 'తాత!', వాగూ, నీళ్ళూను. గుడిచుట్టూ వనమూ, పత్రీ. తెల్లగా వెల్ల వేసిన గుడిలో నల్లని లింగము! చిత్రకారులు ఇంత కన్నా చక్కగా ఆదృశ్యాన్ని కళ్ళకి కట్టించగలరా? పుత్రవతి నమస్కారము నాలుగుచేతులతో చేస్తోంది. స్వామి ఉబ్బులింగడాయె. ఇంక లోటేమిటి?

కలవారి కోడలు కలికి కామాక్షి పుట్టింటి ప్రయాణము చూడండి. ఆమె పప్పును కడవలో పోసి కడుగుచున్నది. 'అప్పుడే యేతెంచె ఆమె పెద్దన్న; 'కాళ్ళకు నీళ్ళిచ్చి కన్నీళ్లు నింపె,' "ఎందుకు కన్నీరు ఏమికష్టమ్మ, తుడుచుకో చెల్లెలా ముడుచుకో కురులు, ఎత్తుకో బిడ్డను ఎక్కు అందలము, మీ అత్తమామలకు చెప్పిరావమ్మ" అన్నాడు అన్న. 'కుర్చీ పీటమీద కూర్చున్న అత్తా, మా అన్న లొచ్చారు మమ్మంపుతార?' అని అడిగింది. ఆమె 'నే నెరుగనే నెరుగ నీ మామ నడుగు' మన్నది. కామాక్షి వరసగా 'పట్టెమంచము మీద పడుకున్న మామ' నీ, 'భారతము చదివేటి బావ పెదబావ' నీ, వంటచేసే తల్లి 'అక్క' గారిని పై రీతినే అడిగి అందరూ అలాగే 'నె నెరుగనని' తరవాతి వారి దగ్గరికి వెళ్ళుమనగా, చివ్వరికి 'రచ్చలో మెలిగేటి రాజేంద్ర భోగి' ని అడిగింది. ఆయనగారు 'పెట్టుకో సొమ్ములు కట్టుకో చీర, పోయిరా సుఖముగా పుట్టినింటికిని' అన్నాడు. సామాన్య జీవితములోని ఈ చెలికుతునుక పండితుల దృక్పథంలో పడెగలదా? దీని బరువంతా నియమబద్ధమైన అవిభక్త కుటుంబంమీద వుంది. అయినా కామాక్షి కాముడు 'రాజేంద్ర భోగి' హుందాగిరీ చక్కగా కనపడుతుంది. బాలకృష్ణుడు పళ్ళుకొనుక్కునే కథవినండి చిత్రంగా వుంటుంది. 'అంగడికి చెంచెతా పండ్లమ్మ తెచ్చె', 'అమ్మ నాకో పండ్లు అడిగె కృష్ణమ్మ, 'ముంగిటా వున్నాది ముత్యాలరాశి, నట్టింట వున్నాది రత్నాలరాశి, తవ్వుకో కృష్ణమ్మ దోసిళ్ళనిండ' అన్నది గోపెమ్మ.

'పట్టవే శెంచెతా పెట్టవే పండ్లు' అన్నాడు స్వామి. పెట్టంగ ఒక పండు గంపలో పడెను. సరి, జరగవలసి వది జరిగింది. గంపలో పండ్లన్నీ కనకంబులాయె, గంపకింది మట్టి మాణిక్యమాయె, అది కట్టిన మసిపాత పట్టుచీరాయె. కోరిన కుచేలునికి సిరి ఆలస్యముగా అందింది కాని కోరని చెంచెతకు విశ్వవిభుని కర స్పర్శ సద్యఃఫలితము నిచ్చినది.

పెండ్లిళ్ళలో స్త్రీలదే పెత్తనము. అసలా, శోభా నాదిదే. కనుక వారి పాటలలో పెండ్లిళ్ళ ఎక్కువ వినబడతాయి. శాంతా కల్యాణానికి అవ తారిక వినండి:

పదకొండ్లు నెలికత్తెలు ఆ పడతిని గొల్చుచుండగ
కూతురీక్షించి రాజా కుందనంపు ప్రతిమనెను
బాలనీక్షించి రాజు బంగారు బొమ్మనెను
మాతల్లి రమ్మని ఆరాజు తో పిలుచుంచె
ఆడిన స్త్రీనమ్మ మేనెల్ల చెమ్మటబట్టె
సిగ్గుగ నిలిచి ఆబాల ముసిముసి నవ్వెను
తండ్రిచాటున ఆబాల కిలకిలమని నవ్వెను
పెండ్లి ప్రాయము శాంతాకూ ప్రేమతో చేతా
మనెను

దశరథరాజు కూడా మనలాంటి గృహస్థుడే. ఎదుగు తున్న శాంతను అట్టేచూచి, 'పిల్లకు పెండ్లి చేయాల' అని సంకల్పించాడు. సీతాకల్యాణం ఈరీతిగా నిశ్చ యము కాలేదు.

'బాలప్రాయమునాడు నాటి పాపడు మునీ
వేల్పులైన త్రిగ లేని విల్లు తానెత్తే
చూచి జనకాముని చోద్యంబు నొందీ
ఈ సీత నెవ్వరికి ఇత్తునని దలచీ
ఘనులు నెవ్వరురాని కరమునా బట్టి
ఫ్రాని వంచి తెయిస్తు పొంటివారికినీ'

అని నిశ్చయించుకున్నాడు. 'రఘువంశ తిలకుడు రామచంద్రుడూ. మునుకొని హరివిల్లు ముమ్మారు వంచి, నుణాన్వనులు చేసెను! తరువాత దశరథ రాజుకు 'కబురు' వెళ్ళింది. సన్నాహము చేసుకుని బయ ల్దేరాలి.

'రావమ్మ యీవేళ రాము పెండ్లికిని
పట్టంచు చీరెతో పడతి రావమ్మ
మట్టెలా పిల్లేళ్ళ ముసుగ రావమ్మ
సిలంచు చీరతో నెలత రావమ్మ
నెరుకాకు చీరతో చెలియా రావమ్మ
కరకంచు చీరతో కలికీ రావమ్మ
మల్లెపూవుల చీరె ముసుగ రావమ్మ
ఉల్లిమళ్ళ చీరె యువిదరావమ్మ'

అని యువిదల నందర్నీ పిలిచారు. వారంతా ముందు పసుపు వంచి, తర్వాత ధాన్యాలు దంచారట. ఎన్ని రకాల ధాన్యాలో చూడండి. "గరుడవాహనాలు గోరీ కుంకాలూ. కురువబాణాములూ, కృష్ణా భోగాలూ, వంకిసన్నము పెద్ద వడ్డాణమూలూ, కంక ణములు లక్ష్మీనారాయణునులూ, మా దేవి కాటుకలు మల్లెచిన్నాలూ, దూదిభోగాలును దొంతి మల్లెలును, గోరుప్రాయగాలు గోపిజధాన్యములూ, ముత్యాల ధాన్యములు ముక్కుధాన్యములూ, బంగారు తీగెలూ ఒలిగుబె ములనూ, సింగాబాలలేమి కాముభోగాలూ, నీవికా ధాన్యాలూ" దంచినారట. స్త్రీలైతే సాధా రణపు చీరలే కట్టేరు గాని, వారి తాహతు చూడండి. 'పసిండి కోకల్ని బంగారు కట్టూ, మిసిలా చంద్రుని మించు మోములు మెరయా, భాసిల్లు రత్నాల బాపిటలు మెరయా, గంధకస్తూరి పూతకలికి ఘుమఘుమింపా, సంపెట దండలా జారునపయ్యదలూ, కుడి ఎడమ బాహువులకూడి బెట్టుమనూ, నాటరాగములాలో పాడుచుమనూ, కొట్నాలు తిరుణాలంపదూ దంచే రటా.. శాంతా పెండ్లి చాలా అల్లరిగా జరిగింది. అంచేత శాంతా రాగకనపడే ఘటోత్కచుణ్ణి చూచి గుర్కుకుమారుడు

అయ్యగొయ్యి పెద్దపులి అమ్మయొయ్యి పాము
అమ్మయొయ్యి సింహాము అమ్మయొయ్యి తేలు
అమ్మయొయ్యి ఎలుగుబంటమ్మయొయ్యి జెర్రి
అమ్మయొయ్యి గండుపిల్లి అమ్మయొయ్యి రేచు
.. ..
అమ్మయొయ్యి రాక్షసి అమ్మయొయ్యి భూతం
(తకతకిట తకతకిట తకతకిట తకతకిట)

'అనుచు గడగడ వణకి అవతలకి' పోయాడు...... తిరుపతి గోపయ్య రచించిన వరదరాజు పెండ్లి చాలా సొగసుగా ఉంది. 'కవులకెల్ల మేటియైన కాళి దాసు ఏదిని దిలతు కార్యంపు కర్తయైన స్వామి వల నాదా!' అని ఉపక్రమించాడు పాట, సముద్రుని తనయ పేరుందేవి తల్లిదగ్గరుండగా, 'పొన్నపూలు కోయుటాకు పోదమనుచు' కొంత ఒక్కతె ఆమెను 'కన్ను సన్న జేసి' పిల్చింది. తల్లి 'రాణివాసమెల్ల విడిచి రమణీ తొట్ల వెంటనేగ భావ్యమా?' అని గార వించింది. 'వినక నా పెరుందేవి కొంగుగట్టిన వరహా లన్ని పారజల్లెనూ, ఘల్లుఘల్లు మనుచు తన గజ్జె లందెల్ రవముసేయ మొల్లగంధి హారమూలు మ్రోగు

చుండెనూ, తరుణిచేరు మక్కుజొట్టు నుదుట నాట్య
మాలుసేయ, కొప్పున ముడిచిన పూలవంపు గునిసి
యాడెనూ, కన్యకా దిగులు జెంది జాలిపడ్డ నంద
మయిన తల్లి చేరదీసీ అపుడు పోరుమాన్పెనూ, తల్లి
గర్భమపుడు కరిగి లిపయ నవ్వ డెత్తుకొని పూలు
గోయ బోవుమాని బుజ్జగించెనూ.' 'పోరుమాన్పెను,'
'తల్లి గర్భమపుడు కరిగి' అని వాచ్యము చెయ్య
కుంటే హోరాల ధ్వనికి ఇంకా గొప్పశక్తి అలవడి
యుండును.

పెరుందేవి పన్నీట జలకమాడి చెంగావి చీర గట్టి, వన్నె మీరు రవిక వేసుకుని, నీటుగా శృంగారించుకుని, పసిడిగూడ చేతబట్టుకుని పొన్నపూలు కోయబోయింది. తోటలో ఆమెకు అతివలంతా 'తక్తు' గావించి, పన్నపూల సురటిగాలి విసిరి, గుప్ప సీట విసిరినారు. కుంపెరదన చేతులెత్తి గునిసిపోయింది. అప్పుడు కంచి వరదరాజు వచ్చిచూశాడు. ఆయన 'కరుణ' వల్ల కొమ్మలకు కోయకుండానే పొన్నపూలు గూడలలో నిండిపోయాయి. బుజబుజ రేకులూ నాలుస్తంభాల ఆటా ఆడేరు. అప్పుడు వరదరాజు

పట్టుదట్టి మొలనుజుట్టి బంగారు చిక్కటమును
వంక మొలనుకట్టి, కంచి వరదు డిప్పుడిగో
కర్ణములు చవుకగంటు నీలంపు చాయ కం
దిట చంపలాను వంకీలు మెరయగా
ముని చేతులాకు మంచి ముత్యాల కడియములూ
(తకిట తకట తకిట తకిట తకిట తకిట తకిట తకిట)
మొలగంటల సవ్వులు మ్రోగుచుండగా
(తకిట తకిట తకిట తకిట తకిట తకిట తా:)

వచ్చి, భామయెదుట నిలుచుండి 'వంకచాచి' గెదిరించాడు. అతివలంతా వణుకుతూ సిగ్గులోకి వెళ్లారు. 'పోదురే పణతులార పొన్నపూలకుంక మీకు ఏపు మీర మా వనముల కేలవత్తురే, గూడు కొక్కమాపె యిచ్చి భామ చనుదెంచుమంటె పసిడి గొన్న కోపమేల పణతి నీకునూ' అన్నాడు. అప్పుడా పెరుందేవి పైటచెంగు కప్పుకొనుచు మెప్పుగా పలికె కంచి వరదు తోడనూ 'గాసిపుచ్చి కొనాలేవు మాకపుచ్చుకొనాలేవు, నా చేతి వక్కా రాగికొను కొందువటర! జాజిజాజి వనములోకి అరుగనున్నవి. 'కలికి చిలుక నెత్తికొని కంచిపురము కిరుగవలె, … విరాగు చనగ వేగిరమ్మనా' అన్నాడు స్వామి. జరిగెంది పాపం. 'శనివారమ్ము గని వనాభోజనమ్ము కొస్తే, ఘనముచేసి … యుంచి ఘాతజేతుపం! కోసినా పువ్వులన్ని కోమలి పారజల్లుకొని,' మరి వేగిరమున బోయి చెలులతో కలుసుకొన్నది. చెలులంతా తను గూడలలోని పూలు ఆమె గూడలో పోసి, భయము వుడిపి గారవించారు. పెరుందేవి ఇంటికివెళ్ళి 'వరిస్తివా' అన్న తల్లికి 'అవ్వా! మాబాలిక కుంజరము అడ్డువచ్చింద'ని చెప్పి తప్పించుకుంది. కంచి వరదుడు నాటినుంచీ అన్నము ముట్టలేదు. కినుడూ బ్రహ్మసముద్రుడి దగ్గరకి రాయబారం వెళ్ళారు. వరి ఇక చెప్పడానికేముంది? ఆకాశమంత పందిళ్ళూ, భూమి అంత అరుగులూ వేసి పెళ్ళిచేసి, కనకంపు పళ్ళెరములలోని ముత్యాలు తలబ్రాలు పోయించి, అప్పగింతలు పెట్టి సముద్రుడూ, కౌగిలించి 'నా సుతను గారవించి ముద్దుపెట్టి, … పోయి … పాలతి విభుని - స్తివా?" అన్నాడు. … బంగరుపు మేడలోను పన్నీరూ, అత్తరూ చిలికించి, … విరజాజులూ సంపెంగలు జల్లిన పసిడి పాన్పు మీద వరదరాజస్వామి పెరుందేవితో 'సుంకరీలుతోటి నీవు వాదమాడి నోడితివా, (ఇప్పుడు) అంతా నను గెల్చుకో ఇందుకవనా' అన్నాడు.

సంపన్నుల కావ్యాలు పెండ్లితో … స్త్రీల కావ్యాలు పెండ్లిని ఏనాంటి పెద్దగా మాడవు. జీవితములో పెండ్లి ఒక్క ఘట్టము. 'జీవితము పెండ్లితో ప్రారంభము' అనవచ్చును కూడాను. పెండ్లిలోని ఒడిదుడుకులు ప్రారంభిస్తాయి. కనుక స్త్రీల కథాగేయములలో పెండ్లిలో ప్రారంభించే అచ్చట్లూ ముచ్చట్లూ అన్నీ ప్రవేశిస్తాయి. శ్రీరాముడు వివాహపు గోముల్లో ఒకనాడు అలిగి దశరథుని నగరికి (అనగా విడిదికి) వచ్చి మేడలో పడుకున్నాడు. జనకుడు అతని అలక తీర్చుటకు 'అరబలకు గుజ్జనలు పోక కట్నాలు, కోకలదిండులే కొయిగు రుమాళ్ళు, గంధపు గిన్నెలు పువ్వుల పిండెలు, సొమ్ముల బెబ్బకులు, నాలుగువేళ్ళ ఉంగరాల్, నవ్రగాహ బట్టువు, సన్నదుప్పట్లు, జోడుశాలువలు, నడుకట్లు చిళ్ళల నేవళము … ముద్రాలు. పచ్చల పతకములు ఏకహారములు, చంద్రహారములు, బంగారు మురుగులు, చొక్కాలూ బంగారుదోవతులూ. జలతారు పాగ బంగారు కుంచె తెచ్చాడు. ఇంకేనా? సీతమ్మని, సింగారించి, పసుపుపూసి. పన్నీట జలకమార్చి, పారాణి బెట్టి, … కడియాలు … పెట్టి పిల్లెళ్ళు, ముసవక మెచ్చి. … వేయించి, శంఖా … బజ్జలు మ్రోయుచుండగా, … పూర్వసి మేనకోడలు … ముందు రాగా, సకల సన్నాయిలూ కంచుడిండిమలూ, ఛత్రచామరములూతో దశరథ నగరికి వెంచేశారు. దశరథుడు తివాసులు

జంబుకానాల్ కంబళ్ళు చాపలు పర్ణిపరిపించాడు. ముత్యాలు లమర్చిన ముకురముల యెదుట, రత్నాల దీపములు రంజిల్లుచుండగా ముత్యాలగద్దెపై మురహరిని ఉంచి, రత్నాలగద్దెపై సీతమ్మనుంచి, రాము వద్దను సీత గూర్చుండబెట్టి, రాముణ్ణి ప్రతిమాలుతున్నారు.

సుగ్రీవుడెక్కి యేనుగు వచ్చెనని
  గోల చింతలు మాని లేచిరావయ్యా
అంగదు డెక్కి ఈ యతివ వచ్చెనని
  అందమయిన పెండ్లికొడుక లేచిరావయ్యా
సుక్కేలా ఎల్లెక్కి ముసుక వచ్చెనని
  సడన కంపమేల్లొని లేచిరావయ్యా
సూడిదముత్యాల పట్టి సుదతి వచ్చెనది
  సక్కనైన సంద్రుడా లేచిరావయ్యా

అని అనేక విధాల ప్రతిమాలితే నోరువిప్పింది స్వామికి.

ధర్మసరూకులు సెంపు జారి సేంబులనూ
  ఉదకమిస్తే గాని లేచిరా వసెనూ
అధిక సంపన్నుడే మామ జనకుండు
  ఒచ్చాను ప్రాణు లేచిరమ్మనరా

కాని అది ఒక్కటే కాదు ఆయనగారికి కావలసినది! మంచి గంధపు చెక్క, సుక్కలసాన, ధిమిడ సున్నపు కాయ చిలకలుకట్టె, బంగారు గొలుసుతో పావురము పట్టా, సందకోలు నుంచి ధమిడి గోళెములూ, పాడావుల మంద, సంటిథాలులూ, అరణమిస్తేగాని లేచిరా నన్నాడు. జనకుడు అన్నీ ఇచ్చాడు. ఆణిముత్యాల అమరపలకాయి. ఆ సీత వేసెను రామాని మెడను సీతదగ్గరకురాగానే 'సిగ్గునశ్రీరాముడిగ్గనా లేనా' సరి, ఇటువైపు గుంపెను తీరిపోయింది. ఇంత అల్లరి చేశాక చేరంగాంద్రు ఊరుకుంటారా? 'పట్టుశాలువ లేదని యేలలిగినావూ అంపలమురెక్క నీవు లేచిరావయ్యా, పల్లకీ లేదని యేలలిగినావూ పక్షితేజినెక్కి లేచి రావయ్యా,' అని చెప్పు, 'పత్తిగింజల కుడితి పాచియున్నాది, పాడావు మందలకు పంపిరావయ్యా, చేబియ్యమున్నాయి చెల్లకున్నాది వదినె మరదళ్ళను చెల్లించమనుము,' అని ఎగతాళిచేస్తూ సీత విడిదికి తీసుకువెళ్ళారు. పెళ్ళిళ్ళలో జరిగే అచ్చట్లూ ముచ్చట్లూ అన్నీ సామ్రాజ్య స్త్రీలపాటలకి. స్త్రీలు నిన్నటిదాకా కేవలం గృహిణులే. కనక గృహజీవన ఘట్టాలన్నీ వారి కానందదాయకాలే. ప్రతీ ఘట్టము లోనూ పాటసుంటుంది. ఈ నాగవే స్త్రీలపాటలకి ముఖ్యాధారము. సీతని అప్పగిస్తున్నారు: "సెయికాచ నేరదు సెలత ఓ వదిన। నేర్పుతో పనులెల్ల నేరుపావమ్మ। మీ బాలలలో నొక్క బాలగా చూడు। బుద్ధు లెరుగదు మంకు బుద్ధులే కాని। బుద్ధివచ్చినదాక దిద్దుకోవమ్మ।" ఇవి మన పిల్లలపట్ల నే చెల్లుతాయిగాని సీతమ్మకు చెల్లవని అందరికీ తెలుసు. ఇక లక్ష్మీదేవికి బుద్ధులు చెప్తున్నారు వినండి. "చెలగి మీ అత్తింట్లో బుద్ధిగనుండవమ్మ — యెవ్వరేమాడినా యెదురాడకమ్మ—పలుగాకు పలుకరించి నవ్వబోకమ్మ—నాతోటి చేసిన మంకుపోరెల్ల—యెరుగని అత్తింట్లో చేయబోకమ్మ—నెలవంటి బాలుడే నీల మేఘమురీతి – నెలతరో యెడబాయకుండు మాయన్న– యిన్నాళ్ళవలె కోపముంచబోకమ్మ—నీవు యేమన్నాను మేము విన్నాము—అత్తవారింట యేమనబోకుమమ్మ" అని. అన్నీ తమ పిల్లకేనా? అల్లుడికో? "అల్లుడవూ, చెలికాడవు తల్లివి తండ్రివి నీవే" చాలు. లక్షలు చేస్తుంది ఆమాట. ఇక బహుమతులు చెరించి, 'మదపుటేనుగులు పదివేయి। గుడియెక్కిన తేజీలు లక్షలు గుర్రములు గట్టియిచ్చె। భూములు భూములు రత్నపు సొమ్ములు భానుతేజ కప్పుడూ। బంగరు రథములు పల్లకీలనకుడు తాను యిచ్చె।" సాగనపెట్టి సీతమ్మని అత్తవారింటికి పంపేరు.

తల్లిదండ్రులూ బంధువులూ ఒప్పుకుని చేసిన పెండ్లిలో ఈ ముచ్చట్లు అన్నీ తీరేయి. అర్జునుడు సుభద్రని ఎత్తుకుపోయాడు. అతనికి ఈ అరణాలు ముట్టలేదు; సుభద్రతో అంటాడు: "పున్నమ్మనాడైన అట్లు వండుకుని, అల్లుడా రమ్మనిపిల్చిరె మీవాళ్ళు, కనుము నాడైనాను గారెలొండుకుని, కొమరుడా రమ్మని పిల్చిరె మీవాళ్ళు?" ఆమె ఏమి తక్కువదా? "మావాళ్ళు పేదవాళ్ళు మాకేమిగలదు, పెట్టిగల పెద్దింట పెళ్ళాడితేను, అచ్చటా ముచ్చటాలన్నియూ జరుగు" నన్నది. మగరాజుకి కోపము వచ్చింది. 'అతివ పలుకులువిని గుడ్లెర్రజేసి, యెంతమ మీసం దువ్వి పొంకోళ్ళు యెత్తి, పావకోళ్ళతో తన్ని పక్కనా నవ్వె.' పాపము ఏంచేస్తుంది? 'అరటాకు వంటది ఆడజన్మంబు.' 'గోలుగోలుమని గోడపై కొరిగి, వంటి సొమ్ములుదీసి ధరణిలో నుంచి, మాసిన బట్టగట్టి మడుగులుపిప్పి, ముద్దులముద్దుణ్ణి చంకబెట్టుకుని, పళ్ళెను సుభద్ర అన్నవాకిలకు. వాకిళ్ళ వారన్న నిద్ర శయనించె.' వదిన యెదురుగావచ్చి, ఆడబిడ్డను చూచి అతి జాలినొంది, 'నిద్రబోతున్నావు నీలవర్ణుండ, నీ చెల్లెలొచ్చింది నిద్రలేవయ్యా' అని లేపింది. 'నా ముద్దుచెల్లెలా ఏమె సుభద్ర, యేనుగులు ఉండంగ గుర్రాలుండంగ, హాదాలువుండంగ పల్లకీలుండ, కాలినడకలతోను వంటరిగ నీవు, విడిబడి

వచ్చుటకు వరిగడ్డమేమో?" అని బుజ్జగించాడు. చెప్తోంది.

"పున్నమ్మ నాడైన బూరెలొండుకుని
పున్యూడా రమ్మని పిల్చిరె మీవాళ్ళు
అమవాస్య నాడైన అల్లు వండుకుని
అల్లుడా రమ్మని పిల్చిరె మీవాళ్ళు
.. ..
పుల్ల విరుపుల మాటలాడి పురుషుండు
సుల్లెర్రగా జేసి పాదాలదిన్నె"

పాపము కష్టపడ్డాడు ప్రభువు. చెల్లెలను వోదార్చ చేరంగ నీసి, 'కంట తడిబెట్టకుమ కాంతరో నీవు,' అని,

"దండెమునా వున్న కొత్తచీరల్లు
ఇవిగోనె చెల్లెలా నీకు అరణమ్మ
పెట్టెలో వున్నాయి పట్టుచీరల్లు
ఇవిగోనె చెల్లెలా నీకు అరణమ్మ
గూళ్ళోను వున్నాయి గుండు గిన్నెల్లు
అటక మీదున్నాయి అంచు బిందెల్లు
భరిణెల్లో వున్నాయి పతకముల పేర్లు
ఇవిగోనె చెల్లెలా నీకు అరణమ్మ"

అని సుభద్రకు సారె ఇచ్చిపంపేడు.

సారెలూ, అరణాలూ తక్కువే అవనక్కర లేదు. ఏపాటి మనసెరిగి వర్తింపకున్నా వధువుకి చిక్కే. ఒకనాడు శ్రీరాముడు పడకటింట సీత కొరకు ఎదురుచూశాడు.

'జాజుల తనువునా జవ్వాది యలది
వేచియు తానుండె దేవిరాకలకు
ఎదురెదురు చూచెనూ వెలదిరాదనుచూ
తనవద్దకు రాదని తొందరా పడుచూ
సూర్యవంశజు డపుడు చాల కోపించి
ఘడియ ప్రక్కన బెట్టె కాకుత్స్థతనయు
సీతరో నీ పనులు శోధిస్తు వేగ
అవనిజా మైమరచి నీవు ఉన్నావ
అనుచు తలపంకించి కడు భ్రమను జెంది
శయ్యపై పవళించె రామచంద్రుండు'

ఇక సీతమ్మో! 'అత్త కౌసల్యకు అడుగులువత్తి, మామ దశరథులకు మడతిలందిచ్చి, సుమిత్ర కైకకూ సుర టీలు వేసె—పరగ కౌసల్యకూ పాన్పునూ పరచె (సీతమ్మ!) తరవాత 'మజ్జనంబులుజేసి పసుపుల్లు బూసి, బంగారు పూలచీర బాగమరగట్టి, దువ్వి పాపటతీసి తింత్రిణీబెట్టి, తింత్రిణిలా ముత్యాల పతకంబుబెట్టి—రవ్వలా ముత్యాల జల్లిదిగవేసి—వేయి జేయు కమ్మలూ వెలయంగబెట్టి—రెండు వేలూ జేయు హారములు వేసి—మూడు వేలూ జేయు ఉంగరాలు బెట్టి నాలుగు వేలూ జేయు నాను మెడవేసి — పదివేలూ జేయు పతకంబుబెట్టి—గంటల వడ్డాణం కౌంత తాబెట్టి—నీలాలు తాపిన కీలుకడియములూ—నీల వన్నెల జేవి సేవకొంబెట్టి — కమనుంచి కన్నులకు కాటుకాబెట్టె—ఈ సింగారాల వంపుకి నాయకమణి మాడండి.' నిలువుటద్దములోన తన రూపుజూచి— మాచి ముచ్చటవెంది మనువనవ్వుచును,' జలుగు బుటేదారు పచ్చడం గప్పి—బంగారు కలశముతో ఉదకంబుబట్టి — మల్లెలు మొల్లలు విరజాజులును కొప్పున ముడిచి సంతోషమున విభునిదగ్గరకేగె నిందీవ రాక్షి. కాని ఆయన తలుపులు బిగించాడు. 'తలు పేయ కోపమును తాళనూగలనా' అంది, నిలుచుండ పాదాలు చేతులును నొచ్చె, నంది. 'పటపటా చినుకు పడి పైకొంగు తడిసె' నంది. 'రత్నహారం బిస్తు తియ్యవో ఘడియ' అంది. కరుణించి చిత్తమా కాళ్ళ కడనైన, నారచి వక నిద్రించిన శరణొందిపోదు' నన్నది. తీశాడు కాదు. అత్త కౌసల్యకు అన్నీ చెప్పింది. ఆమెవచ్చి. 'దశరథుల పుత్రుడవు జనకు అల్లుడవు— భూమి దేవల్లుడవు బుద్ధిటరనీకు, సీత చేసిన తప్పు క్షేమాన కాప్పు' మన్నది. ఏమి చెప్పగలడు? తిప్పే శాడు: 'అమ్మ నీ కోడల్ని అని గౌరవమునా—నలి నాక్షి పెంచితే నన్ను గైకొనునా' అని చిరునవ్వు నవ్వుతూ, రాముండు తీసెనూ తలుపు.

సాధించింది సీతమ్మ. మాపించి వినయగర్వము! 'మా మామ దశరథ వక్కరున్నారు, అత్త వీరూ పొండి మా మామ కడకు' అని చెప్పింది. 'ఆడవారి కోపంబు చేట్టిదో యనుచు—మళ్ళి పరుండెను రవి వంశజుండు.' 'అగ్గి చెంతటవన్న వెంతలడవగునో, ఆడవారి కోపమ్మ అట్టిదే యనుచు, క్షేమాన కలి సెను శ్రీలక్ష్మి యంత'...ఈ కథలన్నీ సామాన్య గృహస్థుల ఇండ్లలో జరిగే కథలే. వాటికి కావ్య గౌరవము తేవడానికి ఏ జానాతావరణము సమ కూర్చారు కవిగారు. ఆ కూర్పులో కనబడుతుంది మనకి వారి కల్పనా సౌందర్యము. అనుభవాల్ని పెంచి అందంగా రచించడమే కాని అతిలోక దృశ్యాల్ని భావనా బలమువల్ల సాధించే యత్నము ఈ పాటల్లో కనపడదు. వీటిలోని పాత్రలందరూ ఈ లోకము లోని వారే. ఆకాశము మీదనుంచి ఊడిపడ్డవారు కారు. కనక కథాసౌందర్యమే మనకి స్ఫురిస్తూ వుంటుంది గాని రచనాచాతుర్యము స్ఫురించదు.

కవులు పాటలో నంతటా అదృశ్యులే. పాట చివర కూడా పేరు పెట్టుకోరు. దాని స్వార్థమంతా కలిపి, ఫలశ్రుతి రూపాన్ని "భక్తిమీలో ఈ పాట పాడినా విన్నా—అయిశ్వర్యవంతులయి అతివలుండెదరూ" అని చివ్వర వుంటుంది. నేటి సారస్వత మంతటా ఈ ఫలశ్రుతి కనబడుతూనే వుంటుంది.

పాటల సంపదని దాటి లెప్పపోయాము. శ్రీరాముని కోపాన్ని కాదూ వాడాము? సీతామ్మగారి అలక మాట్టాము పదండి. ఆకుకూటములో ఆటచే అలసి శ్రీరాముడు చెమట తుడువమన్నని సీతమ్మను పిలిచాడు. ఆమె 'చిలకను మేపుతున్నా దాకాదు పడేను.' దానితో శ్రీరాముని కనులకు కోపము వచ్చింది. పువ్వులబంతితో ప్రాణోజ్జిగొట్టే.' ముద్దరాలు సీతమ్మ మూర్ఛపోయింది. పరిమళపు పన్నీరుజల్లి, వింజామరల వీస్తు వేసి. నేటి నుపక నుతో సుఖము కలిగితే ఆమెకు తెలివొచ్చింది. కోప ముతో వంటి స్తంభపు మేడలో, పైకి తెరిమెనకోళ్ళ పక్కనుంచబడిన పుప్పొడిమూడల పూలిక పచ్చిపేము ముసు సమురబెట్టి కలవరంబుతో నా కొంపి నిద్రించె. రాముడి కొసంగతి తెలిసింది. ముద్దుచిలకని 'కొమ్మ జాడలు నీవు క్రమ్మర దెల్పుమన్నాడు. చిరవాణిని జూచి చిరనంతటను ఆకాశపిగ్గె అద్భుటను బ్రాసె. ఉత్తరపు ద్వారమూ, దక్షిణపు ద్వారమూ, తూర్పు పడమరల ద్వారాలూ మూసివున్నాయి. గాలి తెరతో కిటికీలగ్గర లాగి 'పంతిపద్మర నే వే మాపు ములు చెరగ. ఆమె సెక్కు హసిచ్చకోనను మోమె త్తదు. చిలక అడిగింది. 'సూర్యపుత్రివి కూతురవు యిపి బుద్ధి నీకు, ఆనపకూడచేము అది తప్పులు ఉనా' అని సీతమ్మ రస 'తప్పు' చెప్పి 'ఇంవారి కింపి దురుసు తనమేలు' అని చిలకను పొమ్మంది. చిలకవళ్ళి రాము డితో చెప్పుతున్నది: 'పువ్వుల వంటిది వ్రాబోసి దేహం కాక వాటలకు కాగియున్నాది' అని చెప్పింది. చెక్కు పాటలు విని రాముడు లేచి గాని పంపేడు. చిలక మళ్ళీ బుద్ధులు చెప్పబోయింది. సీతమ్మ 'వదుకే నా చిలుక నన్నుండాకు, చెలబగల గొట్టేను పిన్ని చంపేసు' అని బెదిరించి కసిమేసింది. అప్పటికి లక్ష్మణస్వామి వేటనుంచి వచ్చాడు. చిన్న బోయిన చిలకనుంచి సంగతులు తెలుసుకుని, దానికి అసలైన మంత్రము చెప్పాడు. చిలకవళ్ళి సీతకి వివ బడేట్టుగా 'రఘురాముడు వంట్లోను లక్ష్మణు వచ్చింది' అన్నది. వంటనే సీతకాణికోపం బయల్దేరింది! తిన్నగా పడకటింటికెళ్ళి రామభద్రుడు నవ్వున ముసుగు తీసింది. 'షక్కుమని నవ్వనే బాలరాముండు.' ఈ

మాయ లెవరు కల్పించారు? అని అడిగితే సౌమిత్రి కల్పించాడన్నాడు. కథ తిన్నగా, సూటిగా, నేటి చిన్న కథలాగ సాగిపోతుంది. వేరుకే రాముడూ సీతా, కోటలూ, ఒంటి స్తంభాల మేడలూగాని, పెంపు అంతా మన జీవితాల్లోని పడికుడుకులే. ఈ సుందరశయ్యలలో పురాణగాథలు ప్రవహిస్తాయి. శయ్యాలు పరిచితములే అయినా నిగు కొత్తనిరు. సంపుగా ఉండడు మరి గాథలు పౌరాణికములు కావూ జీవితఘట్టాలే అనడానికి ఉపపత్తి ఈ గాథల వక్రగతి. పురాణగాథలకి విరుద్ధముగా కూడా వుంటాయి కొన్నిచోట్ల. 'సుభద్ర సారె' లో అర్జునుడు కోపంవచ్చి తండ్రి సుభద్ర 'యువ్వాల ముద్దుల్ని పంక బెట్టుకుని, గంటులా బాలుణ్ణి కొట్టబెట్టుకుని' అన్నవాటలకు వెళ్ళిందట. సుభద్రకి ఇద్దరు కొడుకు లెవరూ? 'సీతామ్మవారి వసంతంలో 'ఉపమంచపను లోను జనకేకరాము, కనులు మూసుకు జపం చేయు చుండెను. ఇంటల వద్దాడు మ్రోయుచుండెగను, నందెలు గజ్జెలు ఘల్లుమనకుండ, పాదాల అందెలు సడము విడుకుండ, స్వర్ణకలశముతోన వసంతముదెచ్చి, పల్లి దయా పద్మాక్షి ఒరిగిపోయిందట. శ్రీరాముడు జపము చేశాడా? నతే, దానికేమి అసలు కథ వినండి. సీతా మహాదేవి (శ్రీరాముని మరచి) చెల్లెండ్రతో బొమ్మరిల్లు కట్టుకుని ఆడుతోందట. శ్రీరామ చంద్రుడు ఆమెని ఉడికించాలని, రంభాదులను పిలిచి పంపాడట. వీరిని గిలకలని నీట బంగారు, వెలుపు కొంగును నాగరూపంగా. ఆరాముడు సీతను మాయా పట. అంటిలో ఆమెకి అతినిపుణ (ఈ రకంగా వినోదిస్తున్నందుకు) కోపమువచ్చి ఆ పనిడిమేడలు దిగిపోయిందట. రఘుపతి సీతమ్మ తన్నుజూచి రంభానాట్యము మానక మరలి పోయినదని ఆమెను పిలుమకరమన్నాడు. 'నాకు సిగ్గవుతె నేను రానంది. చెల్లెళ్లు అందరూ వచ్చి తీసుకువెళ్లారు. ఆమెరాగానే రాఘవుడు ముత్యాలహారా లతో పైకి స్తంభాలకు సతిని ముడివేసి, 'జానకి, నాపను సిగ్గానీకూ, విల్లు విరవడానికి మేము వచ్చి నప్పుడు సభలో ఉండడానికి సిగ్గు రాలేదా? నీనాటకం నేనెరుగుదునులే' అన్నాడు. ఆమె తల వంచింది, చేతులు వణికాయి. మనసులోని గురగుర వేరూ! నీలవర్ణుండు అర్ధాంగినెత్తుకుని అంతఃపురము లోకి వెళ్ళి సేవచేశాడు. ఆమె నుసిసింది. ఆ నొప్పివలో పూబంతి లిగిలి ఆమె మూర్ఛపోయింది. వెలికత్తెల్ని పిలిచి వాళ్ళకప్పగించి వెళ్లాడు. తేరుకొన్న తర్వాత మళ్ళీ బొమ్మరిల్లాటలు ప్రారంభించారు. కౌసల్య

అక్కడికివచ్చి, అన్నపానాదులులేకుండా [illegible] టని సీతమ్మను తీసుకువెళ్ళి పైడిపళ్ళెములో [illegible] పెట్టింది. సీతమ్మ భోజనముచేసి, [illegible] తపసుండెప [illegible] చూచి, [illegible] వచ్చి, [illegible] మెల్లిగా అత్తలలో చేరింది. [illegible] గుర్తించి, 'ఏమమ్మా నీవుండేటి [illegible] వున్నావు, [illegible] ఏనా [illegible] లేవగు, [illegible] దగ్గరలేదా. [illegible] చెప్పక, [illegible] వచ్చి [illegible] గోపితో [illegible] తెచ్చి, [illegible] నావద్ద వుం [illegible] వచ్చి [illegible] నామా? అని [illegible] సీతమ్మనడి [illegible] కొలువు [illegible] వచ్చి, సీతమ్మని [illegible] నిండుగా వచ్చి [illegible] కొలమ్మ [illegible] కొప్పలో [illegible] వచ్చిన [illegible] పెట్టించింది. ఎంత [illegible] స్త్రీల [illegible] ఏమి! [illegible] ఘుటిక [illegible] అనిగడిము మారిచిపోయినా, [illegible] పక్కనుంచి వచ్చిందా? [illegible] కలు [illegible] కనబడుతున్నారు. [illegible] కొలువు [illegible] ఉన్నారు.

[illegible] గా [illegible] ఉండే [illegible] సీతా [illegible] వాముడబంట [illegible] 'లక్ష్మీ [illegible] సాగటాలాట [illegible] కృష్ణుడు [illegible] కృష్ణ పక్కగా [illegible] ఆది [illegible] పగడా అప్పుడిక [illegible] అ [illegible] యాముని పందెములువేసి [illegible] గా, కృష్ణునికి ద్రౌపది మొర వినబడింది. [illegible] 'అక్షయ' [illegible] పాచికలు వేశాడు. అక్కడ చీరలు [illegible] యమైపోయాయి. [illegible] కొలువుకూటమున కలవారెల్ల పట్టుచీరెలు బంగరు [illegible] కట్టుకొని [illegible] నీరజాక్షులు. అది గుర్తించి శ్రీకృష్ణుడు పక్కునవ్వి నాడు. పక్కనె రుక్మిణికి నవ్వు అర్థము కాలేదు. తన పూర్వ [illegible] ఏమోనని చిన్నబుచ్చు కుని అడిగింది. ఆయన ఆమెసందేహము తీర్చేశాడు... కృష్ణుడు సత్యభామవలలో తగుల్కున్నాడని రుక్మిణి పలవించడమే 'రుక్మిణీదేవి ముచ్చట్లు!' అక్కడ సత్య భామ కృష్ణునిముందు అతని అవజ్ఞని ఆడిపోయ్యా [illegible] 'సత్యభామ సరసము!' సీతమ్మ రెండు నెలల [illegible] శ్రీరాముడు ఆమెశ్రద్ధను చూచి 'ఏమి [illegible] నీవున్న [illegible] కోరతవి [illegible] కష్టపడ్డావు [illegible] వదిలించిలేరు' [illegible] (!)' అంటాడు. [illegible] శ్రీరాముడికి!. సీతమ్మ [illegible] కోరింది రాముణ్ణి ఒకనాడు. ఏకథ చెప్పలేదూ? ఏమకథ చెప్పేది. ఇది "సీత [illegible]"! అశోకవనములోని సీతకోయిలతో, 'మెల్లో హారంయిన్నా కోయిలాగో, [illegible] తో [illegible] కోయిలాగో' ఆ 'కోయిల రాయబారం' పంపుతుంది... ఈ వినోద కథాగేయాల [illegible] 'సీతాదేవి అనవాళ్ళు' [illegible] మేఘ [illegible] స్త్రీలసాహిత్యము [illegible] సీతాదేవి [illegible] అట్టిది. సీతమ్మను [illegible] హనుమంతునికోరి [illegible] సుభద్రవ [illegible] శ్రీరాముడు [illegible] తెచ్చు [illegible] పత్రికలోని [illegible] సీతాదేవి అనవాళ్ళు.'

'ఉషా స్వప్నము'లో ఘుటనే విచిత్రము! అని [illegible] కిలకిన్న ఉషలు [illegible] బాలికలెట్లు. [illegible] బాలికల [illegible] 'పుం [illegible], [illegible], [illegible] కేసుజము, [illegible] ములు, [illegible], [illegible], కన్నె [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], వస్త్రాపదులు, [illegible], [illegible], [illegible], టిల్ల, [illegible] చిక్కు, [illegible] జంటి,' వంటి [illegible] ఉష! బాలికలైకనే 'తాయెత్తు గట్టేదను [illegible] చెప్ప [illegible] కళ్ళయింపగ' అన్నది. ఉష [illegible] 'ఘుడియుంటనే దక్షిణలో [illegible] వచ్చే' అన్నది. 'అనగానె బాలిక [illegible] అంపియను [illegible] అనిర [illegible] వచ్చే' అనగానె కొడుమ్మ [illegible] నవలపాప [illegible] 'మళ్ళీ బాలికలై అబ్బురపుగా, పార్వతీ విభుడు...' ఇలాగ [illegible] అడ్డ్రపకా [illegible] చివరకు [illegible] ఉష తల వంచితే చేతితో తలమొత్తి నవ్వినా, ఉష సిగ్గుతో తలయెత్తేదట! ఈపాటలలో చెప్పనపాదములో మళ్ళీ మళ్ళీ చెప్పడము మామూలు. ఉషాస్వప్నము, శ్రీకృష్ణుని జననము, లక్ష్మీదేవి సొగటాలాట,

సీతామ్మవారి అలక, గంగాగౌరీ సంవాదము, ధర్మరాజు జూదము, సత్యభామ పరసము, వీటన్నిటిలోనూ ఎక్కడో ఒకచోట చెప్పినమాటే కొంచెం మార్చి చెప్పడము కనబడుతుంది. అవతారాల ప్రశంసకి వీలుంటే కవి అన్ని అవతారాలూ ఏకరువు పెట్టేస్తారు. నగలు, ధాన్యాలూ, సేసలూ, పువ్వులూ, లాంఛనాలూ, ఆటలూ వీటి పేర్లన్నిటినీ సందుదొరికితే చాలు ఏకరువు పెట్టేస్తారు. చెప్పినపాదాలే మళ్ళీ — ఒక్కమాట మార్చి చెప్పడము పురాతనపు కథకథకీ. చిన్నపిల్లలకి చెప్పే పేదరాశి పెద్దమ్మ, ఏడు చేపలూ, నూతిలో పప్పునూడీ, చలిచీమా పులిచీమా, కోతిముల్లు—, కథల్లో వచ్చినమాటలే వస్తూ వినే లేతమనస్సులకి కథ తెలుస్తోందన్న నమ్మకం పుట్టిస్తాయి. చిన్నపిల్లల్ని ఉంచి పెద్దవారినాకా అందరూ వినే ఈ పాటల్లోను ఈ ప్రమేయాలుకూడా అందుకేనేమో. ఇక వస్తువిధూతి వర్ణించడము ప్రబంధాల వన, సరోవర, పర్వతల లోనూ, పెళ్ళిళ్ళలో ముహూర్తానికి ముందు చేసే రత్నాలా—, ఉపాలా—, పట్టికల్లోనూ, ప్రబంధాల ఆశ్వాసాంత పద్యాలలోనూ మనకి గోచరిస్తూనే వుంటుంది. ఇది ఒకరకమైన విద్యావిధానం. స్త్రీలకి పాటల్లో ఇవ్వడం సులువు. అందు కవతరించాయేమో ఇవి.

ఈపాటల్లో ఒక అవతారానికీ, ఇంకొక అవతారానికీ కథలోనేగాని వ్యక్తుల్లో తేడా లేదు. కృష్ణుణ్ణి, రాముణ్ణి, వామనుణ్ణి ఒక్క వ్యక్తిగానే జమచేస్తారు ఈ పాటల కవులు. అలాగే రుక్మిణీ, పెరుందేవీ, సీతా, ఒక్క వ్యక్తే — లక్ష్మి. ఇంత మాత్రంచేత్తే దీనిసొగసు తెలియదు. రుక్మిణీదేవి సీమంతములో కృష్ణుడు రుక్మిణితో 'నాతిరో నీకేమైనా మనసులు కలిగున్నాను! నాగలోకమంతా సాధించి తెచ్చేనే!" అంటాడు. అందుకు లక్ష్మీదేవి "ముందు రామావతారములో మునుపడిగిన కోరికకూ, తమ్ముని యాపులకిచ్చి చంపబంపితిరి మీర"నెనూ. దీనికి ప్రభువు సమాధానము చెప్పలేదు. వామనుడు రెండడుగులతో భూవ్యాకాశాలాక్రమించి మూడో అడుగుకి చోటు చూపమంటాడు. దానికి బలిచక్రవర్తి జవాబు 'కాళింగుశిరసుపై నుండుపాదములు । అహల్యశాపంబు బాపు పాదములు । నా తలనుంచుమి నలినాయతాక్ష।' అని. తన్ను కరుణించిన బాలకృష్ణుని అర్చించుటకు కాళింగుని గంగాజలము తెప్పించి, 'అవనియొక్కడుగుగా కొలుచుపాదములు, అహల్యశాపము బాపినట్టి పాదములు, బలిశిరస్సున మోపినట్టిపాదములు' భమిడి పళ్లెరములో భక్తితోనుంచి, కడిగినాడట.

ఇవీ, ఇంకా ఇలాంటి ఉదాహరణలు చూస్తే ప్రబంధకవులలోవలెనే గేయకవుల వంశములోకూడ తమ పూర్వులు రచించిన గేయకావ్యాల్ని చదివి అందమైనచోట్ల వాటి ననుకరించడము కలదని తెలుస్తుంది. 'కాళింగమర్దనము'లో కాళింగుని భార్యలు కృష్ణుడితో అంటారు: "అబలప్రాయమునాటిదది పెండ్లిగాదూ, నీవుజేయుమి పెండ్లి నిక్కముగ మాకు" అని. రుక్మిణీదేవి సీమంతములో కృష్ణుడీకథని రుక్మిణితో చెప్తూ, "నీవుజేసినదీ పెండ్లి నిక్కమూ స్థిరమూ । చిన్ననాటిది పెండ్లి మరి పెండ్లిగాదు" పలికినా రంటారు. 'యశోదకొంగపాట'లోనూ 'సుమతిపాట'లోనూ కూడా నోరు తెరచి సకలబ్రహ్మాండములనూ చూపిన కృష్ణుడికి యశోద "కన్న బలిమిని వరతువని పలికితిని గాని" అంటుంది. "కన్న బలిమి" అన్నది చక్కని మాట. ముందు యశోదకొంగపాటలోనున్న ఈ [illegible]యాన్ని 'సుమతిపాట' రచించిన హరిదాసు గ్రహించి ఈ సన్నివేశాన్ని అందంగా రచించాడేమోనని నా యూహ. ('తిరుమంత్రము' వ్రాసినవాడీ హరిదాసేనా?)

ఈ పాటలఛందస్సు చాలా సరళమైనది. సామాన్యముగా 'తకకిటతక' అనే ఆరక్షరాల ఆవృత్తాలు నాలుగేసి ఉంటాయి పాదానికి. [illegible] అయిన శాంతాకల్యాణంలాంటి పాటల్లో, చివ్వరి ఆవృత్తము 'తకకిటతా' అని, సీతాకల్యాణమూ, శ్రీరాములవారి అలకా, సుభద్రసారెవంటి పాటల్లోనూ 'తకతా' అనీ ముగుస్తుంది. ఈ ముగింపువల్ల పాదము తర్వాతిపాదములోకి ప్రవహించి పాటకి నడక సలవరుస్తుంది. వరదరాజు పెండ్లిపాటలో 'తకిట తకిట' అని ఏడావృత్తాలున్నా 'తా' అనే ఎనిమిదో ఆవృతమున్నా చేరి రెండేసిచరణాలుగా నడుస్తుంది పాట. శశిరేఖ పెండ్లి 'తకతకిట' అనే అయిదక్షరాల ఆవృత్తాలుగానూ చదువుకోవచ్చు, 'తకకిటతక' అనే ఆరక్షరాల ఆవృత్తాలుగానూ పాడుకోవచ్చు. మొదటిపద్ధతి ద్విపదకి దగ్గిర. కాని పాటగా దిగేసరికి ఆరక్షరాల ఆవృత్తాలే నడుస్తాయి.

'సౌందరనంద' పరిశీలనము

★

శ్రీ [illegible]. గణపతిశాస్త్రి

అశ్వఘోష సంస్కృత కవిగా మహాకావ్యము, [illegible] కావ్యము, [illegible] ముఖ్యమైన [illegible] విమర్శిస్తున్నారు. ఈ విశిష్టమైన [illegible] అనేక [illegible] విర్శ [illegible] చేర్పు [illegible] న్నాయి. [illegible] సాంప్రదాయిక [illegible] [illegible] చిందే కవులున్నారు.

[illegible] ప్రారంభించిన [illegible] కవిత [illegible] శ్రేయమార్గం అవలంబించి [illegible] కావ్య [illegible] చేసే కవులు [illegible] వస్తారు. [illegible] కవులు [illegible] [illegible] వంతమైన కవిని [illegible] [illegible] [illegible] బయలు [illegible] కవితా [illegible] ప్రయోగాలు కూడా [illegible] మన కవితా [illegible] లలో మరికొన్ని [illegible] [illegible] లయించాయి. [illegible] కవితా [illegible] ఆంధ్ర [illegible] బయలు [illegible]. ఈ పరిస్థితి [illegible] ఆంధ్ర కవిత్వం [illegible] [illegible] సమస్తున్నది. [illegible] కవిత్వం [illegible] దానికి [illegible] సాంప్రదాయిక [illegible], అధునాతన పద్ధతిలోను కావ్యాలు వ్రాసే కవుల కవితా [illegible], వారి విభిన్న లక్ష్యాలు [illegible] త్రిగా అవగాహన [illegible] కోవాలి. ఉదాహరణకు కేవలం స్థూలమైన సాంప్రదాయిక పద్ధతిలో [illegible] కవితా విమర్శగాని, లేక [illegible] అభ్యుదయ పద్ధతిలో సాంప్రదాయిక కవితా విమర్శగాని సాగిస్తే చాలా [illegible] [illegible] వస్తాయి. అందుచేత [illegible] కవుల కావ్యాలు పరిశీలించి ఆ కవు లేర్పరుచుకున్న లక్ష్యాల [illegible] విస్త [illegible] సాంప్రదాయ [illegible] కావ్యాల [illegible], [illegible] [illegible] విమర్శకులు [illegible] కొన్ని [illegible] లక్ష్యాల [illegible] కావ్య [illegible] కేవలం విమర్శకుల [illegible] [illegible] కుంటారు!

ఆంధ్ర సౌందరనంద లక్ష్యం

[illegible] 'సౌందరనంద' [illegible] [illegible] కావ్యం [illegible] [illegible] [illegible] వంతమైన [illegible] [illegible] [illegible] కావ్య [illegible] [illegible] సంపూర్ణంగా [illegible] [illegible] తెలుసుకుంటేనే గాని ఆ కావ్య [illegible] [illegible] నుగించి కొంత [illegible] [illegible].

సుందరీ నందుల మానసిక పరిణతి

ఆంధ్ర సౌందరనందంలో సుందరీ నందుల [illegible] ప్రసంగం [illegible] తోనే ప్రారంభిస్తుంది. [illegible] సౌందర్యంలోను, పరస్పరాను రాగంలోను సాటి లేనివారని సౌందరనందం వర్ణిస్తున్నది.

"తానా సుందర నందు డవ్వెలదియూ
తన్వంగలావణ్య లీ
లానందైక నిధాన మొండొరుల
ప్రేమాలాప కేళీ వినో
దానూనానుభవమ్ముల
మదన విద్యా వైశికమ్ముల్ సముల్
కానం రారు గదోయి! కామి జన
లోకమ్మందు నాదోయికిన్."

ఈ సర్గలో ఈ విధమైన సుకుమార వ్యంగ్య ధోరణిలో సుందరీనందుల శృంగార వర్ణనము, పరిహాసాది ప్రసంగ వర్ణనము సాగిపోతుంది. 'కామి గాక మోక్షకామి గాడు' అనే సూక్తిని పురస్కరించుకుని సౌందరనంద కవులీవిధంగా లలితంగా వీరి శృంగార వర్ణనం సాగించారు. కాని అంతలోనే బుద్ధుడు భిక్షార్థియై వచ్చి తరలిపోయిన వార్త నందునికి తెలుస్తుంది. వెంటనే అతను సుందరి అనుజ్ఞ స్వీకరించి ఆందోళిత హృదయంతో అక్కడినించి కదలి వెళ్ళిపోతాడు. దీనితో రెండవ సర్గ ముగిసిపోతుంది.

ఇక మూడవ సర్గలో నందుడు బుద్ధదేవుని 'మరదలా నను భిక్ష స్వీకరింపవలసిం' దని వేడుకొంటాడు. కాని బుద్ధుడతనితో నాటికి భిక్షాశన మక్కరలేదన్న విషయం హస్తసంజ్ఞా మాత్రంచేతనే తెలియజేసి భిక్షాపాత్ర అతని హస్తంలో ఉంచి విహారానికి సాగిపోతూ ఉంటాడు. నందునికి మళ్ళీ ఆందోళన ప్రారంభమవుతుంది. చివరకు బుద్ధుడు నందుణ్ణి అనునయించి విపులంగా ధర్మబోధ చేస్తాడు. సుమారొక పది వృత్తాలలో ఈ బుద్ధుని ధర్మబోధ ముగిసిపోతుంది. ఆ పిమ్మట బుద్ధుని ఆజ్ఞప్రకారం గౌతమ శిష్యుడొకడు నందునిచేత ధర్మదీక్షా స్వీకారం చేయించబోతే మళ్ళీ నందుడతనికి అడ్డు తగులుతాడు. ఆపైన గౌతమశిష్యు డతనికి 'ఈ విషయంలో నీవు చాలా అదృష్టవంతుడవే సుమా' అని బోధించి ధర్మదీక్షా స్వీకారం చేయిస్తాడు. తరవాత తిరిగీ డోలాందోళితమైన నందుని మనఃస్థితి వర్ణనతో ఈ సర్గ ముగిసిపోతుంది.

క్రమికమైన నందుని మనఃపరిణతిలో అడుగడుగునా ఉద్భవించే వేదన, ఆందోళన స్వస్థత స్ఫురింప చెయ్యడానికి కవులు చూపించిన శిల్పనైపుణి ప్రదర్శించడానికే నేనీ విషయాలింతగా వివరించి వ్రాస్తున్నాను.

సుందరికూడా నందునివలెనే అనేక విధాలయిన మనోవైకల్యాలకు లోనవుతుంది. ఈమెకూడా చివరికి ధర్మదీక్ష స్వీకరింపబోతున్నది. కనకనే కవులింతగా ఈమె మనఃపరిణతి ప్రదర్శించడానికి ప్రయత్నించారు. ఇందువల్లనే నాలుగో సర్గఅంతా ఆమె మనః పరితాపంతోనే ముగిసిపోతుంది. ఇటుపైన ధర్మదీక్ష స్వీకరించిన తరవాతకూడా పూర్వవాసనా బలంవల్ల నందుని హృదయపరితాపం సమసిపోలేదు. ఆ పూర్వవాసనా బలంవల్ల ఏర్పడిన పరితప్త మనస్థితి అంతా 'అనుతాపం' అనే అయిదో సర్గలో కనిపిస్తుంది.

అటుపిమ్మట మళ్ళీ బుద్ధుడాతన్ని అనునయిస్తూ ధర్మోపదేశం చేస్తాడు. ఆరో సర్గలో నడిచే ఇతివృత్తమంతా చాలావరకు గౌతముని ధర్మోపదేశమే. అప్పటికిన్నీ నందునికి తన అనురాగమే గొప్పదనేభావం పూర్తిగా సమసిపోలేదు. పిమ్మట బుద్ధుడతనికి కేవలం మమతా విరహితమైన అనురాగమే సుహితమైనదనీ, ఒకే వ్యక్తి మీద కేంద్రీకృతమైన అనురాగం మమతావిరహితమై విశ్వవ్యాప్తమైనప్పుడది నిరవధికమై విరాజిల్లగలదనీ ఆదేశిస్తాడు. ధర్మసంవాదంలోని గౌతమోపదేశ భాగంలోని ఈ వృత్తాలు రెండు ఈ భావం సూక్ష్మంగా ధ్వనిస్తున్నాయి.

"విరియం బూచెను ప్రేమ పుష్పములనీ
విశ్వమ్ము నిక్కమ్మె ప్రో
ద్యోగినీ యొక్కటి పుణ్కి లాలించితి
వుద్వృత్తిను రాగమ్ముమై
సురసం, పయ్యది వాడిరాలునపు
డయ్యో! కంటకమొక్కండు ని
ష్ఠురతన్ నాటును, దాని బుచ్చగల
సజ్జున్ మున్నె యోజింపుమా!"

"నిన్ను గృహమ్ము వీడుమని
నే వచియించుట కర్థమిట్టిదో
యన్న! మమత్వ శూన్యమును
వ్యాజవిహీనమునైన ప్రేమనే
నెన్నడు కాదనన్; సుకృతివీవు
రసార్ద్రమతి నీయెడంద యీ
తెన్నునబోయి సర్వజగతిన్
భజియింపుము నీకు మేలగున్."

ఈవిధంగా ధర్మోపదేశం చేసేసరికి నందుని మనస్సు నిర్మలమైనది. ఆపైన కేవలం మమతా విరహితమైన మనస్సులో ఉద్భవించిన కారుణి

భావంతో సుందరికికూడా ధర్మదీక్షా ప్రవేశం కలి
గించవలసిందని గౌతముణ్ణి ప్రార్థిస్తాడు.

"తేరి ప్రసన్నమై మనము
    తెల్వి వహించెను శోక మోహముల్
దూరములై భవాంఘువున
    దూలిన జీవుల నుద్ధరింపగాఁ
గోరిక పుట్టె దొంటి వలకూర్మికి
    దివ్వెల నిల్చివేడెదన్
బూరుషు లెల్ల నర్హు లయి
    బోటులు మాత్ర మనర్హ లౌదురే!"

అనంతరం కొంచెంసేపాలోచించిన తరవాత బుద్ధుడు సుందరి దీక్షాస్వీకృతికికూడా అంగీకరిస్తాడు. ఇక ఎనిమిదో సర్గలో కవులు కొంతవరకు విరక్త అయిన సుందరి మనస్థితి వర్ణించారు. అటుపిమ్మట బుద్ధ శిష్యుడు సుందరిచేతకూడా ధర్మదీక్ష స్వీకరింప చేస్తాడు.

ఇక తొమ్మిదో సర్గలో కవులీ సుందరీ నందుల పరస్పర ప్రేమ పునీతమై పరిణతమైన విధం చాలా మనోహరంగాను, సుసూక్ష్మంగాను ధ్వనించారు. 'సహధర్మచర్యం' అనే ఈసర్గలో బుద్ధుడు సుందరికీ, నందునికీ ప్రత్యేకంగా నందుడు, సుందరి అనే అనాథ శిశువుల నిద్దరిని అప్పగించి వెళుతున్నాడు. వీరిద్దరు ఆసన్న మరణమై శల్యావశిష్ట అయిన ఒక అనాథ వృద్ధురాలి శిశువులు. సుందరికి నందగతమైన అనురాగం అంతా చివరికి ధర్మశిశువయిన నంద బాలకుని రూపంలో సాక్షాత్కరించింది. అలాగే నందునికికూడా అనాథ శిశురూపం ధరించిన శిశు సుందరీ రూపంలో భార్యానురాగం సాక్షాత్కరించింది. సుందరీ నందుల పరస్పరానురాగం ఈవిధంగా పరిణతమై పునీతమై అనాథ శిశుసంరక్షణ రూపంలో విశ్వతోముఖమయినది. దంపతుల పరస్పరానురాగం పుత్రీ పుత్రికా రూపంలోనే పరిణతమై పవిత్రం కాగలదని మన ప్రాచీన సంప్రదాయమేకాక ఏ ధర్మసంప్రదాయమైనా అంగీకరిస్తుంది. అయితే ఇక్కడ పరస్పరానురక్తులయిన సుందరీనందుల పూర్వానురాగం బౌద్ధధర్మ ప్రవేశానంతరం ధర్మ పుత్రికా పుత్ర పరిపాలన రూపంలో పరిణతి పొందింది. ఇది కావ్య లక్ష్యమే కాక సూక్ష్మంగా బుద్ధుని కరుణాళుతకూడా ధ్వనింప చేస్తున్నది.

బౌద్ధ జీవకారుణ్యం

బౌద్ధం ప్రపంచ మతాలన్నిటిలోకన్నా ఎక్కువగా జీవకారుణ్యం బోధించింది. మిగిలిన స్వల్పమైన లక్షణాలన్నీ విడిచి వేస్తే ప్రత్యేకంగా ఈగుణం ఒకటే బౌద్ధానికి మకుటాయమానంగా కనిపిస్తున్నది. కనకనే సౌందరనందకర్తలీవిషయం ప్రధానంగా స్వీకరించి చివరిసర్గలో అంతగా అది ప్రత్యేకంగా అభివర్ణించారు. ధర్మశిశువులైన సుందరీ నందుల సంరక్షించే విషయం మూలంలో లేదు. సంస్కృత కావ్యంలో సుందరి ధర్మదీక్ష స్వీకరించే విషయమే సూచనా ప్రాయంగా కనిపిస్తున్నది. అయితే తెలుగు సౌందర నందకర్తలకు అనురాగపరిణతి ప్రదర్శనమే పరమలక్ష్యంకాబట్టి వారి ధర్మశిశువుల విషయం కొత్తగా కల్పించుకుని తమ కథకొక మనోహర కిరీటం మలుచుకున్నారు. ఈ విధంగా చివరిసర్గలో వీరు చూపించిన కథాశిల్పనైపుణి కీ కళకొక చక్కని తార్కాణము.

ఈ కవులకు బౌద్ధధర్మప్రచారం ప్రధానలక్ష్యం కాదన్నది చాలా జాగ్రత్తగా గమనించవలసిన విషయం. కనకనే వీరా గ్రంథంలో విశ్వజనీనములయిన విషయాలు మాత్రమే స్వీకరించి సూక్ష్మంగా బౌద్ధవాతావరణం కల్పించుకున్నారు. గౌతమ బుద్ధునిగాని, అతని శిష్యులనుగాని చేసే ధర్మోపదేశ సందర్భాలలో బౌద్ధసారం మాత్రమే ప్రతిఫలించడానికి, ఈ కావ్యంలో అనవసరమయిన ప్రత్యేక బౌద్ధ సిద్ధాంతాలఘోష వినబడకపోవడానికికూడా ఇదే కారణం.

రస నిర్వహణం

ఇక రసనిర్వహణ విషయం. నిజానికి శృంగార శాంతాల కంగాంగీ భావం కల్పించి ఆ రెంటి రసాలకు పరస్పరవిరోధం లేకుండా కావ్యం రచించడం కవిసామర్థ్యాల కసాధ్యమే. ఈ కావ్యంలో శాంతం అంగిరసం కనకనే కవులు ప్రథమసర్గ అంతా బుద్ధుని పునరాగమనంతోను, పౌరులతనియోగిల చూపించే భక్తిప్రపత్తుల వర్ణనతోను, ధర్మబోధతోను ముగించారు. శాంతరసం అంగిరసం అనే దృష్టితోనే బుద్ధుని పునరాగమనంతో వీరీ కావ్యం ప్రారంభించారు. ఇక చివరిసర్గ అంతా సుందరీనందుల ధర్మాచరణానికి సంబంధించినదే. ఈ కావ్యం బుద్ధదేవుని నమస్కృతితో ముగిసి పోతుంది. కావ్యంలోని ప్రారంభము, అంతిము పరి

పూర్వమైన ప్రశాంతవాతావరణంతో నిండిఉన్నాయి. [illegible] కేవలం [illegible], మూ[illegible], నాలుగు [illegible] [illegible] కొంచె శృంగారవర్ణనం కనిపిస్తుం[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] బయలుదేరిన శృంగారానికి [illegible] అయినప్పటికి [illegible], [illegible] [illegible] ప్రముఖంగా [illegible] [illegible].

[illegible]

[illegible] (561. [illegible]) [illegible] ప్రతి విమర్శనం [illegible].

ప్రతి విమర్శనం

[illegible] చోట్ల [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]! [illegible] విమర్శించిన విషయాలన్ని [illegible] [illegible] సంపం [illegible]

[illegible] చేసిన [illegible] సమాధాన దృష్టితో వ్రాసి [illegible]. [illegible] వ్యాసంలో అలంకార శాస్త్రాన్ని [illegible] శాస్త్ర సిద్ధాంతాలను [illegible] కొన్ని కొన్ని [illegible] [illegible] ఉండటంవల్ల ఆయా [illegible] [illegible] సంక్షేపించి వ్రాస్తాను.

అలంకారశాస్త్ర ప్రాధాన్యం

[illegible] వ్యాసంలో [illegible] ముఖ్యంగా [illegible] [illegible] [illegible] శాస్త్రముంతో [illegible] [illegible] [illegible] కావ్య[illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] అప సిద్ధాంత [illegible] [illegible]! [illegible] [illegible]! [illegible] [illegible] కనిగలేను!

[illegible] [illegible]! ఉదాహరణకు [illegible] [illegible] [illegible] స్వీకరించాలని [illegible] శాస్త్రాల్లో [illegible] [illegible] చెప్పిన వాటిల్లో అప సిద్ధాంతా[illegible] [illegible] ప్రసాదించిన [illegible] [illegible] వ్యాపలసంటే [illegible].

[illegible] గారు [illegible] [illegible] [illegible]ంముగా అలంకారశాస్త్రం [illegible] బయలు [illegible] [illegible]! [illegible] [illegible] వేదాల్లో నే [illegible], [illegible] ఉన్నా'యని చెప్పేవారి [illegible] విగిపోవటం చాలా [illegible]యం!

అలంకారశాస్త్ర సిద్ధాంతం

శ్రీ సీతారామారావుగారి [illegible] ముఖ్యంగా అలంకారశాస్త్ర మాహాత్మ్యాన్ని గురించి విపులంగా ఉపన్యసించి, ఆయనకు కావ్య విమర్శనంపై కంటె వేరే శ్రద్ధ లేదనీ, ఇక ప్రపంచంలో [illegible] కున్న విమర్శనమార్గాలన్నీ ఈ అలంకారశాస్త్ర సిద్ధాంతాలలో [illegible] మార్గాలన్నీ పట్టి [illegible] కట్టినట్లనీ [illegible]. ఇవన్నీ విచిత్రమైన [illegible] శాస్త్ర [illegible] అతిశయోక్తులు [illegible] కావ్య [illegible] అలంకార శాస్త్రం [illegible] శాస్త్రం [illegible] గౌరవం లేనివే ఒక [illegible] వేశారు!

అలంకారికులు [illegible] సిద్ధాంతాలన్నీ [illegible] తీయాతాత్త్విక [illegible] సిద్ధాంతాలుగా, శాస్త్రీయ సిద్ధాంతాలుగా [illegible] అలంకారశాస్త్రం అంతా ఎగిరిపోతుంది. అయితే నేనంటున్నది [illegible]. అలంకార శాస్త్రంలోని [illegible] సిద్ధాంతాలు [illegible] నేటికి [illegible] అయితే [illegible] శాస్త్రంలో [illegible] సిద్ధాంతాలు నేటి [illegible] సిద్ధాంతాలు కూడా ఆధునిక కావ్యసృష్టికి [illegible] అన్నీ [illegible] కావ్యాలకు [illegible] కలుగుతాయనీ, [illegible] సమన్వయించాలని [illegible].

[illegible] గమనించాలి. అలంకారశాస్త్రం [illegible] ముఖ్య రసాలు [illegible], వాటిని [illegible] లేకుండా [illegible] లిచ్చింది. [illegible] వచ్చిపడిందని అలంకారశాస్త్రం [illegible]! ఈ మాట [illegible] సీతారామారావుగారే! అయితే అయినదానికి కాని దానికి [illegible]

లిచ్చి [illegible] చెయ్యడంవల్ల సీతారామారావుగారు [illegible] అలంకార శాస్త్రమే [illegible] భ్రాంతి [illegible] పాఠకులకైనా—కలిగించిన [illegible]!

అలంకార శాస్త్రం ప్రకారం కావ్యవిమర్శ [illegible] లేదు. కాని ఆ శాస్త్రసిద్ధాం [illegible] విమర్శనకు [illegible]! [illegible] సీతారామారావుగారు [illegible] శాస్త్రంలో [illegible] విషయం [illegible] లేదు. [illegible] ప్రతాపరుద్రీయం వంటి [illegible] శాస్త్రగ్రంథం పఠించినవారికి [illegible] విషయం!

సంఘ్యాంగ సమన్వయం

[illegible] సంస్కృతం [illegible] ప్రస్తావించాను. [illegible] అలంకార గ్రంథా [illegible] వ్యాఖ్యానాలలో [illegible] ఉదాహరణలు [illegible] సంబంధించిన [illegible] సంబంధించిన [illegible] వ్యాపియ [illegible]! కాని [illegible] “[illegible]” [illegible] ప్రబంధపదం [illegible] ఉదాహరణలిచ్చి [illegible] వ్యాఖ్యా [illegible] సమన్వయించా [illegible] “[illegible] ప్రపంచా [illegible] —” అనే చోట ఈ ప్రబంధపదం [illegible]. [illegible] కాళిదా [illegible]

కవి రూపకాలభిమానించడం ఎందు' కని ఈ వాక్యానికర్థం. ఆ కాలంలో ఈ ప్రబంధపదం రూపకార్థంలో వాడే అలవాటుండడం వల్లనే ఆనంద వర్ధనుడు ఆ అర్థంలో అది వాడాడు. అది తెలియక ఆ సందర్భంలో ప్రబంధం అంటే కావ్యంకూడా అవుతుందని అపార్థం చేసుకుని సీతారామారావుగారి సంధి సంధ్యంగాల తతంగం అంతా సౌందరనందానికి పట్టించడం ప్రారంభించారు. దీని అసలు రహస్యం ఇదీ అని వీరి ఉదాహరణవల్ల తేలిపోయింది! ఈమాత్రం ప్రాథమికవిషయాలైనా తిన్నగా బోధపరుచుకోలేని వారంతా ఆ అలంకార శాస్త్రగ్రంథకర్తలు కావడంవల్లనే ఆ శాస్త్రానికి, ఆధునిక కావ్యాలకు ఇంతటి తీరని అపచారం జరుగుతున్నది! సంస్కృత సాహిత్యాభ్యాసము, అలంకార శాస్త్రాభ్యాసము ఈ రోజుల్లో ఎంత గానో లుప్తప్రాయమైపోయినా ఇంకా కొంతమంది అలంకార శాస్త్రవేత్తలీ దేశంలో అక్కడక్కడ ఉండిఉంటారని ఊహించి ఉంటే వీరింతటి సాహసానికి దిగిఉండరని తోస్తుంది!

బలాత్కార సన్యాసం

బలాత్కార సన్యాస విషయం విమర్శిస్తూ సార్థంగా ప్రదర్శించబడియున్న అశ్వఘోషుడే ఇది ప్రకటించలేదనీ, ప్రవ్రజితుడయిన బుద్ధుని సంకల్పబలాన్ని వద వదలిపడితే సగంలో విద్దూ మేమీ లేదనీ నేను వ్రాశాను. దీనికి సమాధానంగా వారు ఇలాంటి వ్యంగ్యానికి కావ్యంలో సూచన ఏదీ లేదని వ్రాశారు. దీన్నిబట్టిచూస్తే అథమపక్షం వీరు సౌందరనందమైనా తిన్నగా చదవలేదని స్పష్టపడిపోయింది!

సౌందరనంద కావ్యకర్తలు కొన్నికొన్ని సర్గలకు మొదట కొన్ని పద్యాలువ్రాసి ఆ సర్గరహస్యం అంతా సూక్ష్మంగా ఆ పద్యాలలో ధ్వనించారు. ఇది నందుని సన్యాసం వర్ణించిన 'పరివ్రాజన' మనే తృతీయసర్గ మొట్టమొదటి పద్యం. ఆ పద్యం ఇక్కడ ఉదాహరిస్తున్నాను.

"హితయు నహితమ్ము నుచితాను చితలును నెడి
హద్దుల నతిక్రమించి ఘనానుమేయ
ములను సామ్య ప్రారంభములకు స్వస్తి
యగుత విశ్వమ్మునకు శ్రేయమగును గాత!"

ఈ పద్యంలో పూజ్యుల శుభారంభాలు సామాన్యుల హితాహితోచితానుచితాది అవధులను అతిక్రమించి ప్రవర్తిస్తూంటాయని ఈ కవులు స్పష్టంగా సూచించారు. ఈ మాత్రంగానైనా కావ్యం చదవకుండా నవ్యాంధ్ర విమర్శన సాహిత్యోద్ధరణకు పూనుకోవడం న్యాయమేనా? అని వారిని సవినయంగా ప్రశ్నిస్తున్నాను.

ప్రాథమిక శబ్దం

నేను వ్రాసిన వ్యాసంలో విశేషక ప్రాథమిక శబ్దాల విషయం విమర్శించి ఈమాత్రం ప్రాథమిక శబ్దజ్ఞానం లేనివారు కావ్య విమర్శ చెయ్యడం న్యాయమేనా? అని ప్రశ్నించాను. దాని మీద వీరు విశేషక శబ్దవిషయం చల్లచల్లగా జారవిడిచివేశారు. ఇదేకాదు. నా వ్యాసంలో విమర్శించిన పగటి శృంగారము, రసాభాసము మొదలైన విషయా లన్నింటికి సమాధానా లివ్వకుండా దాటవేసుకుపోయారు. ప్రాథమిక శబ్దంకూడా అలాగే జారవిడిచివేస్తారనుకున్నానుగాని అది జరగలేదు. దానికి లోకంలో (*Elementary*) అనే అర్థం ఉన్నదనీ అందుచేత ఇది తప్పని మళ్ళీ మొదలు పెట్టారు. సౌందరనందం గ్రాంథిక భాషాగ్రథితమైన కావ్యం. అందుచేత, అందులో ఉన్న శబ్దాల సాధుత్వ అసాధుత్వాలు నిఘంటువులనుబట్టి నిర్ణయించాలిగాని లోకవ్యవహారాన్ని బట్టి నిర్ణయిస్తే ఎలాగ? సౌందరనందం వ్యావహారిక భాషాకావ్యమా? కానప్పుడు వీరీ పదం వ్యావహారికార్థం పట్టుకుని ఇంకా ఎందుకు వేళ్ళాడుతున్నారో సహృదయ పాఠకుడికే బోధపడాలి!

సౌందరనంద కావ్యములోని లక్ష్యము, అలంకారశాస్త్రము, దాని లక్ష్యాలు, ఔచిత్యవిషయాలు, శబ్ద సాధుత్వాలు మొదలైన వాటిని గురించి ఇంతగా వ్రాసినా శ్రీ సీతారామారావుగారీ కావ్యం ఎందుకూ పనికిరానిదాని అదేపనిగా వాదించడం మొదలు పెడితే వారి నెవరు ఏమీ చెయ్యలేరు!

శ్రీ సీతారామారావుగారు తమవ్యాసం చివరి భాగంలో నా వ్యాసాలకు సమాధానా లివ్వదలుచుకోలేదని భీష్మించారు. ఒక ఉత్తమకావ్యంమీద దుర్విమర్శచేసి, న్యాయ్యమైన ప్రతివిమర్శ వచ్చినపుడు సమాధానం ఇవ్వమని భీష్మించడం ధర్మమేనా? ఇలాంటి వాదోపవాదాలకు నేనున్నూ దూరదూరంగా తొలగిపోతూంటాను. అయితే ఈరోజుల్లో ఆధునిక కావ్యవిమర్శ అంతరువు జొత్తిగా దిగజారిపోతూండడంవల్లను, శ్రీ సీతారామారావుగారు సౌందరనందంవంటి ఉత్తమకావ్యంమీద కేవలం బాధ్యతా

రహితమైన విమర్శ చెయ్యడంవల్లను నేనీవిమర్శ ప్రారభించాను. వీరి కావ్యలక్ష్యం కొంచెమైనా అవగాహన చేసుకోకుండా అపార్థంచేసుకుని పాఠకులనుకూడా భ్రమింపచెయ్యడానికి ప్రయత్నించారు.

సౌందరనంద కావ్యంమీదనేగాక ఈదేశంలో మిగిలిన సుప్రసిద్ధ కవులకావ్యాలన్నిటిమీద వీరిలాంటి విమర్శనలే వ్రాశారు. వీరు చేసిన విమర్శనలనుబట్టి చూస్తే వీరు ఉత్తమకవులని ప్రశంసించినవారు కూడా ఉత్తమకవులు కారేమోనని కొంతమంది పాఠకులకు సందేహం కలుగుతుందేమో తెలియదు!

వీరి బాధ్యతారహితవిమర్శకు ఒక ఉదాహరణ ఇస్తున్నాను. నవకటి భారతిలో వీరు జాషువాగారి కవితనుగురించి విమర్శిస్తూ వారికి వ్యుత్పత్తిలేదని వ్రాశారు. వ్యుత్పత్తిలేదన్నప్పుడు వారికవితలో శబ్ద పాండిత్యలోపంగాని, శాస్త్ర పాండిత్యలోపంగాని, సూచించే ప్రయోగాలేమైనా ఎత్తి చూపించారా? లేదు! వారికే ఉత్తిపుణ్యానికని ప్రసిద్ధుడైన ఒక కవిమీద ఇలాంటి అభాండం వెయ్యడం ధర్మమేనా! వీరంతటితో ఆగకుండా వారికి అభ్యుదయకవివర్గానికి ఆచార్యపీఠంకూడా అందించారు. దీనినిబట్టిచూస్తే వీరికి అభ్యుదయ కవితాస్వరూపం గాని, జాషువాగారి కవితాస్వరూపం గాని తెలిసినట్లు లేదు. ఆ పేరానికి వారు, అభ్యుదయకవులు ఎంతవరకు అంగీకరిస్తారో తెలియదు గాని అదంతా శ్రీ సీతారామారావుగారి కవితా తారతమ్యజ్ఞానలోపాని కొక చక్కని తార్కాణంగా కనిపిస్తున్నది! అయితే ఇది అంతగా ప్రస్తుతానికి సంబంధించినదికాకపోవడం వల్ల — ఇంతటితో ఈ విషయం విడిచివేస్తున్నాను.

వీరు తమ వ్యాసంలో నా వ్యాసవిషయాలను గురించి బొత్తిగా తోడు బొంగరము లేనివేవేవో వ్రాశారుగాని అవి సమాధాన యోగ్యాలు కాకపోవడంవల్ల ఆ విషయాలజోలికైనా పోకుండా వదిలి వేస్తున్నాను.

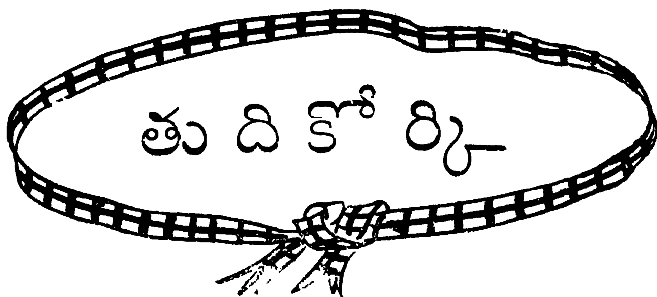
ఒక్కొక్క విమర్శకులు కావ్య విమర్శలు ప్రారంభించినప్పుడు కావ్యశక్తిసామర్థ్యాలు అపూర్వంగా పాఠకుల కవగతిమైనట్టు భాసిస్తాయి. ఒక్కొక్కప్పుడు ఒక్కొక్క కావ్యమే విమర్శకుల లోపాలను వెల్లడిచేస్తుంది. సౌందరనందవిమర్శలో సరిగా ఇదే జరిగింది!

శ్రీ సీతారామారావుగారు తమ వ్యాసంలో నామీద ఏకవచనప్రయోగాలు ఉపక్రమించారు. మరి ఈ వ్యాసం చూసినతరవాత ఇంకా తీవ్రధోరణిలోకి మారిపోతారేమో తెలియదుగాని — అయినా సవినయంగా వారిని అనునాతనాంధ్రకావ్యాలు చాలా జాగ్రత్తగా పరిశీలించవలసిందనీ, సౌందరనందకావ్యం కూడా నేను విమర్శించినదృక్పథంతో పఠించవలసిందనీ ప్రార్థిస్తున్నాను.

విమర్శకు లెవరయినా పాఠకులకు అత్యంత సన్నిహితులయిన సహకారులుగానే ఉపకరిస్తారు. అంతేగాని సాక్షాత్తుగా కావ్యాస్వాదం కలిగించడంలో విమర్శకులు తోడ్పడలేరు. ఈ ఆస్వాదకశక్తి ఆయా పాఠకుల అభిరుచిననుసరించి, శక్తినిబట్టి తరతమభావంతో మారుతూ ఉంటుంది. అందుచేత సౌందరనందకావ్యంలోనించి ఒకపద్యం ఇక్కడ ఉదాహరించి ఆ కవితాపరిణతి నిర్ణయభారం సహృదయులకే వదిలివేస్తున్నాను. ఈ పద్యం సౌందరనందంలోని పరిపక్వ కవితారసనకొక చక్కని ఉదాహరణము:

ఇది సౌందరనందంలోని 'ధర్మసంవాదమనే ఆశ్వాసాని' ప్రారంభంలో సుగనాప్రాయంగా రచించిన సీసం.

'పగడీరనీ నుత్త్ర ప్రావిపాలలనా
రారయ్య! యో బాటసారులార!
చల్లని యీ తరుచ్ఛాయలసేదదే
అని విశ్రమింపరారయ్య! సుంత
ముగ్గిరాలినఫలమ్ముల నారగింపర
య్యా! మాకు నాత్మీయులైతిరింక
అన్నిమాకలు లేక యాకాకు! పాడు డు
య్యేల లూగుడు సంశయింపవలదు!
కేళిదీర్ఘిక కలవలు గూలద్రోసి
మాఅవపలితి నలుగులు పాఱవిడిచి
అరమరలులేక కొంచక యనుభవింప
రమ్మ! రాయంచలార! భృంగమ్ములార!

శ్రీ పురిపండా అప్పలస్వామి

నిన్నే తలపోసి తలపోసి
నీ యుదారమూర్తి ఎదనిల్పి
మరణింతు నేను.
ఎపుడో
సంజతారకయో,
చిన్ని మబ్బుతునకో,
గాలిపిల్లలో వచ్చి నీ చెవులనూద
నేను లేనన్న వార్త విన్పింతు రేని,
కంట రానీకు మొక్క కన్నీటిచుక్క.
నంపకు వలదొక్క వేడి నిట్టూరు పేని,
వలదు ప్రియతమా, ఒక్క నిట్టూరుపేని.
చిరుచివరి కోర్కె మన్నింతువేని సుంత
నీ చరణధూళి నా ఎత్తి పోతలపుడు
నా చితా భస్మమున చల్లుమింత;
చాలు.
జన్మజన్మాల ఫల మంది కొందు నేను.

———

చాళుక్యచోళ చక్రవర్తులు :

ముమ్మడి కులోత్తుంగ చోళదేవుడు

(క్రీ. ౧౧౭౮-౧౨౧౮)

శ్రీ భావరాజు వెంకటకృష్ణారావు

చాళుక్య చోళ చక్రవర్తులలో గడపటివాడు ముమ్మడి కులోత్తుంగ చోళుడు. ఆతడు జీవితమంతయు, చితికి చెదరిపోవుచున్న చోళ మండల సామ్రాజ్యమును రక్షించుకొనుటతో గడచి పోయెను. తెనుగు చోడులొకవంక బలవంతులయి, చాళుక్య చోళ చక్రవర్తిని ఎదిరింపసాగిరి. పొత్తపి నుండి తమ రాజధానిని విక్రమ [చోళ] సింహపుర మైన నెల్లూరికి మార్చుకొని విజృంభింపసాగిరి. కులోత్తుంగ చోళుని ఎదిరించి స్వాతంత్ర్యమును ప్రకటింప సాహసించిరి. కులోత్తుంగునకు శక్తిచాలమి మిన్న కుండుట సంభవించెను. వెలనాంటి రాజేంద్రచోడుని రాజ్యమందుగూడ నట్టి విపరీతపరిస్థితు లేర్పడెను. వీరరాజేంద్ర చోడుడు వృద్ధుడయి, మరణించుటకు పూర్వము రాజ్యభారమును తన కుమారుడయిన మూడవ గొంకరాజునకు నొప్పగించెను. శాసనము లందు మూడవ గొంకరాజు కులోత్తుంగ చోడ గొంక రాజని వ్యవహరింపబడెను. ఇమ్మడి రాజేంద్ర చోడు నికి ప్రధానియు సంధి విగ్రహియునగు నందూరి కొమ్మనమంత్రి గొంకరాజుకుగూడ రాజ్యతంత్ర ముఖ్యుడై రాజ్యభారము బూనియుండెను.1 ఆనాడు వెలనాంటి రాజ్యము మహేంద్రగిరి మొదలుకొని కాళహస్తి పర్యంతము వ్యాపించియుండెను.2 కొమ్మన మంత్రి వెలనాంటి రాజేంద్రచోడ, కులోత్తుంగ చోడ గొంకరాజుల ఆజ్ఞచొప్పున పాకనా డిరువదియొక్క మండలమును రాజప్రతినిధిగా కూడ పాలించెను.

వీరరాజేంద్ర చోడుని చివరి కాలమునాడును, కులోత్తుంగ చోడ గొంకభూపతి కాలమునాడును, "సమధిగత పంచమహాశబ్ద మహామండలేశ్వర, ఎల దాయ సింహ" ఇత్యాది ప్రశస్తి గాంచినవాడయిన కొండపడుమటి బుద్ధరాజు రాజ్యమున బలవంతుడయిన మహా సామంతుడై రాజ్యచక్రము ద్రిప్పుచుండెను. దానికి గల ముఖ్యకారణము, కొండపడుమటి శాసనులకు వెలనాంటి రాజ్యవంశముతో గల బంధుత్వముగా తోచును. రాజేంద్ర చోడునకు వసి యగ్రమహిషి సుందమదేవులు గలించినవనక కొండపడుమటి బుద్ధ రాజు చెలియలు అంకమాంబి యనెడి అక్కాంబికను పెండ్లియాడెను. ఆ దంపతులకు కులోత్తుంగ చోడ గొంకరాజు జన్మించెను. అతడు రెండవ కులోత్తుంగుని కాలమున బుట్టుటవలన గాబోలు "కులోత్తుంగచోడ" పదము అతని పేరుకు చేర్చబడెను. కులోత్తుంగ చోడ గొంకరాజు కొండపడుమటి బుద్ధరాజు కూతుని జాయాంబికనుద్వాహమయ్యెను. ఆ దంపతుల కుదయా మయ్యెను పృథ్వీశ్వరుడు. వెలనాంటి రాజులలో నాతడు కడపటివాడు.

మూడవ గొంకరాజు, తండ్రి మరణించుటకు పూర్వము నాలుగు సంవత్సరములు రాజ్యాభిషిక్తు డయ్యెను. అతని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౧౧౬౦ సంవత్సరమున ప్రారంభమయి ౧౧౮౦ లో ముగిసెనని యూహింపవచ్చును. గొంకరాజురాజ్యకాలమంతయు నిరంతర సంగ్రామములతో గడచిపోయెను. ఒకవంక దక్షిణమునుండి తెనుగు చోడులు స్థిరముగాని తమ రాజ్యమును పాకనాటిలోనికి విస్తరింపచేసి, వెల నాంటి రాజ్యమునకు భంగము కలిగించుచుండిరి.

---

1. కేయూర బాహుచరిత్రము.

2. కేయూర బాహుచరిత్రము. *S. I. I. Vol. VI. No.* 211 ఈ శాసనమందు గొంకరాజు పరిపాలనము శ. ౧౦౮౦ కు పూర్వము ప్రారంభమయినట్లు సూచనగలదు. గొంకరాజు పరిపాలన మిందు ఉదాహరింపబడెను.

కమ్మనాటి తెనుగుచోళులు తమకు సన్నిహితులు బంధువులు, స్వజాతీయులునైన పొత్తపి తెనుగు చోళుల తలంపులు ప్రయత్నములు సాగుటకు సాయపడుచుండిరి. ఒకవిధముగా స్వామిద్రోహపరాయణులై వర్తించుచుండిరి. పడమటను కళ్యాణ కటకమందు కల పశ్చిమ చాళుక్యరాజ్యము లంతరించిన కారణమున, అనుమకొండ రుద్రరాజు (క్రీ. శ. ౧౧౬౦–౧౧౯౬) విజృంభింపసాగెను. అతని ధాటికి నిలుచువారు లేనందున, రుద్రరాజు పూర్వాంధ్ర దేశముపై కన్ను వేసియుండెను. అతడు పతవాడి చతుర్థకుల దుర్జయ రాజవంశముతో బాంధవ్యము నెఱపి వారి వాకిని తన శిష్టులను చేసుకొనెను. పతవాడి బుద్ధరాజు కుమారుడు రుద్రరాజుకు కాకతి రుద్రుడు తన తమ్ముడగు మహాదేవరాజు కూతురు మైలమదేవి నిచ్చి పెండ్లిచేసెను. ఈ బంధుత్వ మేర్పడిన కారణమున పతవాడి రుద్రరాజు, వెలనాంటి కులోత్తుంగ గొంకరాజును, అతని తరువాతి పృథ్వీశ్వరునకు సామంతుడై యుండినను, కాకతి రుద్రరాజుపక్షము నే యవలంబించుచు, వెలనాంటిరాజ్యము విధ్వస్తమగుటకు కూడ తోడ్పడియెను. కులోత్తుంగ గొంకరాజు మహా పరాక్రమశాలియు, సమర్థుడు నగుటచేతను వెలనాంటి రాజ్యము ఆనాటికింకను బలీయమై యుండుటవలనను కాకతి రుద్రదేవుడు, పైకి మాత్రము మిత్రభావము ప్రకటించుచు, లోలోన ద్వేషమును తలపోయుచు, పగ యున్నదై వేచియుండెను. అతని దేవులు పిన్నమదేవి గుణకసాని దక్షారామమున వెలసిన క్రీ. శ. ౧౧౬౨ సంవత్సరమున కుంభమాసమున శ్రీ భీమేశ్వర మహాదేవునకు అఖండవర్తి దీపము వెండి దివియ నొక్కదానిని సమర్పించెను.1 ఆనాడు కాకతి రుద్రదేవరాజు కూడ దక్షారామమునకు వచ్చియుండవచ్చును. కాని అతని పేరు కానరాకున్నది.

వెలనాంటి రాజ్యమున కీర్తిగా మూడు ప్రదేశములందు విరోధులు ప్రబలుచుండి, పల్నాటి సామంతిక రాజ్యమందు విపరీతములు బుట్టెను. పలనాటిని ఆనాడు హైహయవంశ మొకటి సామంత నృప చిహ్నములు గలిగి పరిపాలించుచుండెను. హైహయులు ఆత్రేయ గోత్రజులగు సుక్షత్రియులయినను,

1. S. I. I. Vol. IV. No. 1095.

2. పల్నాటి వీరచరిత్రమందు ఈ చారిత్రక గాథయంతయు దెలుపబడియున్నది.

చతుర్థకులమువారైన వెలనాంటి ప్రభువులతో సంబంధ బాంధవ్యములు గల్గియుండిరి. వెలనాంటి ఇమ్మడి గొంకరాజు (కులోత్తుంగ చోడ గాంగేయ గొంకరాజు. క్రీ. శ. ౧౧౩౨–౧౧౬౧) కూతురగు మైలమదేవి పలనాటి అలుగు లేక అనుగు భూపతికి పట్టపుదేవి. ఆ దంపతులకు నలగామరాజని పేరొందిన పేరుగల వీరకామనృపతి జన్మించెను. అనుగరాజు క్రీ. శ. ౧౧౬౮ సంవత్సర ప్రాంతమున మరణించెను. అతడు మరణించునాటికి వీరకాముడు, బాలుడు. అతడు యుక్తవయస్కుడగునంతవరకు పల్నాటి సామంతిక రాజ్యమును మంత్రి దొడ్డనాయుడు, తరువాత అతని కుమారుడు బ్రహ్మనాయుడును శాసించిరి. నలగాముడు యుక్తవయస్సు వచ్చినతరువాత రాజ్యభారము తానే బూనెను. అది బ్రహ్మనాయనికి సమ్మతము గాకుండెను. తన యధికారము తొలగిపోవుట కాతడిష్టపడక, నలగామునకు సవతి తమ్ములు పెద్దమలిదేవ చినమలిదేవరాజులకు సహాయము చేయ దలచి, తాను పెదమలిదేవ చినమలిదేవుల పక్షము నవలంబించి రాజ్యము పంచియిమ్మని తగవు పెట్టుకొనెను. నలగామరాజు రాజ్యము పంచియిచ్చుటకు సమ్మతించకుండెను. నల (వీర) కామునికి మంత్రిగా కుదిరిన నాయకురాలు వీరకామునికిని యొకని మరియొక సవతి సమ్ముడు నరసింహునకి సుస్థిర మైత్రి కల్గించి, బ్రహ్మనాయని యెదిరించి, నలగామునిచేత పల్నాటి మండల రాజ్యము నేలింపజేసెను. బ్రహ్మనాయడు పరాభవము నొంది, మలిదేవాదులు సహా మాచర్ల వెళ్ళి వేసికొని, ఏడేండ్లు పరిస్థితులనంతయు, ప్రత్యేకముగా కొంత కాలము పరిశీలించుచు, తిరిగివచ్చి, తన కండ కావరమున్న మలిదేవ రాజాదులకు రాజ్యము పంచి యిమ్మని మరల నలగామునికి సందేశముంపెను. నలగాముడు రాజ్యమున భాగమొసగక, యుద్ధసన్నద్ధుడై వచ్చిన బ్రహ్మనాయని సైన్యముతో కారెమపూడి రణక్షేత్రమున గదిసెను. శౌర్యమూర్తులయి విజృంభించిన వీరులు పెక్కండ్రు మహాస్థలిని కూలిరి. బ్రహ్మనాయడు పరాజయమంది పలనాడు విడచి వెళ్లిపోయెను. విజయుడైన వీరకాముడు సుఖముగ కొంతకాలము పల్నాటిని శాసింపగల్గెను. కారెంపూడి యుద్ధము జరుగుటకు పూర్వము కొంతకాలమునుండియు వెలనాంటి కులోత్తుంగ చోడ గొంకరాజు, పల్నాటను జరుగుచుండిన విపరీత పరిస్థితులను అరికట్టి బంధువులయినవారిలో పుట్టిన అంతః కలహములను బాపజాలకపోయెను. ఆనాడు మూడవ గొంకరాజు దృష్టియంతయు దక్షిణమునుండి తెనుగు

చోడుల దాడులను, పరుమటనుండి కాకతి రుద్రరాజు ప్రతికూల చోర ప్రవర్తనలను ఎదుర్కొని వెలనాంటి మహారాజ్యమును సంరక్షించు కొనుటతో నిండి యుండెను. పల్నాటి సీమయందు జరిగిన అంతర్విప్లవము కారణముగా, ఆకస్మికముగ సంభవించిన కులోత్తుంగ చోడ గొంకరాజు మరణము కారణముగా, వెలనాంటి మహారాజ్యము సడలి కూలిపోవసాగెను.

పిఠాపురము కుంతీ మాధవస్వామి గుడిలోనున్న వెలనాంటి పృథ్వీశ్వర మహారాజు శిలాశాసనము[1] పరిశీలించిన యెడల గొంకరాజు పరిపాలనము ఏరీతిగా సాగినదియు కొంతవరకు నూహింపవచ్చును. పల్నాటను నలగామరాజు మంత్రి నాయకురాలితోడను బ్రహ్మనాయనితోడను ప్రతిఘటించుచు, తన రాజ్యమునకు బ్రహ్మనాయకుడు లేవదీసిన సాంఘిక, మతవిప్లవములను అణగద్రొక్కజాలకపోయెను. ఆ విప్లవకాలమును పురస్కరించుకొని, దక్షిణమున తెనుగుచోడులు విజృంభించి పాకనాటను ప్రవేశించి ప్రజల సంక్షోభింప చేయసాగిరి. తెనుగు చోడులను బలిమినాటించి అణచివచ్చునంతలోపల, పల్నాటి యుద్ధముగా మారిపోయెను అది యదనుగా జూచుకొని కాకతి రుద్రరాజు, మిత్రునివలె ప్రవర్తించుచు నలగామ భూపతికి కొంతసైన్యమును సహాయముగా బంపి, బహుళ సైన్యముతో పూర్వాంధ్ర దేశమును జొచ్చి కృష్ణా గోదావరి నదుల నడుమనున్న దేశమును స్వాధీన పఱచుకొని దాక్షారామ పర్యంతము ఆక్రమించుకొని పోయెను.[2] ఆ సమయమున తన విరోధి ప్రభావము నెఱిగి, ఎప్పుడు ఎన్నంటి తెలుసుకొనుచువచ్చి పైబడునో యను భీతిని, తన మహాప్రధాని మల్లల వేమాద్రిరెడ్డిని, విశేష సైన్యమిచ్చి, కులోత్తుంగ చోడ గొంకరాజు తలపడి నిరోధింప వలయునని యాజ్ఞాపించి పంపెను. కృష్ణకు దక్షిణపుగట్టున నెక్కడో గొంకరాజునకును వేమాద్రిరెడ్డికిని భీకర సంగ్రామము జరిగెను. అందు గొంకరాజు ఓడుటయు, వేమాద్రిరెడ్డి విజయము పొందుటయు సంభవించెను. అది క్రీ.శ. ౧౧౮౬ వ సంవత్సరమున జరిగియుండునని యూహింపవచ్చును. మల్లల వేమాద్రిరెడ్డి ఈ యుద్ధము జరిగినదిరువాత పలు బడియేండ్లకు పైగా జీవించియుండి, దాక్షారామ భీమేశ్వరునకు అఖండవర్తి దీపదానమును చేసి శాసనము వ్రాయించెను. దానియందు, తాను కులోత్తుంగ చోడ గొంకరాజును సంగ్రామరంగమున జంపినట్లు, "కులోత్తుంగరాయ రాజేంద్ర చోడ గొంకదిశాపట్టు" అని బిరుదము వేయించుకొనియుండెను.[3] గొంకరాజు మరణించుట, కాకతి రుద్రరాజు దాక్షారామ శిలాశాసనమునకు పూర్వము జరిగియుండవచ్చును. ఆ శాసనమందు గొంకరాజు ప్రసక్తి లేదు. అందు[4] చాళుక్య చోళ చక్రవర్తి మాధవ కులోత్తుంగుని విజయరాజ్య వర్షము ప్రాముఖ్యమైనది. మాధవ కులోత్తుంగునకు రాజ చాళుక్యనామములో సర్వలోకాశ్రయ శ్రీ విష్ణువర్ధన మహారాజని పేర్కొనబడినాడు. దానినిబట్టి కాకతి రుద్రరాజు కులోత్తుంగ చోడ గొంకని సార్వభౌమునితో, ఆంధ్ర దేశాధీశ్వరునిగా నంగీకరింపలేదని యూహింపవచ్చును. పృథ్వీశ్వరుని పిఠాపుర శాసనము[5] ఈ కాకతి రుద్రరాజు పేరు నుడువదు. కాని ఆ రుద్రుని "రిపుచో"ని నిరసనగా బలుకుచు ప్రజలు "రిపు" శబ్దమునకు, "చోర" శబ్దమునకు వ్యుత్పత్త్యర్థము నెఱుగజాలకపోయిరని తెలుపును. శత్రువుయొక్క పేరు నయినను ఉచ్చరింపక పిఠాపుర శిలాశాసన కావ్యకర్త ఆంధ్రదేశముపై దండెత్తి వచ్చిన రిపువు రుద్రరాజు, చోరునివలె ప్రవేశించి ద్రోహకార్యము గావించెనని సూచించినాడు. దానికి కాకతి రుద్రుని ద్రాక్షారామ శిలాశాసనము తోడ్పడుచున్నది.[6] కాకతి రుద్రరాజు గావిం

1. ఎపి. ఇం. సం. ౫. పుట. ౨౨ మొ.

2. *S. I. I. Vol. IV. No.* 1155. ఈ శాసనమందు వ్రాయబడిన శక సంవత్సరము ౧౧౦౯ కాదు. అయితే సరి గతాబ్దముగాక వర్తమానాబ్దము కావచ్చును. అట్లయిన శ. ౧౧౦౮ (వర్తమాన) కార్తిక కృష్ణమి సోమవారము సరిగా ౨౧ వ అక్టోబరు ౧౧౮౬ కు సరిపోవును.

3. *S. I. I. Vol. IV. No.* 1335.

4. *S. I. I. Vol. IV. No.* 1155, "శక వర్షంబులు ౧౧౦౮ (ఇది వర్తమానాబ్దము) నగు నేటి సర్వలోకాశ్రయ విష్ణువర్ధన మహారాజుల విజయ రాజ్య సంవత్సరంబులు ౫౯ అను—"———.

5. ఎపి. ఇం. సం. ౫. పుట. ౨౨ మొ. శ్లోకము ౫౮.

తాభ్యాం శ్రీ పృథ్వీశ్వరః స్వయా
మిహాశేషస్థితేః కారణం
దేవః శ్రీ పృథ్వీశ్వరో జని జన
ప్రస్తూయ మానోదయః।
యస్మిన్ రాజని రక్షతి క్షితితలం
క్షీణారివర్గే జనో
వ్యుత్పత్తిం రిపు చోరనామసు
నచ ప్రాప్నోతి శబ్దేష్వపి॥

6. *S. I. I. Vol. IV. No.* 1155.

చిన మిత్రద్రోహ కార్యములకు గినిసి వెలనాంటి పృథ్వీశ్వరుడు బహుళ సైన్యసమేతుడై కాకతి రుద్ర రాజుమీదికి క్రోధోద్దీపితుడై నడచెను. అది శ. ౧౧౦౫ సం. అక్టోబరు ౧౧ తేది కార్తీక పున్నమ తరువాత జరిగియుండెను. కాకతి రుద్రరాజు పృథ్వీశ్వరుని సంగ్రామ రంగమున ఎదుర్కొనజాలక ఓడిపోయి వెన్నిచ్చి పారెను. ఆనాడు పృథ్వీశ్వరుడు కాకతి రుద్రరాజును పోరున నోడించెనని, యాతని సైన్యములకు తాళజాలక రుద్రరాజు సంగ్రామరంగమునుండి పలాయితుడయ్యెనని పిఠాపుర శాసనశ్లోకములు సూచించుచున్నవి. పృథ్వీశ్వరుడు జైత్రయాత్రకు బహుళ సేనాసమేతుడై వెడలినాడని, వెలసిన భయంకరమయిన "ప్రారంభ కుంభత్పటహ పటుతర ధ్వానమును" వినినంతనే, అతని శత్రువుల సమూహము భయచకితులయి నాలుగుదిక్కులకు పారిపోయిరట!

పృథ్వీశ్వరుడంతట విజయోత్సాహముతో పిఠాపురమును ప్రవేశించెను. అతడు తండ్రివలె సుసంపూర్ణ దానప్రవృత్తి గల శ్రేష్ఠపురుషుడు గావున శ. ౧౧౦౮ వ సంవత్సరమున మేష సంక్రమణ పుణ్యకాలమందు (అందుకు సరియైన ఇంగ్లీషు తేది మార్చి ౨౪, ౧౧౮౬ అగుచున్నది.) మహామండలేశ్వర వెలనాంటి కులోత్తుంగ రాజేంద్ర చోడరాజులయిన పృథ్వీశ్వరుని తల్లియు, కులోత్తుంగ చోడ గొంకరాజుల భార్యయు (రాజమాత, రాజపత్నియును) అగు జాయమదేవులు ప్రోలునాంటిలోని నవఖండవాడను గ్రామమును 'సహస్రక్షేత్ర' గ్రామసహితముగ, అఖండముగ

1. శ్లోకములు ౫౯, ౬౦.
యస్యాసి నిగ్గలత రేణ పరీత మేతద్
బ్రహ్మాండమాశు యశసా నితరాం విభాతి।
సూచాంక శాలి కలశాంతి కదంబభాండ
మధ్యప్రవిష్ట మివ విష్టపవల్లభస్య॥
యాత్రా ఽప్రారంభ కుంభత్పటహ
పటుతరధ్వానమాకర్ణ్య
తూర్ణం హిత్వా దేశాం దిగంతాన్
భయచకిత దృశో వ్యాప్య యస్యారిసంఘాః
కిం స్విత్సంవర్త మేఘధ్వనిరుత
వికట ప్రస్ఫుటత్కాండఘోషః
కింవా కల్పాంతవాయు క్షుభిత మితి
ముహుః భ్రాంతియంతో భ్రమంతి॥

2. ఎపి. ఇం. సం ౪. పుట ౩౭ మొదలు (౧౨౪-౧౫౪ పంక్తులు)

1. S. I. I. Vol. V No. 1338.

శ్రీ పిఠాపురవాసియైన భగవంతునకు శ్రీ కుంతీ మాధవ స్వామివారికి హవిర్బల్యర్చనలకు, నిత్య నైమిత్తిక మాసోత్సవ సంవత్సరోత్సవాదులలో అను గీత నృత్త వాద్యాది వివిధ భోగార్థము దానము చేసెను.1 జాయమ దేవులు అర్పించిన దానమును, ఆమె కుమారుడును, 'రాజరాజ పరమేశ్వరుడును, రాజపురందరుడును, పరమమాహేశ్వరుడును ఖండితరిపు మండలుడు నగు పృథ్వీశ్వరమహారాజు మంత్రి పురోహిత సేనాపతి యుత రాజదౌవారికాదుల సముక్షమున ఆజ్ఞాపించెను. ఈ శాసనమునుబట్టి చూడ, పృథ్వీశ్వర మహారాజు చాళుక్యచోళ చక్రవర్తి ముమ్మడి కులోత్తుంగ చోళ దేవుని సార్వభౌమత్వమును అంగీకరించక, తానే సార్వభౌముడని, రాజరాజపరమేశ్వరుడని ప్రకటించుకొనినట్లు తెలియగలదు.

పృథ్వీశ్వరుడు సమర్థుడు. సకలనయ (నీతి) శాస్త్రమును పూర్తిగా నభ్యసించిన రాజనీతి వేత్త; కావున సడలిపోవుచున్నట్లున్న ఆంధ్రరాజ్యమును తనకు ఆజ్ఞానువర్తిని జేయుటకు పృథ్వీశ్వరుడు గట్టిగా సంకల్పించుకొనెను. కాని యాతనికి కాలము అనుకూలముగాక విపరీతముగా నుండెను. ఉత్తరాంధ్ర దేశమును, కళింగమండలమును తన యదుపులోనికి తీసుకొని వచ్చుచుండ, దక్షిణమున పాకనాటి సీమయందును లత్వరిసర పులుగులనాడు రేనాటి సీమలందు తెనుగుచోడులు విజృంభించి, అటు చాళుక్య చోళ చక్రవర్తి యధికారమునకు, ఇటు వెలనాంటి పృథ్వీశ్వరుని రాజపరమేశ్వరత్వమునకును ఎగ్గు తలపెట్టి సాగిరి. శ్రీ పిఠాపుర శాసనకాలము క్రీ. శ. ౧౧౮౬ మొదలుకొని ఇంచుమించుగా పదిరెండు సంవత్సరములు, అనగా క్రీ. శ. ౧౨౦౭ వఱకు పృథ్వీశ్వరుడు నందూరి కొమ్మనమంత్రికుమారుడు కేతనమంత్రిసహాయమున తన రాజ్యము శిథిలము గాకుండ కడుదక్షతతో శాసించెను. పృథ్వీశ్వరుని కాలమునాటి శాసనములు మూడు మాత్రము గాన వచ్చుచున్నవి. పృథ్వీశ్వరుని ఆంధ్రరాజ్యము ఆతని తండ్రి తాతలనాడుండినట్లు, మహేంద్రగిరిపర్యంతము విస్తరించియుండినట్లు అతని శ్రీ కూర్మనాథ దేవుని నగరియందున్న శిలాశాసనము సాక్ష్యము.1 అందు చమూపతి కొల్లూరు ఎఱపనాయకుడు పృథ్వీశ్వరుని యానవాలుగా యావత్కళింగము నేలుచుండినట్లు తెలుపబడినది. ఆ వీరభటాగ్రణియొక్క తండ్రి తాత ముత్తాతలు వెలనాంటి మహారాజుల సైన్యములందు చమూపతులై యుండిరి. చమూపతి ఎఱపనాయకుడు

చతుర్థకులజుడు. అతని శాసనము శ. ౧౧౧౦ కు సరియైన క్రీ. శ. ౧౧౮౮ నాటిది. ఆ సంవత్సరమున చైత్ర శుక్ల పంచమి బుధవారము (మార్చి ౧౧౮౮) నాడు చమూపతి ఎఱపనాయకుడు తన తండ్రికి ధర్మార్థముగా శ్రీ కూర్మనాథ దేవరకు అఖండవర్తిదీపమును పెట్టెను. ఎఱపనాయకుని శాసనముచూడ, క్రీ. శ. ౧౧౮౬ తరువాత పృథివీశ్వరుడు శ్రీ పిఠాపురము నుండి శ్రీ కూర్మమువఱకు సైన్యసమేతుడై అరిగి, ఆ రాజ్యమునందు తన (శాసన) మును సుస్థిరము జేసి వచ్చెనని యూహింపవచ్చును. పృథివీశ్వరుని యనంతరము కళింగము కటకగంగవంశీయుల క్రీ.శ. ౧౨౦౭ ప్రాంతమున అధీనమయ్యెను.1 విశాఖపట్టణమున దొరికిన శిలాశాసన మొకటి శకవరుషంబులు ౧౧౨౬ మార్గశిర శుద్ధ ౧౦ గురువారము (డిశెంబరు ౩,౧౨౦౪) నాటిది, శ్రీమన్మహామండలేశ్వర కులోత్తుంగ పృథివీశ్వరునిపాలనము దెలుపునది గలదు2 అది యొక వ్యాపారి ముఖ్యునిచే విష్ణ్వాలయమున కీయబడిన దానమును తెలుపుచున్నది. మాడవశాసనము కోశాధ్యక్షుడు అనంతయది. పృథివీశ్వరుడు సమస్తేశ్వరుడనియు, అనంతుడు పృథివీశ్వరుని కోశాధ్యక్షుడనియు నాశాసనము దెలుపుచున్నది. శ. ౧౧౨౮ మేష సంక్రమణ పుణ్యకాలమున అనంతయ శ్రీ కూర్మనాథునికి అఖండవర్తి దీపమును పెట్టించెను.3 కావున క్రీ. శ. ౧౨౦౪ వఱకు వెలనాంటి పృథ్వీశ్వరుడు పాలించుచుండినట్లు తెలియుచున్నది.

క్రీ. శ. ౧౨౦౭ కడపటినెలలనాటికి కులోత్తుంగ పృథివీశ్వరుని రాజ్యము అంతమందినట్లు ఊహింపవచ్చును. ఆతడు క్రీ. శ. ౧౨౦౭ న మరణించినట్లు కన్పడుచున్నది. శ్రీ కూర్మమునందున్న గాంగవంశనృపతి వీరనరసింహుని శాసనమునుబట్టి చూడ వెలనాంటివారిశాసనము కళింగమున శ. ౧౧ . . తులాసంక్రమణము నాటికి (. . . అక్టోబరు ౧ . . .) నశించెననియు, గాంగవంశీయులవారి శాసనము నెల . . . నని యూహింపవలయును. కళింగమునందును, . . నాటియందేగాక మధ్యాంధ్రభాగమునందునుకూడ వెలనాంటి పృథ్వీశ్వరుని రాజ్యము ఒక్కసారిగా కూలిపోయెను. దక్షిణమున తెనుగుచోడులు, మూడవ కులోత్తుంగ చోడ చక్రవర్తి నెదిరించి సర్వస్వతంత్రులయి వెలనాంటి పృథ్వీశ్వరుని జయించి, యొక విశాల తెనుగుచోడ రాజ్యమును స్థాపింప ప్రయత్నించిరి. ఆ సంకల్పమును కార్యరూపమున పెట్టినవాడు తెనుగుచోడ తిక్కరాజు. వెలనాంటి రాజవంశమును నిర్మూలనచేసి వారి రాజ్యలక్ష్మిని వశపఱచుకొనుటకు తెనుగుచోడులందఱు తిక్కరాజు నాయకత్వమున ఏకమై నిలచిరి. కమ్మనాటిలోని కొట్యదొన తెనుగు చోడులు మొదలుకొని పొత్తపినాటివఱకు గల తెనుగు చోళ మండలేశ్వరులందఱు విక్రమసింహపురాధీశ్వరుడయిన మొదటి మనుమసిద్ధికుమారుడయిన యువరాజ చోళతిక్కరాజు నాయకత్వము నంగీకరించి యుద్ధసన్నద్ధులయిరి. పృథివీశ్వరుడు గురుములూరు లేక గురుములూరికడ తెనుగు చోళ తిక్కరాజు సైన్యముల నెదుర్కొనెను. గురుములూరు పాకనాటిలోనున్నది.4 విక్రమసింహపురమని బరగిన నెల్లూరికి దక్షిణమున ఇరువదిమైళ్ళదూరమున నున్నది. గురుములూరికీనాడు గూడూరని పేరు. ఆ యూరిచెంత జరిగిన ఘోర సంగ్రామమునందు పృథివిరాజు పరాజితుడయి మరణించెను. గురుములూరి యుద్ధము ప్రాయశః ౧౨౦౭ న జరిగియుండెనని నిర్ణయింపవచ్చును. నిర్వచనోత్తర రామాయణమందు తిక్కనకవి 5 ఈ చోళ తిక్కరాజు

---

1. *S. I. I. Vol. V No. 1265.*

2. *S. I. I. Vol. X No. 211.* ఈ శాసనమున గల శకవర్షములలో గడపటి సంఖ్య లేదు. మిగిలిన తిథి వారములనుబట్టి లెక్కపెట్టినప్పుడు ఆ కడపటి సంఖ్య ౬ అని తెలియుచున్నది. కావున శాసనపు తేది శ. ౧౧౨౬ అని తేలుచున్నది.

3. *S. I. I. Vol. V. No. 1254.*

4. రంగాచారిగారి టొపోగ్రాఫికల్ లిస్టు. సంపుటము రెండు, పుట ౧౦౭౦ గూడూరుకు గు(కు)రుములూరని పేరున్నట్లు అక్కడి పెరుమాళ్ళ గుడి శాసనములందున్నది.

5. కేశవసన్నిభుండు సంగీత
యశోనిధి చోళతిక్కధా
త్రీశుడు కేవలుండె! నృపు
లెవ్వరి కాచరితంబుఁగల్గునే

శౌర్యమును వర్ణించెను. ఆ సంగ్రామము జరిగిననాటికి తిక్కననృపతి ఇంకను బాలుడేసట! అతడింకను యువరాజే! ఆయుద్ధము జరిగిన పదునెనిమిదేండ్లకు కిమ్మటగాని యతడు రాజ్యాభిషిక్తుడు కాలేదు.[1] అతడు తిక్కనసోమయాజి పోషకుడయిన రెండవ మనుమసిద్ధిరాజునకు తండ్రి. గురుజాలూరి యుద్ధము నందు చోళ తిక్కరాజు నాయకత్వమున వెలనాంటి పృథ్వీశ్వరు నెదిరించి పోరాడిన మండలేశ్వరులందరును ఆనాటినుండి వంశపారంపర్యానుగతముగా 'పృథ్వీశ్వర శిరఃకందుక క్రీడావినోద' బిరుదము ధరించి యుండిరి.[2]

వెలనాంటి పృథ్వీశ్వరుని మరణముతో ఆంధ్రభూమియందు చాళుక్యచోళుల సామ్రాజ్యము అంతరించెను. మూడవ కులోత్తుంగుని విజయరాజ్యవర్షములు పాకనాటియందును, పొత్తపినాటియందును ఉదాహరింపబడుచుండినను చాళుక్యచోళుల యధికారము నామమాత్రావశిష్టమై యుండెను. పశ్చిమమున కాకతి రుద్రరాజు ఆమరణాంతము తన రాజ్యము సుస్థిరమగుటకు దేవగిరి పురాధీశులైన సేవణ యాదవులతో పోరాడుచు తెఱపి లేకుండిరి. కాకతి రుద్రరాజు క్రీ. శ. ౧౧౯౬ ప్రాంతమున కడు వృద్ధుడయి రణరంగమున ప్రాణములు గోల్పోయెను. అతడు పుత్రవిహీనుడగుటచేత నాతని తమ్ముడు మహాదేవరాజు రాజ్యాభిషిక్తుడయి మూడు నాలుగు సంవత్సరములు మాత్రమే పాలించెను. అతని రాజ్యకాలము దేవగిరి యాదవులతోడి పోరాటములతో గడచిపోయెను. చివరి కాతడు గూడ రణస్థలిని కూలి వీరస్వర్గమును పొందెను. అతని తనయుడు గణపతిదేవుడు బాలుడై శేవణరాజు చెఱపట్టబడి పదియేండ్లు ఇంచుమించుగా దేవగిరియందు చెఱననుభవించెను. క్రీ.శ. ౧౨౦౮-౧౦ ప్రాంతమున గణపతిదేవుడు చెఱవిముక్తుడయ్యెను. అంతకు పూర్వము వెలనాంటి పృథ్వీశ్వరుడు మరణించెను గాన ఆంధ్రదేశమున సార్వభౌముడు కాదగిన నరపాలుడు గణపతిదేవుడు తక్క వేరొకడు గానరాడయ్యెను. తెనుగుచోడులుగూడ ఏమలో తొమైక్యతను బలియఁజాలక క్రుంగిపోయిరి. క్రీ. శ. ౧౨౧౦ తో చాళుక్య మంతరించుటయు కాకతీయయుగము ప్రారంభమగుటయు నొకసారిగ సంభవించెను. ఆనాటితో ప్రాచీనయుగ మంతరించి మధ్యయుగము ప్రారంభమయ్యెను. ఆంధ్రదేశమునకు చోళ సంబంధబాంధవ్యములు అంతరించెను.

శైశవలీల నాఁడు పటు
శౌర్యధురంధరబాహుదండ పృ
థ్వీశ శిరేంద్రము మస్తకము
నేర్పుగఁ గందుకకేళి సల్పడే!
కె ౨ వ పద్యము.

1. తిక్కనరాజు పట్టాభిషేకము శ. ౧౨౨౫ నందు జరిగియుండెనని రాబర్టు సూయలు లెక్కించి చెప్పినారు. ఆనాడు పొత్తపినాడు పాకనాడులు రెంటిని ఒక్కవంశమువారే శాసించుచుండిరి.

2. ఉదాహరణము క్రింద చూడుడు:— *S. I. I. Vol. IV. No. 661*, మఱియు *S. I. I. Vol. VI. No. 166.*

చాళుక్య చోళచక్రవర్తులయు వారి భృత్యులైన వెలనాంటి మహామండలేశ్వరులయు కాలము. ఇందు సంవత్సరములు క్రీ. శ. మున నున్నవి.

చాళుక్య-చోళులు

త్రిభువన చక్రవర్తి -
సప్తమ విష్ణువర్ధనులయిన
మొదటి కులోత్తుంగ
చోళదేవుడు
౧౦౭౬ - ౧౧౧౮.

|

విక్రమ చోళచక్రవర్తి
౧౧౧౮ - ౧౧౩౫.

|

రెండవ కులోత్తుంగచోళుడు
౧౧౩౩ - ౧౧౪౬.

|

రెండవ రాజరాజచోళుడు
౧౧౪౬ - ౧౧౭౩.

|

రెండవ రాజాధిరాజు
౧౧౬౩ - ౧౧౭౮.

|

మూడవ కులోత్తుంగ
చోళదేవుడు
౧౧౭౮ - ౧౨౧౬.

వెలనాంటి వంశము

మొదటి వెలనాంటి గొంకరాజు
౧౦౭౬ - ?...

|

మొదటి వెలనాంటి రాజేంద్ర చోడుడు
౧౦౯౩ - ౧౧౦౮.
చక్రవర్తికి దత్తతకుమారుడు

|

రెండవ వెలనాంటి గొంకభూపతి
కులోత్తుంగచోడ గాంగేయ
గొంకరాజు ౧౧౩౨ - ౧౧౬౧.

|

వెలనాంటి కులోత్తుంగ రాజేంద్రచోడుడు -
రెండవ రాజేంద్రచోడుడు, లేక వీరరాజేంద్రచోడుడు
౧౧౬౧ - ౧౧౮౧.

|

కులోత్తుంగ చోడ గొంకరాజు
(మూడవ గొంకభూపతి)
౧౧౭౮ - ౧౧౮౫.

|

రెండవ కులోత్తుంగ రాజేంద్రచోడుడు
లేక పృథివీశ్వరుడు
౧౧౮౫ - ౧౨౦౭ - ౮.

రాష్ట్రగానము

శ్రీ సూరంపూడి భాస్కరరావు

కృష్ణాగౌతమి తుంగభద్ర లొకటన్ క్రీడించి నర్తించి శ్రీ
విష్ణుప్రీతిగ నాంధ్రఖండమున మాధ్వీకకుల్యాలై పారి మా
తృష్ణ ల్దీరగ; నేటి కిట్లు మొరయున్ దివ్యాంధ్ర భూశయ్యలన్
కృష్ణానంత విభావరీగ్లపిత శుష్కీభూత జీవమ్ములై.

"ముప్పదిమూడు" దీర్ఘ యుగముల్వలె వత్సరము ల్గతించె, మా
నిప్పుల కోర్కెలే చదలనిండి దహించె మహాంధ్ర భూమినీ,
ముప్పులు తప్పరాని వయిపోయిన పోవునుగాక గాని పె
ల్లుప్పెనయై మహోద్యమ మహోదధి ముంచెడుసుమ్ము లోకముల్!

లేదు విరామమింక, కెరలించిన యీ హృదయమ్ములందు ఏ
వో దివసాంతకాళి మలభూధరముల్ పెరియిల్లిపోయి, దు
ర్నాద విదారితమ్మయి మనఃస్థలకమ్ములు క్రగ్గిపోయి, ని
ద్రాదళనమ్ము రుద్ర డమరమ్ముగ నాంధ్రము మారుమ్రోగెడిన్.

మల్లిమొగ్గల వాల్జడ లల్లుకొన్న
కల్ల లెరుగని ప్రత్యాంధ్ర కన్య దలిచి
నా పునీతాంధ్ర మాతృస్తనంధయుండు
ప్రతి కుమారకుడు న్నేడు ప్రతిన సేయు
మాతృరక్షావిధికి ప్రాణ మర్పణముగ.

"గంగదరిని గాని కాశిలోపల గాని – గౌతమీ తరంగ గానపూర్ణ
కోటిలింగ తీర్థవాటి దక్షిణకాశి – గుండెలోన మేలుకొనునుగాక."

సౌందరనంద విమర్శనము సింహావలోకనము

శ్రీ పొట్లపల్లి సీతారామారావు

విజయ - విశాఖ భారతిలో శ్రీ పి. గణపతిశాస్త్రి గారు సౌందరనందాన్ని సమర్థిస్తూ ఒక వ్యాసం వ్రాశారు. సురభి గారు వ్రాసింది చాలా సమర్థనీయంగా ఉందనీ, నేను వ్రాసినదానిలో ఎక్కడా సహృదయత కనపించటం లేదనీ, ఒకతీర్పు చెప్పారు. ఇద్దరు వివాదము చేసికొనేటప్పుడు తాను మధ్యస్థముగానుండి తీర్పు చెప్పదలచుకొన్న వారికి నిష్పాక్షికమైనదృష్టి ఉండాలి. అదిగాక లోకములో ఆయన సమర్థుడై ఉండాలి. ఆయనచెప్పిన మాటకు తిరుగుండకూడదు. ఈ రెండు లక్షణములూ లేని శ్రీ పి. గణపతిశాస్త్రి గారు సమీక్ష చేయటానికి ప్రయత్నించటం హాస్యాస్పదం. ఆ వ్యాసమంతా నన్ను నిందించటమే యున్నది. వ్యక్తనిందలకు విమర్శ యేమున్నది. దానిని వదిలిపెట్టి ఆయన నాకు సమాధానమీయటానికి ప్రయత్నించిన భాగములకు మాత్రం కొంత సమాధానముగా వివరిస్తాను.

మన దేశమునకు సాహిత్యసంప్రదాయానుబద్ధములైన విమర్శలు కావలెను. ఇంతవరకీ దేశములో వచ్చిన విమర్శలన్నియు వట్టి గాలికబుర్లు. కవియొక్క ప్రతిభను తూచేవి కావు. ఇలాంటివిమర్శలవల్ల దేశములో సుప్తమైన సారస్వతము పెరిగింది. దాన్ని పెరగనీయకుండా ఉంచటానికి సాహిత్యానికి మంచి విలువరావటానికి పూర్వాలంకారికులు నిర్మించిన సూత్రములమీదుగా విమర్శ సాగించాలి. ఆ ప్రయత్నానికి అడ్డురావటం, తన్ను వంచించుకోవటం; ఇతరులను వంచించటం అవుతుంది. గణపతిశాస్త్రి గారు "ప్రపంచంలో సువిస్తృతమైన విమర్శనామార్గాలు అనేకం బయలుదేరిన ఈరోజుల్లో ఇంకా ఈ అలంకారశాస్త్రమార్గముపట్టుకొని, ఇక అందులో ఉన్నదే వేదమనీ తద్విరుద్ధమైనదంతా అపమార్గమనీ వేళ్ళాడటం ఎందుకో తెలియటం లేదు" అని వ్రాశారు. అలంకారశాస్త్ర మేమిచెబుతుంది? విమర్శించటానికి కావలసిన కొన్ని శాశ్వతమైన పరమసత్యాలను చెబుతుంది. ఆ సూత్రాలను ఆసరం చేసికొని దానిమీదుగా నొక మార్గాన్ని నిర్మించాలి. కావ్యవిమర్శనములో మన మెన్ని విధాలఉన్నవిష్ఠాయి సందుకొన్నామో, అలంకారశాస్త్రం చదివితే తెలుస్తుంది. మన దేశములో విమర్శ ఒకశాస్త్రంగా అభివృద్ధి చెందింది. అలంకారశాస్త్రము ఏదో ఒక కవిని ఉద్దేశించి వ్రాసినది కాదు. సర్వకవులనుద్దేశించి వ్రాసినది. వారి దృక్పథమే యుదాత్తమైనది. ఎంత చిన్న విషయములైనా పరిశీలించి వ్రాస్తారు. మన అదృష్టం కొద్దీ గొప్ప నాడు ఋషులవలె అనేకమార్గాలుతీర్చి పెట్టారు. వాటిని తీర్చడానికి కావలసినంత ప్రతిభ వారికున్నది. దోషము వస్తే కాళిదాసాదులదైనా అంగీకరించరు వారు. అలాంటిమార్గాలన్నీ వదలిపెట్టి ఇవ్వాళ నేను గానీ, గణపతిశాస్త్రి గారు గానీ, ఒక అపూర్వ విమర్శనాపద్ధతిని ప్రవేశపెట్టినా, దానికి అంగీకారం లేదు. నేను చెప్పిన ప్రపంచములోని విస్తృతమార్గాలన్నీ యీ అలంకారశాస్త్రంలో అంతర్భవిస్తవి. కాబట్టి అలంకారశాస్త్రం చదివి దానిదృష్ట్యా విమర్శించవలె. వేరొక గత్యంతరం లేదు. ఇప్పుడు దేశంలో వాడుకలోనున్నది 'గాలికబుర్లమార్గం.'

అర్థకుసిగా అలంకారశాస్త్రం వదిలి, సంస్కృత శ్లోకాల నుదాహరిస్తూ లోకులను కొన్ని హడలుకొడుతున్నారని గణపతిశాస్త్రి గారు విచారిస్తున్నారు. ఇందులోని వాస్తవికత ఎట్లా ఉందో చూదాం. కనీసం ఒకశ్లోకమైనా రాకుండా నాలుగు మాటలు చెప్పి లోకాన్ని హడలుకొట్టేవారిసేనువాలే. వీరికంటె వారే నయం. దానికి వచ్చినట్లుగా నటనజేసే పద్ధతి ఎవరిదైనదీ, వ్యాసధోరణాలనుబట్టి తెలుస్తూనే ఉంది. "మూలములో కామప్రవృత్తులై సుందరీనందులు పరిణతులై క్రమముగా నిర్వాణానికి వచ్చారు... ...తెలుగుకావ్యంలో సుందరీనందుల ప్రేమ, బౌద్ధధర్మస్వీకరణద్వారా విస్తృతమై పునీతమైనది" అని

వ్రాశారు. మూలములో సుందరీనందులను కాము
కులగా వర్ణించారు. తెలుగు కావ్యములో కూడా సుందరీ
నందులను కాముకులుగానే వర్ణించారు. ఆ ఘట్టంలో
మూలములో ఎట్లా ఉందో తెలుగులో గూడా, అచ్చు
గ్రుద్దినట్లు అట్లే యున్నది. మరి దాన్ని కామం—
దీన్ని ప్రేమ—అని ఎందుకనాలి? ఏమిటో అయో
మయం. సుందరీనందుల ప్రేమ బౌద్ధ ధర్మస్వీకరణ
ద్వారా విస్తృతమైనదట. ఎలా విస్తృతమైనది?
బుద్ధుడు, స్త్రీ, పురుషులు, గాఢంగా ప్రేమించు
కోవాలని 'దండోరా' వేయించాడా? గణపతిశాస్త్రి
గారు ఇంత అయోమయంగా, తాను విమర్శ వ్రాస్తూ
పైగా నావిమర్శ అయోమయమంటారు. ఈ ప్రేమ
కామములను గురించి ఇదివరకే వ్రాశాను. మళ్ళీ
వ్రాయట మెందుకు?

ఒక రసవిరోధాన్ని గురించి సమాధానం చెప్ప
బోయ్యారు. దానికి సమాధానం దొరక లేదు కాబోలు.
ధ్వన్యాచార్యుడు సూత్రప్రాయంగా చెప్పారు అంతే
కాని అన్ని కావ్యాలలోను ఉండవలెనని చెప్పలేదని
వారు సహజధోరణి కొనసాగించారు. ఆనందవర్ధను
డేమన్నాడో చూడండి.

"స్వేచ్ఛాపి యద మోజ్యా త్ర్రసవిరోధినీ
నమగ్రాజ్యా"

"ప్రబంధే ముక్తకేవాపి రసాదీన్ బంధుమిచ్ఛతా
యత్నః కార్యః సుమతినా పరిహారే విరోధినామ్"

ప్రబంధే ముక్తకేవాపి రసభావ నిబంధనమ్
ప్రత్యాదృతిమనాః కవిర్విరోధ పరిహారే పరమ్
యత్నమాదధీత" ఇక్కడ కవి అంటే సర్వకవులకు
యత్నించనా? పి. గణపతిశాస్త్రిగారి కీమాత్ర
మెందుకు తెలియలేదో! నాని బుకాయింపు అంటా
డేమి? ఒక గణపతిశాస్త్రిగారు ఆయన ఏమి వ్రాస్తాడో
ఆయనకే తెలియదు. అన్నీ స్వవచనవ్యాఘాతాలే.
అవన్ని విమర్శించడంలో నాకు నిమిత్తం లేదు.
నాకీయన సమాధాన మెంతవరకు ఇచ్చాడో దానికి
మాత్రమే జవాబు చెబుతాను. నేను అంగరసం, అంగి
రసాన్ని మ్రింగివేస్తుందంటే అది లేదంటాడీయన.
సౌందరనంద గ్రంథంతీసి ఆ కావ్యమెన్ని ఆశ్వాసాలో
—అన్ని ఆశ్వాసాలలో అంగరస మెంత విపరీతంగా
ఉందో పరిశీలిస్తే తెలుస్తుంది. బహుశః ఈయన అంగి
రసాన్ని గంగానమ్మలాంటి ఒక దేవతగా భావించి
యుంటాడు. అందుకే కనుపించలేదు. కథాభాగంలో
సగానికి పైబడి సుందరీనందులఘట్టముంది. ఇది బాగా
చూస్తే తెలుస్తుంది. ఇవన్నీ పెద్దవిషయాలు. విషయం
తెలిస్తేనే అవి అవగతమౌతవి. ఏదో లౌకికంగా సమా
ధానం చెబుదామంటే తేలేవిషయాలు గావు.

సమర్థుడైన కవి కావ్యములో వాతావరణం
సాధించడానికి శాయశక్తులా ప్రయత్నిస్తాడు. కథ
ఏ కాలంలో జరిగింది—ఏ దేశములో జరిగింది—దాన్ని
వ్యక్తంచేయడానికి ఎలాంటి రచన చేయాలి—ఏ శబ్దము
వాడితే ఆ వాతావరణం పట్టుకొంటుంది—ఇవన్నీ
కవి ఊహించుకోవాలి. కవి ప్రతిభగలవాడైతే వాతా
వరణాన్ని సాధించుకోడానికి అనంతమార్గాలు కను
పిస్తవి. వాతావరణం కూర్చుకోవాలన్న విషయం ప్రతి
స్వల్పకథకునికి తెలుస్తుంది. కథకు వాతావరణం ఉద్దీ
పనవిభావమౌతూంది. కాబట్టి అది లేకపోతే
కావ్యంలో రసం ఉద్దీప్తి పొందదు. కాళిదాసుని
శాకుంతలం చూడండి. కణ్వాశ్రమాన్ని వర్ణించేటప్పుడు
ఆ యాశ్రమజీవితపరిస్థితులను ప్రతిబింబింప చేయటానికి
ఎంత ప్రయత్నమైనా చేశాడు. తన ప్రతిభచేత చతు
ర్థాంకమంతా దానికి ధారపోశాడు. ప్రతిభచే వాతా
వరణాన్ని ఎంత ప్రౌఢంగా సాధించారన్న విషయ
మిట్లా ఊహించుదాం. అసలు వాతావరణాన్ని, సృష్టించు
కోవాలన్న స్వల్పవిషయమే, సౌందరనంద కర్తలకు
తెలియదు. దాన్ని గణపతిశాస్త్రిగారు సమర్థించాలని
ప్రయత్నం చేస్తారు. భారతములోనైనా, మరే
గ్రంథములోనైనా, ఆ కాలానికి తత్పరిస్థితికి భిన్నమైన
వాతావరణం కనుపిస్తే అది దోషమే. భారతంలో అది
ఉన్నదా లేదా అని చర్చించడం అప్రస్తుతం. ఒకవేళ
మహాకవులలో ఇలాంటివి కనుపించినా మనం చేయ
గూడదు. దాన్ని స్ఫురింపనీయనన్ని మంచిలక్షణములు
వారిలో నుంటవి. సౌందరనందములో అవి లేవు. ఆనంద
వర్ధనుడు కూడా ఇట్లే చెప్పాడు.

"ప్రాగ్వ విశృంఖలగిరః కవయః ప్రాప్తకీర్తయః
తాస్సమాశ్రిత్య సత్యాజ్యా నీతిరేషా మనీషిణా"

అలంకారికశాస్త్రమంతా భరతాదులు అర్షమైన
మనః ప్రవృత్తితో నిర్మించి దాని ప్రకారం కావ్యముల
పరిశీలించినట్లు కనుపిస్తుంది. అలా కాకుండా లక్ష్యాన్ని
బట్టి నిర్ణయించినట్లయితే కాళిదాసాదులలో తప్పులు
చూపించరు. తెలుగులోవలె మహాకవుల ప్రయో
గంబులు గ్రాహ్యంబులయ్యెవి. మహాకవుల కావ్యా
లలో దోషమేదో ఒకటి ఉన్నా, దాన్ని కప్పిపుచ్చే
మంచిలక్షణాము లనేకము లుంటవి. ఆలంకారికుల దృష్టి
ప్రకారం దోష మెవరు చేసినా, ఎప్పుడు చేసినా,
దోషమే.

"యత్త్వేవంవిధేవిషయే మహాకవీనాప్యసమీక్ష్య కారితాలక్ష్యేదృశ్యంతే సదోషవేవ. సతుశక్తి తిరస్కృతత్వాత్తేషాం నలక్ష్యత ఇత్యుక్తమేవ"

ఇక నందునికి బలవంతముగా సన్న్యాసమిప్పించడాన్ని సమర్థించడం మరీ విచిత్రంగా ఉంది. నందుడు వద్దు మొర్రో అంటూ ఉంటేగా పదిమంది పట్టుకొని సన్న్యాసమిప్పించడం వినటానికే భయంకరంగా ఉంది. దాన్ని అశ్వఘోషుడు తప్పుకొన్న పద్ధతి నిదివరకే సూచించాను. గణపతిశాస్త్రిగారు అది బుద్ధుని సంకల్పానికి వదిలివైచారని ఊహించగూడదా అని ప్రశ్నించారు. ఆ ఊహకు వ్యంజకమైన రచన ఎక్కడ ఉంగీ అని నా ప్రశ్న. మనఇష్టము వచ్చినట్లుగా ఊహించ గూడదు. అలా ఊహిస్తే తప్పులన్నీ ఒప్పులుగానే ఊహించుకోవచ్చు. "ఇలా ఊహించడానికి ఈ రచన వ్యంజకముగానున్న"దని శాస్త్రిగారు విస్పష్టముగా చూపించవలెను. అదిలేకుండా ఊహించడం సాధ్యము కానిపని. వీరియభిప్రాయము ప్రకారం సహృదయున కొక నిర్వచనం కనుపిస్తుంది. అదేమిటంటే తప్పుల నధిగమించి కావ్యాలలో ఉన్నవీ లేనివీ ఊహించుకొని "అహో"యని మెచ్చుకోవడం. ఇది మందప్రతిభునిలక్షణం; సహృదయునికి ఏమాత్రం దోషం తగిలినా ప్రాణం చివుక్కుమంటుంది. సహృదయుడు ఆలోచించకుండా మెచ్చుకోడు. ఆలోచించకుండా మెచ్చుకొనేది పామరుడు.

సంగీత మపిసాహిత్యం సరస్వత్యాః స్తనద్వయమ్
ఏకమాపాత మధుర మన్యమాలోచనామృతమ

అన్నారు పెద్దలు. కావ్యములో లేని భావాన్ని మనం ఊహించి సరిపెట్టుకోగూడదు. బుద్ధుడి సంకల్పానికి వదలి వేశారనుకోడానికితగినబలం లేదు. ఆ హాని పోసగించుకోవడానికి తగిన సామగ్రి లేదు. ఆసామగ్రి లేనికావ్యము నేగదా సౌందరనందాన్ని విమర్శించడం. ఆసామగ్రి చూపకపోతే అది సమాధాన మెట్లవుతుంది. అశ్వఘోషుడు తానందుకే విస్పష్టంగా వ్రాసుకొన్నాడు. తెలుగుకవులు తప్పుదారి త్రొక్కారు. అది సమర్థించబడదు.

"సంసరణమహాబ్ధి మగ్నమగు మానవకోటిపయిన్ కృపాప్తురుల్"

ఇక్కడ 'కృపాప్తురుల్' బాగాలేదని గణపతిశాస్త్రిగారు ఒప్పుకొన్నారు. అది ప్రస్తుతానికి మన అదృష్టం. కాని మళ్ళీ

"కంట నీర్వెట్టతగదు నీవంటివాడు"

అన్నదాన్ని తీసికొని సమర్థించ ప్రయత్నించారు. "కంట నీర్వెట్టతగదు" అనేదానికి దుఃఖించ గూడదనే అర్థము తీసికొంటే సరిపోతుందన్నారు. ఇలా సమర్థిస్తే పై దాన్నిగూడా సమర్థించ వచ్చును గదా! "కృపాప్తురుల్" ఏకంగా రూపకంగా చెప్పుకొని సమర్థించవచ్చు. "కంట నీర్వెట్టతగదు" అన్నదానిలో వాచ్యార్థానికి ప్రాబల్యముంది. అక్కడ గౌణార్థం పట్టదు. పట్టించాలని ప్రయత్నించినా, వాచ్యార్థము పట్టనీయదు. కాబట్టి ఈ సమర్థన కుదురదు. లక్షణార్థం ఎక్కడబడితే అక్కడ చెప్పగూడదు. అలా చెబితే ప్రతిదాన్ని సమర్థించవచ్చు. దుఃఖించడం కన్నీరు లేకుండాకూడా ఉంటుంది. అందుచే కంట నీర్వెట్ట తగదనడంలో వాచ్యార్థమునకే ఎక్కువ అవకాశముంది.

గణపతిశాస్త్రిగారు "శబ్దదోషాలున్న కావ్యమేదీ గౌరవం పొందదు"న్నారు. అయినప్పుడు రసదోషమున్న కావ్య మెలా గౌరవం పొందుతుంది. అది ఒప్పుకొన్నవారు దీని నెందు కొప్పుకోనరు? ఇంకా శబ్దదోషం సహించవచ్చునేమో కాని రసదోషం సహించరానిది. వీరి విమర్శప్రకారం అలంకారశాస్త్రాన్ని వదలిపెట్టి, నూతనమార్గం ఏర్పరచుకో వచ్చు. కాని వ్యాకరణ శాస్త్రం వదలిపెట్టి, నూతన మార్గం ఏర్పరచుకొనరాదు. ఇదంతా విపరీతవాదన. తానేమి వ్రాయుచున్నాడో తనకే తెలియదు.

తెలుగుదేశములో పూర్వ విమర్శనలన్నీ శబ్దం మీద చేసిన సాములు. అంతేగాని రసవిషయకంగా చేసినవి కావు. శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులు గారు మొదలైనవారు శబ్దవిషయకంగా. సాధుత్వ సాధుత్వములు నిర్ణయించారు. ఆలంకారిక మార్గాన్ని బట్టి, విమర్శించిన వారులేరు. మన దేశీయమైన సాంఘిక నాగరికత అంతా, సంస్కృతాలంకారిక మార్గములలో నున్నది. ఆద్యాపావిమర్శలు చదవడం నాగరిక జాతిలక్షణం. ఆ భాషావైభవం తెలియనివారు అనాగరికులు. శాస్త్రిగారీ సత్యాన్ని తెలిసికోవాలి.

నేను లోకంలో యథార్థంగా ఉన్నవని వ్రాసిన శబ్దాలను తీసికొని నాకు నిఘంటువర్థములు చూపిస్తారు. నిఘంటువులో లేవని ఎవరన్నారు? నేనా శబ్దం లోకంలో ఆ అర్థములో రూఢగా ఉన్నదన్నాను. ప్రాథమిక అన్న శబ్దం లోకంలో *Elementery* అన్న అర్థములోనే రూఢిగా ఉంది.

ఆలంకారికులలో కథా శరీరమును గురించి విమర్శించిన వారు తక్కువ. దాన్ని గురించి కొంతవఱకైనా చెప్పినవాడు ధ్వన్యాలోకకారుడొక్కడే. ఆయన కావ్యంలో కథ ఎట్లు తీర్చవలెనో చెప్పాడు. కావ్యమంటే దృశ్యకావ్యం, శ్రవ్యకావ్యం కూడా అవుతుంది.

"రసాది వ్యంజకత్వే ప్రబంధస్య చేదమన్య న్ముఖ్యం నిబంధనం, యత్సంధీనాం, ముఖప్రతిముఖ గర్భావమర్శ నిర్వహణాఖ్యానాం, తదంగానాం, చోపక్షేపాదీనాం. ఘటనం, రసాభివ్యక్త్యపేక్షయా"

ఇది నాటకాన్ని గురించే గాని శ్రవ్యకావ్యాలను గురించి కాదని చెప్పటానికి వీలులేదు. ఇది కావ్యములో కథ ఎట్లుండవలెనను సందర్భములో చెప్పినది. అయితే వేం ఉదాహరణలన్నీ నాటకములలో నివే చూపించారు గదా! అంటే — పతాకాను, రసం, — రసవిరోధులు — నాయకులు మొదలైన వానిని చూపించినప్పుడు కూడా. నాటకాలలో నుండే ఉదాహరణ లిచ్చారు. అంతమాత్రంచేత శ్రవ్యకావ్యాలలో రసంకాని, రసవిరోధాలు కాని పాటించ నవసరం లేదని చెప్పటానికి వీలుపడుతుందా? ఇక్కడా అంతే! మల్లినాథాదుల వ్యాఖ్యానాలు కథాదృష్టితో చేసినవి కావు. రసదృష్టితో చేసినవి. వ్యాఖ్యాతలందరూ, పంచసంధుల ప్రాముఖ్యాన్ని, నాటకాల మీదగనే పట్టించారు. కాని ఆలంకారికుల దృష్టి ప్రకారం, వానిని శ్రవ్యకావ్యములందు కూడా పాటించవలెను. సామాన్యదృష్టితో చూచినా, ఏ కథయైనా ముఖప్రతిముఖాదులైన కొన్ని సంధులలోనే ఇమిడియుంటుంది. అవి లేని కథను చూపించలేము.

ఇక సౌందరనంది మూలకథనూ, దానికి, లక్ష్యం వేరుగా వహించేది, మూలకథ కంటె, విభిన్నంగా, విలమణోన్నా రసం కుదరదు. కథను మన ఇష్టము వచ్చినట్లు మార్చటానికి వీల్లేదు. మూలకథలో రసానికి అననుగుణమైన స్థితిఉన్నప్పుడే, దానిని మార్చవలెను. వీరు దానిని రసపోషణకొఱకు మార్చారు?

మన మీనాటి పరిస్థితులు కొన్ని కలిపిద్దామని మార్చ గూడదు. దీనికి ఉదాహరిస్తున్నాను.

"శేషు కథాశ్రయేషు తావత్ స్వేచ్ఛైవ నమోజ్యా, యదుక్తమ్ – "కథా మార్గేన చాతిక్రమః" స్వేచ్ఛాపేయదియో జ్యాత్ప్రసవిరోధిని నయోజ్యా ....ఇత్యేతివృత్తే యది రసాననుగుణాం స్థితిం పశ్యేత్తాం భఙ్క్త్వాపి స్వతంత్రతయా రసానుగుణం కథాంతరము పాదయేత్. నహి కవేరితి వృత్తి మాత్ర నిర్వహణేన కించిత్ ప్రయోజనమ్"

వ్యాసుడు వ్రాసిన కథను కాళిదాసు రసదృష్ట్యా మలచుకొన్నాడు. రసానికి అననుగుణమైన స్థితి మూల కథలో ఉంటే దాన్ని పరిహరించాడు. కాళిదాసు కథకు నూతనత్వం తెచ్చాడంటే దాన్ని రసవంతపు పాళ్ళలో పోతపోశాడు. మరి మన సౌందరనంద కర్తలో—మూలములో నున్న రసాన్ని గూడా ఊచ ముట్టుగా లాగేశారు. ఇదీ ఒకవిధంగా నూతనత్వమే. కాని కాంక్షణీయమైనది కాళిదాసు తెచ్చిన నూతనత్వం.

గణపతిశాస్త్రిగారు – మూలకథలో నున్న బౌద్ధ మతం తీసివేశారు అంతే భేదమంటారు." మళ్ళీ ఒక చోట "కథను విభిన్నంగా మలచా"రంటారు. సౌందరనంద కర్త కీ రీతి బుద్ధికి విస్పష్టంగా తెలిసినట్లే లేదు. అన్నీ స్వవచనవ్యాఘాతాలే.

2. గణపతిశాస్త్రిగారి ధోరణి ఇలా ఉండగా దీనికితోడు సురభిని సమర్థించటానికి ప్రయత్నం—తనకు దూరదారిలేదు పైగా మెసెకొక డోలట—అవతలివాడు ఏ అవధుల్లోనుండి విమర్శిస్తున్నాడు—ఆ అవధులు మన కందుబాటులో నున్నాయా—మన పద్ధతి—అవతలివాడి పద్ధతి—వీనిలో ఏది ఉదాత్తమైనది—ఈ మొదలైన ఆత్మవిచారము చేసికోకుండా సహృదయు డెవడూ వాదంలోనికి దిగడు. గణపతిశాస్త్రిగారు తనకు సమాధానము దొరకనప్పుడల్లా "సురభిగారు తగిన సమాధానమిచ్చా"రని సమర్థిస్తూ వచ్చారు. ఆ విమర్శకంతా ఇదివరకు వ్యాసంలోనే సమాధానము చెప్పాను.

గణపతిశాస్త్రిగారు "యథార్థ ప్రదర్శన దృష్టితో నీ విమర్శన చేస్తున్నా"నని యెంత చెప్పినా, వారి పాక్షికదృష్టి ఎంత సామాన్య పాఠకునికైనా గోచరిస్తుంది. వారిని నేను నిందించను.

గణపతిశాస్త్రిగారికి శాస్త్రాలపై నున్న అవజ్ఞ ఇంతా అంతా కాదు. "అలంకారిక మార్గం అస్పష్టమైన మార్గము"ట. "అంతా శాస్త్రం ప్రకారం జరిపితే కుక్కపిల్లలు పుడతా"యట. సాహిత్య పరిజ్ఞానం కలిగిన ఏ వ్యక్తి వీరితో నేకీభవించడు. ఇంతకంటె సరస్వతీ ద్రోహముండదు. ఇలాంటి వ్రాతలవల్ల సౌందరనందం నిలువదు. అది రసవంతమైన కావ్యం ఎన్నటికీ కాదు. దానిని రసవంతమైన కావ్యమనటం ములగకొమ్మకు ఉయ్యాలగట్టి ఊగటం.

ఇన్ని దోషా లున్నప్పటికీ దాన్ని ఆస్వాదించే భావుకులుంటే ఉండనీయండి. నాకేమీ అభ్యంతరం లేదు. ఈ దేశంలో పండిత శబ్దానికి భావుకశబ్దానికి విపరీతార్థాలు వచ్చాయి. ఇక నీ విమర్శలకు నేను ప్రత్యుత్తరమీయను. దీనిపైనా సమాధానమిచ్చే వాణ్ణి కాదు. గణపతిశాస్త్రిగారి లాంటి విమర్శకులు సామాన్య పాఠకులను ప్రతారిస్తున్నారు. వారి బుద్ధులకు కొంత వివరంగా వ్రాయవలసి వచ్చినది.

వాయువు - రసాయనిక దృష్టి

శ్రీ హరి ఆదిశేషువు

రసాయనికుల దృష్టిలో గాలి మిశ్రమపదార్థము. అందులో నైట్రోజనీ, ఆక్సిజనీ, నీటి ఆవిరీ, బొగ్గు పులుసు వాయువూ కలిసి ఉన్నాయి. ఇంకా వాటితోపాటు ఎంతో తక్కువగా అపరూపపు వాయువులు కొన్ని కూడా కలిసి ఉన్నాయి. ఇవే కాకుండా ఒకచోటులో ఉండే గాలికీ మరోచోటున ఉండేగాలికీ కూడా కొద్దిహెచ్చు తేడాలు కనిపిస్తుంటాయి. పారిశ్రామికస్థలాల్లో ఉండే గాలిలో దుమ్మూ పొగా ఎక్కువగానూ, పొలాలమీదనున్న పైరు గాలిలో తక్కువగానూ, మురికి నీరు నిలవ చోటుల్లో దుర్వాయువులూ ఉంటూంటాయి. గాలి మిశ్రమన్న విషయాన్ని షీలే, కేవెండిష్ శాస్త్రవేత్తలు ప్రయోగాలవల్ల రుజువు చేశారు. ఆ విషయం కేవలం శాస్త్ర విషయమైనందువల్ల దాన్ని వదిలి గాలీ దానిలో ఉన్న పదార్థాలూ మనకు ఎలా ఉపకరిస్తున్నాయో మాత్రం తెలుసుకుందాము.

నైట్రోజనీ, ఆక్సిజనీ జీవజాతుల మనుగడకే, కొన్ని పరిశ్రమల్లో ముడిపదార్థాలుగాను అవసరం. జీవజాతులు అందులోనూ ముఖ్యంగా మొక్కలు మాత్రమే గాలిలో ఉన్న నైట్రోజనిని ఉపయోగించుకొని సాంసక్తులనబడే [illegible]నాలని ఉపయోగం చేసుకుంటున్నాయి. ఆ విధానాలూ, వాటి వివరాలూ సంగ్రహంగా వ్యవసాయికరసాయన శాస్త్రం అనే అధ్యాయంలో వివరించబడ్డాయి. అదే ఆ వివరణ కుచితమైన స్థానంకూడాను. ఇంక నైట్రోజని అమ్మోనియా ఎరువుపరిశ్రమలో ముడిపదార్థంగా ఉపయోగించబడుతోంది. తర్వాత అది నైట్రిక్ ఆమ్లంగా మార్చబడటమూ రసాయనికపు ఎరువులలో ముఖ్యమైన అమ్మోనియము సల్ఫేటు తయారీలో వినియోగ మవటమూ జరుగుతాయి. అది ద్రవీకరింపబడి రిఫ్రిజిరేటర్ల (శైత్యకరణాలు) లో చల్లని పానీయాల్ని తయారు చేసుకోడానికి అవసరమైన శైత్యస్థితిని కల్పించడానికి కూడా ఉపయోగపడుతోంది. మొదటి రెండూ రసాయనిక పరిశ్రమలు. అవికూడా వ్యావసాయిక రసాయన శాస్త్రం అనే అధ్యాయంలో వివరింపబడ్డాయి.

ఇంక మిగిలిన మూడవది వాయుద్రవీకరణ విధానం వల్ల సాధ్యమైంది. దాన్ని గాలిలో ఉన్న ఇతరపదార్థాల వినియోగాల్ని పరిశీలించిన తర్వాత తెలుసుకొందాము.

గాలిలో ఉన్న ఆక్సిజని నైట్రోజనికంటే కూడా ముఖ్యమైంది. దాన్నికూడా గాలిని ద్రవీకరించే వేరు చేస్తారు. ఆక్సిజని, జీవులు ఆహారాన్ని జీర్ణం చేసుకోవటంలో జరిగే రసాయనిక క్రియల్లో వినియోగ మవుతోంది. వాటి వివరాలు జీవరసాయన శాస్త్రాన్ని వివరించే సందర్భంలో వివరించబడ్డాయి. ఈ జీవరసాయన క్రియలు దేహానికి అవసరమైన శక్తిని సరఫరా చేస్తున్నాయి. ఊపిరి తిత్తులలో ఏదైనా వ్యాధివల్ల ఆక్సిజని సరఫరాలో అవరోధం కలిగితే వైద్యులు ఆక్సిజనిని సరఫరాచేసి జీవరసాయనిక క్రియలు నడిచేటందుకూ అందువల్ల రోగికి తగిన శక్తి చేకూరేలాగా చేయగలుగుతున్నారు.

ఆక్సిజని జీవరసాయనక్రియల్లో నే కాకుండా వస్తువులు మండేటప్పుడుకూడా వినియోగ మవుతోంది. అందుచేత వంట చేసుకోడానికి కట్టెల్ని మంటపెట్టినప్పుడు రసాయనిక క్రియని నడిపిస్తున్నామనీ, గాలిలో ఉన్న ఆక్సిజనియొక్క కట్టెల్లో ఉన్న కార్బను పదార్థాలయొక్క రసాయనిక గుణాల్ని వినియోగిస్తున్నామనీ భావించాలి. వస్తువులు మండేటప్పుడు జరిగే మార్పుల్ని శోధించడంవల్లనే రసాయనశాస్త్రం అభివృద్ధి అయింది. ఈ విశేషాన్ని వివరించడంలోనే లెవాషియర్ అజరామరమైన కీర్తిని సంపాదించాడు. ఈ వివరణమూలాన్నే ఇనపసామాన్లు గాలిలో ఎండకి ఎండి వానకి తడిసినప్పుడు తుప్పు పట్టడానికీ, దూది బేళ్లు హఠాత్తుగా అంటుకొని కాలిపోవడానికి కూడా మెల్లిగా జరిగే ఆక్సీకరణమే కారణమని తేలింది.

ఆక్సిజని వాయువుని హైడ్రోజని వాయువుతో గాని, అసిటలీను వాయువుతో గాని మిశ్రంచేసి ఊదు కొలిమిలో (*Blow Pipe*) అంటించినపుడు అత్యం

తోష్ణము లభిస్తోంది. అల్లా లభించే ఉష్ణం సుమారు 3000-3315 డిగ్రీలుంటుందని అంచనా వేయ్యబడింది. ఆ మహోష్ణంలో ఇనపరేకులూ ఉక్కురేకులూ కూడా కరిగిపోతాయి. అందుచేత ఇనపరేకుల్నీ దూలాల్నీ కరగించి అతకడానికి వీలవుతోంది. ఈ కొత్తవిధానంవల్ల ధాతు వినియోగ విధానంలో కొత్త మెళకువలు లభించాయి. టంకంతో కాని గుండు మేకులతో గాని (*Rivets*) పని లేకుండా యుద్ధపు ఓడల్ని నిర్మించడానికి వంతెనల్ని కట్టడమూ సాధ్యమైంది. ఈ సందర్భంలో ఒక్క మాట చెప్పవలసి ఉంది. ఆక్సి అసిటిలీను, ఆక్సీ హైడ్రోజని జ్వాలల్తో పని చేసినప్పుడు ధాతువులు రవలు కక్కుతూ మండుతాయి. అందుచేత పనివారు ముఖానికి చేతులకీ రక్షణ కవచాల్ని తొడుగుకొని మరీ పని చేయాలి. లేకపోతే అపాయకరము.

గాలిలో ఉన్న వాయుపదార్థాల్లో నైట్రోజనీ, ఆక్సిజనీ తర్వాత నీటి ఆవిరీ, బొగ్గుపులుసు వాయువూ ముఖ్యమైనవనాలి. నీటి ఆవిరి ప్రమాణం కాలమానాన్ననుసరించి మారుతూ ఉంటుంది. దానిలో తేడాల వల్లనే వర్షయోగమూ, పొగమంచూ మబ్బులూ, మబ్బుతెర తీసిన ఎండలూ కలుగుతూంటాయి. కాలమాన పరిస్థితులకు కారణాలూ, నీటి ఆవిరితో నాటికుండే సంబంధాన్నీ వాతావరణశాస్త్రజ్ఞులు వివరిస్తుంటారు.

గాలిలో ఉన్న బొగ్గుపులుసు వాయువుని మొక్కలు ఉపయోగించుకొని కార్బొహైడ్రేటులనబడే పిండిపదార్థాల్ని తయారు చేసుకుంటున్నాయి. కార్బొహైడ్రేటులు ఆహారపదార్థాల్లో ముఖ్యమైనవి. అవి రసాయనికంగా సృష్టిఅవుతున్న విధానం వ్యావసాయిక రసాయన శాస్త్రం అనే అధ్యాయంలో వివరించబడింది. ఇంజన్లు పనిచేటందుకు బొగ్గూ నీరూ ఎంత అవసరమో మానవులు జీవించేటందుకు వారి ఆహార పదార్థాల్లో కార్బొహైడ్రేటులు అంత ముఖ్యము. ఇవి జీవుల దేహంలో జీర్ణమైనప్పుడు ఆక్సిజనితో సంయోగిస్తాయి. ఆ సందర్భంలో తిరిగీ బొగ్గుపులుసు వాయువు తయారై తిరిగి గాలిలోకి జీవుల నిశ్వాసాల రూపంలో కలిసిపోతుంది.

గాలిలో ఉన్న నైట్రోజనీ, ఆక్సిజనీ, బొగ్గుపులుసు వాయువూ జీవులకు వినియోగింపడమూ తర్వాత తిరిగే గాలిలో కలిసిపోవడమూ జరుగుతోంది. అందువల్లనే సామాన్యంగా వీటి ప్రమాణంలో తేడాలు కలగవు.

పారిశ్రామికంగా అవసరమైన నైట్రోజనినీ, ఆక్సిజనినీ విడివిడిగా తయారుచేసేటందుకూ కోటి కొక్కపాలుగా గాలిలో కలిసిఉన్న అపరూపపు వాయుద్రవ్యాల్ని సేకరించేటందుకూ వాయుద్రవీకరణమూ, ఆద్రవస్వేదనమూ శరణ్యములౌతాయి. వాయుద్రవీకరణ విధానంలో రసాయన క్రియల కేమీ పనిలేదు. ఐనా అందువల్ల లభించే ద్రవ్యాల రాసాయనికంగా ఉన్న ప్రాముఖ్యాన్ని బట్టి దాన్ని సంగ్రహంగా తెలుసుకోవడం అవసరం.

వాయుపదార్థాల్ని ద్రవీకరించడంలో రెండు ప్రాథమిక సూత్రాలు వినియోగమవుతున్నాయి. ప్రతీ వాయుపదార్థాన్నీ కొంతవరకూ చల్లార్చి బాగా అదిమితే ద్రవీభూతి పొందుతుందనేది ఆ విధానంలోని మూలసూత్రం. ఏ వాయుపదార్థాన్నైనా ఎంతవరకూ చల్లార్చాలి? అనే విషయం ఆ వాయుపదార్థం యొక్క స్వభావాన్ననుసరించి ఉంటుంది. బొగ్గుపులుసు వాయువుని 31° డిగ్రీలవరకూ చల్లార్చి 73 రెట్లు అదిమితే అంటనే ద్రవమవుతుంది. కాని నైట్రోజనీ, ఆక్సిజనుల మిశ్రమైన గాలిని —140 డిగ్రీలవరకూ చల్లార్చి 39 రెట్లు అదిమితే గాని ద్రవము కాదు. వాయుద్రవీకరణానికి అవసరమైన ఈ మూల సూత్రాల్ని ఆండ్రూస, డెమొగార్ అనే భౌతిక రసాయన శాస్త్రవేత్తలు ప్రయోగమూలకంగా కనుగొని నిర్వచించారు. వాయుద్రవీకరణకవసరమైన మహాశైత్యం ఏ సాధనంవల్లా సులభసాధ్యం కాదు. అందువల్లనే వాన్ని ద్రవరూపంలో తయారు చెయ్యటం 1883 వరకూ సాధ్యం కాలేదు. జౌల్, థామ్సన్‌లవే భౌతిక రసాయన శాస్త్రవేత్తల కృషివల్ల వాయుద్రవీకరణకు అవసరమైన మహాశైత్యం లభించే విధానం చిక్కింది. బాగా అదుముబడిన వాయువును సన్నని సూది బెజ్జంలాంటి రంధ్రంలోనుంచి పైకి విశాలంగా ఉన్న చోటులోకి ప్రసరించేలాచేస్తే అది బాగా చల్లబడుతుందని జౌల్ థామ్సన్‌లు ప్రయోగమూలకంగానూ, సిద్ధాంతాలనుబట్టి కనుక్కున్నారు. నూరు రెట్లు అదుముబడిన గాలిని హిమశైత్యంలో చల్లార్చి సూచీరంధ్రంలోంచి ప్రసారంచేస్తే —25° డిగ్రీలవరకూ చల్లబడుతుంది. —25° డిగ్రీలవరకూ చల్లారి, నూరు రెట్లుఅదుముబడిన గాలిని సూచీరంధ్రంలో నుంచి ప్రసరింపజేస్తే —53° డిగ్రీలవరకూ చల్లబడుతుంది. తిరిగీ ఆ శైత్యంలో అదుముబడిన గాలిని చల్లార్చి మరోసారి సూచీరంధ్రంలోనుంచి విస్తరింప

చేసినప్పుడు—81.5° డిగ్రీలవరకు చల్లబడుతుంది. ఈ విధానంలో చల్లదనం క్రమాభివృద్ధిని పొందుతూ ఉంటుంది. అందుచేత అవసరమైన చల్లదనం లభించగానే వాయువు ద్రవమవుతుంది. ఈ విధానంలో గాలిలో ఉన్న నీటి ఆవిరినీ, బొగ్గుపులుసు వాయువునీ ముందుగానే తొలగిస్తారు. అందుచేత మిగిలిన వాయువులో ఉన్న నైట్రోజనీ, ఆక్సిజనీ కలిసి ద్రవమవుతాయి. అపురూపపు వాయువులు ఇంకా వాయురూపంలో తేలియాడుతూంటాయి. వాటిని తొలగించి ఎలక్ట్రిక్ బల్బుల్లో నింపేటందుకూ, గాజు గొట్టాల్లో నింపి రంగురంగుల కాంతులీనే నియాన్ [illegible] సృష్టించేటందుకూ ఉపయోగిస్తారు.

ద్రవరూపం పొందిన వాయువులోనుంచి నైట్రోజనినీ, ఆక్సిజనినీ అంశిక స్వేదన క్రియవలన వేరు చేస్తారు. వాయుపదార్థాల్ని ఎగుమతి చేసేటందుకు వీలుగా ఇనప సిలెండరులలో సేకరిస్తారు. సోడాదుకాణాల్లో అవసరమైన కార్బన్ డయాక్సైడు వాయువుకూడా అలాంటి సిలెండరులలోనే సరఫరా అవుతోంది.

గాలిలో అతికొద్దిగా ఇతర మలిన పదార్థాలుంటాయని తెలుసుకున్నాము. అలాంటి వాటిలో హైడ్రోజన్ సల్ఫైడు వాయువూ, సూక్ష్మజీవులూ ముఖ్యమైనవి: హైడ్రోజన్ సల్ఫైడు ప్రమాణంలో కొద్దిపాటిమాత్రమే అయినా చికాకు కలిగిస్తుంటుంది. ఆ చికాకుకు మూలకారణం రసాయనిక మార్పులే అనీ, వాటికి విరుగుడువంటి ప్రతిక్రియలు కూడా రసాయనిక విజ్ఞానంవల్లనే సాధ్యమవుతాయనీ తెలుసుకోడం ముఖ్యం. పెద్దవారిమీద గౌరవంచేత మనం వారి చిత్రాల్ని రంగురంగుల్లో చిత్రకారులచేత వేయించి గోడకి వ్రేలాడవేస్తాము. రంగులు అందులోగా ముఖ్యంగా తెలుపురంగుగా వాడబడే సఫేదు సీసపు లవణమే. సీసపు లవణాలు హైడ్రోజన్ సల్ఫైడుతో యోగిస్తాయి. అప్పుడు నల్లటి లెడ్ సల్ఫైడు తయారవుతుంది. ఈ రసాయనిక క్రియవల్లే గాలిలోనున్న హైడ్రోజన్ సల్ఫైడు గోడమీద మనం ముచ్చటగా వేలాడదీసిన పటంలోని తెల్లటి తలపాగాలోనూ కండువాలోనూ ఉన్న తెల్లటి సఫేదు రంగుని నల్లనల్లగా మారుస్తుంది: ఈ నలుపురంగు అంతటా ఏర్పడినా బాగానే ఉంటుంది. కాని మరకలు మరకలుగా మాత్రమే ఏర్పడటంవల్ల అందవికారంగా తయారై జుగుప్సావహమవుతుంది. అలాంటప్పుడు దూదిని హైడ్రోజన్ పెరాక్సైడు ద్రావకంలో ముంచి ఆ మరకలమీద ఆరారగా అద్ది ఎండనిస్తారు. హైడ్రోజని పెరాక్సైడు అత్యంత అస్థిరమైన పదార్థము. అది సులభంగా వియోగమై ఆక్సిజనిని సరఫరా చేస్తుంది. అది నవోజనితమైనందు మూలంగా లెడ్ సల్ఫైడుతో యోగించి దాన్ని తెల్లటి లెడ్ సల్ఫేటుగా మార్చేస్తుంది. అందుచేత నల్లటి మరకలన్నీ తిరిగి తెల్లబడతాయి.

గాలిలో ఉండే దుమ్మూ, సూక్ష్మజీవులూ, రోగకారకములైన [illegible] చేత. జీవుల [illegible] పరిశీలించవలసివుంటుంది. వాటివల్ల కలిగే అపకృతిని శాస్త్రీయ పద్ధతులవల్లనే అరికట్టడానికి వీలవుతోంది. పారిశ్రామిక నగరాల్లో దుమ్ము మరీ ఎక్కువై పోకుండా ప్రత్యేకంగా [illegible] కాట్రెల్ శాస్త్రవేత్త సూచించిన [illegible] తీసుకున్న అవక్షేపకరణాల్ని (*Precipitetors*) అమరుస్తారు. అందువల్ల చిన్నటి దుమ్ము కణాలు

కొల్లాయిడుస్థితిలోనే ఉండి గాలిలో తేలి అడి పోకుండా అవక్షేపమవుతాయి. ఈ అవక్షేపకరణుల నిర్మాణంలో భౌతికరసాయన శాస్త్ర పరిశోధనలవలన తెలియవచ్చిన కొల్లాయిడు పదార్థాల గుణాలే వినియోగింపబడ్డాయి. కొల్లాయిడు స్థితిలోనున్న కణాలు విద్యుత్‌ను ధరించి ఉంటాయనీ విద్యుత్ప్రసారం చేసినప్పుడు అవి ఏదో ఒక ధ్రువం దగ్గరకు ఆకర్షింపబడి అవక్షేపమవుతాయనీ తేలింది. అవే అవక్షేపకరణుల నిర్మాణంలో వినియోగమయ్యాయి. పారిశ్రామిక నగరాల నివాసం అలవాటు లేని మనకి దుమ్మునీ, పొగనీ చెదరగొట్టేందుకు యంత్రాలవసరమా అనిపిస్తుంది. ఇంగ్లండులో ఇనుప పరిశ్రమకు ప్రసిద్ధిచెందిన షెఫీల్డు నగర ప్రాంతంలో రాక్షసి బొగ్గు వాడకంవల్ల గాలిలో దుమ్ము ఎక్కువగా ఉంటుంది. ఆ దుమ్ము మూలంగా బట్టలు త్వరగా మాసిపోతాయి. వాటిని ఉతకడానికి అయ్యే అదనపు ఖర్చూ, నష్టమైన రాక్షసి బొగ్గు విలువా సంవత్సరానికి 5 కోట్ల పౌనులుంటుందని అంచనా వెయ్యబడింది. ఈ విషయం లాడ్జ్, కాటరెల్ విధానాలకున్న ప్రాముఖ్యాన్నీ దాని అవసరాన్నీ తెలియజేసేటందుకు చాలు.

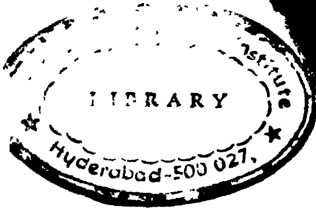
గాలిలో ఉన్న సూక్ష్మకణ జీవులు రోగకారణమయ్యే అవకాశం ఎక్కువ. జలుబూ, రొంపా, దగ్గూ, న్యుమోనియా, ఇన్ఫ్లుయంజా, పొంగు మొదలైన వాటి వ్యాప్తికి గాలిలో తేలియాడుతూ ఉండే సూక్ష్మజీవులే కారణము. అందుచేత ముఖ్యంగా ఈరోగాలు చెలరేగినప్పుడు గాలిని స్వచ్ఛపరచటం అవసరం. అందుకోసమే సూక్ష్మక్రిమిసంహారకులైన పదార్థాల్ని గాలిలో వ్యాపింపజేసేందుకు సాంబ్రాణినీ, గుగ్గిలాన్నీ హారతి కర్పూరాన్నీ వెలిగించటమూ, దీపావళి మతాబాల జోరుతో సల్ఫర్‌డయాక్సైడుని అంతటా వ్యాపింపజేయటమూ వాడుకలో ఉన్న విధానాలు.

గాలిలో నైట్రోజని, ఆక్సిజనికంటె నాలుగురెట్లుంది. నైట్రోజని ఆక్సీకరణాన్ని గాని మంటనుగాని ప్రోత్సహించదు. అందుచేత ఆక్సిజని యొక్క చురుకుతనానికి ఇది కళ్లెంలా పనిచేస్తుంది.

ఏ కారణంవల్లనైనా గాలిలో ఉన్న ఆక్సిజని హెచ్చిందంటే ఆక్సీకరణక్రియ లతి చురుకుగా నడుస్తాయి. జీర్ణక్రియలుకూడా ఆ తరహాకి చెందినవే. అందుచేత తిన్న ఆహారం కూడా చురుకుగా జీర్ణమై పోతుంది. జీవరసాయన క్రియల్లో ఆక్సీకరణ క్రియల వేగం హెచ్చగానే మానవుల జీవితం మూణ్ణాళ్ళ పట్టపగలై పోతుంది. గాలిలో ఉండే నైట్రోజనీ, ఆక్సిజనులు ఎన్ని రసాయనిక క్రియల్లో ఏ విధానంప్రకారం పాల్గొన్నా తిరిగి గాలిలోకే చేరుకుంటూ ఉండటంవల్ల వాటి నిష్పత్తిలో మార్పుగాని జీవుల జీవితంలో విపరీతాలు గాని జరగటం లేదు.

గాలిలో ఉన్న బొగ్గుపులుసువాయువు ప్రమాణం ఎక్కువైనప్పుడు అలాంటి గాలిని పీల్చేవారికి తలనొప్పి రావటం నిశ్చయం. ఈ విషయమే జనసమ్మర్దమెక్కువగా వుండే సినిమాహాల్లోనూ, సభావేశాల్లోనూ కొంతసేపైనతర్వాత ఆవలించేవారూ, తలనొప్పితో బాధపడేవారూ ఎక్కువవడానికి కారణం. ఆవలింతలు రావడానికి కారణం పీల్చే గాలిలో కార్బన్ డయాక్సైడు వాయువు ఎక్కువవటమేననీ, అందువల్ల పరిసరాల్లో జనసంచారం ఎక్కువైందనీ యుగంధరుడు గ్రహించి 'ఘుమఘుమ శబ్దం కుంజరు నష్టమ్' అని వంతుతూన్న అన్నాన్ని చీపుర్నిసి తిరిగి పచ్చి నటిస్తూ లనది వేషగారి అని తెలిపోకుండా జాగరూకత వహించాడని స్మరించే ప్రతాపరుద్రీయంలో వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిగారు వర్ణించారు.

సేంద్రియ పదార్థాలు కుళ్ళి అసంపూర్ణంగా ఆక్సీకరణమైనప్పుడూ, అలాగే అవి గాలి బాగా ప్రసరించని స్థలంలో మండినప్పుడూ నీలిరంగు జ్వాలతో మండే కార్బన్ మోనాక్సైడు తయారవుతుంది. నూనెదీపాన్ని వెలిగించి ఆర్పేసినామనే అభిప్రాయంతో కొంచెం జ్వాలని వదిలేసినప్పుడది నీలంగా ఉంటుందని మీరు గమనించేఉంటారు. అది కార్బన్ మోనాక్సైడుని చిమ్ముతూ ఉండే వటంచేతనే 'ఉత్తుమ్మ దీపం ఇంటికి చేటు'నీ 'దీప నిర్వాణ గంధం మూర్కొనతగదు'నీ సామెత లేర్పడ్డాయి.

"దీనిని వాడిచూడండి...

...లక్స్ టాయ్‌లెట్ సబ్బుతో
మీరు ఇంక మనోహరముగా నుండవచ్చును"

"సౌందర్యమునకు అద్భుతమైన సహాయము ఇదిగో. మీగడవంటి లక్స్ టాయ్‌లెట్ సబ్బు నురగను చర్మము మీద బాగా రుద్ది తరువాత కడిగి వేయండి. నియమము తప్పకుండ వాడినచో లక్స్ టాయ్‌లెట్ సబ్బు మీ చర్మమునకు ఒక క్రొత్త అందమును ఇచ్చును" అని లలిత చెప్పుచున్నది.

అని లలిత చెప్పుచున్నది

లక్స్
టాయ్‌లెట్ సబ్బు

సినీమా తారలకు
సౌందర్యమునిచ్చు సబ్బు

LTS. 378-X30 TL

మాటల దాంపత్యం

శ్రీమతి నాయని కృష్ణకుమారి

శబ్దమూ, అర్థమూ, పరస్పరమూ చేతులు కలుపుకుని జంటగా ముందుకుసాగితే అదే భాష అవుతుంది. అయితే భాషలో రూపొందిన ప్రతిమాటకూ నిశిత మైన అర్థం అన్నివేళలా వ్యక్తం కావాలని లేదు. ఒక్కొక్కసారి వక్త ఉపయోగించేమాటకూ, ఉద్దేశించిన అర్థానికీ పొత్తు కుదరకపోవచ్చు. అంత మాత్రాన శబ్దార్థల స్నేహం విడిపోదు. భేదాభిప్రాయాలు కలిగిన ఆలుమగలకుమల్లే యివి ఇంటి గుట్టును రట్టు చేసుకోకుండానే దాచుకుంటవి. అందుకే శబ్దానికి తగిన అర్థం కుదరలేదనో, అర్థానికి అవసరమైన శబ్దం ప్రయోజ్యం కాలేదనో శ్రోత గమనించలేడు. వక్త పట్టించుకోడు. ఇది యిట్లా జరుగుతు పోవడానికి కారణం శబ్దార్థాలకు మించిన సంజ్ఞా సహాయం భాషకు సుమగ్రంగా ఉంటుంది గనుక.

మాటలే భాషను కూర్చేవి. వాటికున్న అర్థం భాషకు జీవంపోసి కలకలలాడిస్తుంది —— మనిషి విచారంగా ఉన్నప్పుడు ఆ భావం వ్యక్తంచేసే మాటలు కరుణార్ద్రాలుగా నే ఉంటవి. దిగులుగా దీనంగా సాగే వాక్కు మనిషి మనస్సు మనముందు విప్పి పెడుతుంది. వాక్కులేని వ్యక్తికీ జంతువుకూ భేదం లేదు. సంతోషాన్ని, కోపాన్ని, రౌద్రాన్ని, విచారాన్ని, శృంగారాన్ని, ఒకటేమిటి, మనుష్యుడి జీవిత నాటకంలో అంగాంగి రసాలుగా అమరిన సర్వరస సముదాయాన్నీ వ్యక్తంచేసే మాటలు మానవజాతికి దివ్య వరాలు! ఆనందోద్రిక్తతలో ఎగిరి గంతులు వేస్తూ, కొట్టే కోలాహలంచేసే పలుకులు, కోపంలో, రౌద్రంలో కల్లోలజలధి సరిత తరంగాలలా ఎగిరెగిరి పడే నిశితపదాలు, శృంగారతన్మయతలో ప్రవుల్లి కేరింతలాడే చికిలిమాటలు, ఇవన్నీ మానవజగత్తు తనంతట తాను నిర్మించుకుంటే ఏర్పడ్డవా? ఆ మాటల సంపు ఒకరు అమర్చుతున్నారనే విషయం మనుష్యులకే తెలియకముందు అమరినవి. మానవాంతర శక్తి బాహ్య ప్రేరణకు తెలిసేలోపల చేసిన యీయేర్పాటువల్ల భాష భగవన్నిర్మిత మనుకోవలసి వచ్చింది.

అయితే మాటకూ అర్థానికీ ఈశక్తి ఎప్పుడూ ఉన్నదా అనేది ఒకప్రశ్న. మాట, మాటగా, ఒంటరిగా ఉన్నంతవరకూ దానిలో సొగసుదనం రాదు. దానిలోని అర్థం తన శక్తిసామర్థ్యాలు చూపించే సమయం రాలేదని గుసగుసలుపడుతుంది. మాటకున్న సొగసూ, అర్థంలోని సుకుమారతా బయటికి రావాలంటే, దానికి ఎన్నో హంగులు అమరాలి. ఆ రెంటి మధ్యా కంటికి కనిపించని మార్పేదో జరిగి మన మనసున్న ఫలితం బయటకు రాగలగాలి——అంటే మాటలు వాక్యరూపంలో కూడితే వివిధార్థదాలయిన పదాలు ఏకముఖాలయి రమణీయత్వ ప్రతిపాదకాలు కాగలవు.

కాబట్టే భాషలోని సొగసంతా వాక్యరచనలో ఉన్నది. వాక్యమనేది రసాత్మకమైన కావ్యమన్నారు ఆలంకారికులు——అప్పుడు భాష భాషంతా ఒక కావ్యం కాదా? అనేది ప్రశ్న. సరే——ఇది తెగని ప్రశ్న!

ఇంతకూ మాటల పొందికలోనే ఉంది భాషలోని తీయదనమంతా అని చెప్పడానికే ఈ ఉపోద్ఘాతం.

తెలుగుభాష తీయని భాష! ఆమాటకు వస్తే ఏభాషలోనైనా తీయదనం ఉన్నది. కాని ఆ తీయదనమనేది ప్రతిభాషలోనూ చూడగానే కనిపించేది కాదు. భాషలో, వివిధమార్గాలలో ప్రసరించే మెలుగులను తెచ్చి జిజ్ఞాసువులకళ్ళలో ఆ కాంతి కిరణాలు జొనిపేవరకూ ఏభాష గొప్పతనమూ ప్రకాశితం కాదు. అయితే అనంతమై, ప్రవాహి అయిన భాషను అవలోకనం చెయ్యాలనడం అసంభవం. ఇదేకాదు; ఏవిషయాన్నీ పూర్తిగా తెలుసుకోడానికి మానవజీవితమే చాలదు. అన్ని కోణాలనుండీ సమగ్రంగా ఒక విషయ పరిశీలనమనేది ఒక్కరివల్ల కానిపని. అట్లాగే తెలుగు

భాషకు తీయదనం ఎందుకువచ్చిందో అని ప్రశ్నించుకుంటూ, ఇందుకూ అని పూర్తిగా చెప్పగలమనుకోవడం, నవ్వుపాటు. కాకపోతే బహువిధాల పయనించి చేరిన ఆ తీయదనాన్ని ఆస్వాదిస్తూ "బహుశః ఈవిధంగా రాలేదూ ఈతీపి!" అని కొన్ని మార్గాలను, మనుష్యులకు తట్టినవాటిని చర్చించుకోవచ్చు. ఈ చర్చలు పూర్తిగా దోషా లెప్పుడూ కావు. కాకపోతే స్ఖాలిత్యాలు ఉండవచ్చును.

నేనొక దోవ చెప్పాలని కుతూహలపడుతున్నాను. ఇది దోవ అవునా కాదా; నిజంగా తెలుగులోని తీయదనంలో ఇన్నోవంతు ఈమార్గంగుండా వచ్చిందా లేదా అనే చర్చలు విజ్ఞులకు!

తెలుఁగుభాషలో ఒక విచిత్రపుధోరణిఉన్నది. నాకు తెలిసిన ఇంగ్లీషులో ఇది కన్పించదు. కొద్దిగా తెలిసిన హిందీలో అక్కడక్కడా ఉన్నది. మరి యితరభాషలలో ఉన్నదో లేదో!

ఇది జంటపదాల ఏర్పాటు. తెలుఁగునోట తఱుచూ ఈ పదాలు వినవస్తూనే ఉంటవి. ఈ జంటలను చూస్తూఉంటే, వేదోక్తంగా వివాహితులయిన దంపతులా అనిపిస్తుంది. వాటి బాంధవ్యమంత స్థిరం. అసలీపదాల జన్మ ఏమిటి ? ఏయే పరిస్థితులలో ఈ జమిలిమాటలు ఏర్పడవలసి వచ్చింది అనేది ప్రశ్న—

మాట్లాడేటప్పుడు మాతృభాషలో పొందికా, ఒదుగూ, ప్రతివాడికీ జన్మతః రానే వస్తవి. కాని ఒకమాట ఒకసందర్భంలో వాడినప్పుడు చెప్పదలచుకొన్న అర్థం ఆ మాటవల్ల స్పష్టం కాకపోవచ్చు. కనీసం కాలేదేమోనన్న అసంతృప్తి వక్తమస్తిష్కంలో నెలవేయవచ్చు. అప్పుడు, ఆమాట అట్లా ఒంటరిగా నిలువదు. ఒక తోడు తెచ్చుకుంటుంది. ఆతోడు ఎటువంటిదో, రెంటికీ ఏర్పడిన సంబంధబాంధవ్యా లెటువంటివో ఆ రెండింటి సాన్నిహిత్యంవల్లా వక్త ఆశించిన మెఱుగు లెంతవరకు ప్రకాశితాలయినవో — ఇవన్నీ మనం పరిశీలించవచ్చును. మన కీనాటి చర్చకూడా అదే!

ఈ సంబంధం చిత్రవిచిత్రంగా కనిపిస్తుంది. ఒక్కొక్కపదం మరొకపదంపక్కన ఉంటే ముచ్చటగా భర్త మనస్సు తెలిసి మెలిగే భార్యలా అనిపిస్తుంది. మరొకటి పసిపాపలా, అమాయికంగా లోకవ్యవహారమే తెలియనట్లు స్తబ్ధుగా ఉండి అంతులేని అందాన్ని కూరుస్తుంది. ఇంకొకటి ఉత్తవసపోసిన వాగుడుపిట్టలా అర్థంలేనిమాటలాడుతున్నట్లుంటుంది. మరొకటి అర్థమూ, పర్థమూ లేకపోయినా అది అక్కడ ఉంటేనే నిండూ, అందమూ.

కాబట్టి ఈ జంటమాటలలో ప్రయోజకత్వమంతా రెండవమాటది. ఆ మాటా, దానితీరూ, అది యిచ్చే అర్థమూ వీటిమీదే ఆ జంటయొక్క రామణీయకం ఆధారపడిఉంటుంది —. ఈ రెండవపదాన్ని మనస్సులో పెట్టుకుని చూస్తే జంటమాటలన్నీ చేర్చి అయిదు రకాలుగా విభజించుకోవచ్చు. అవి;

1. మొదటి మాటకు కించిద్వ్యత్యాసం కలిగి అర్థం లేకపోయినా వచ్చిచేరే మాటలు.

2. మొదటి మాటతో అర్థసామాప్యం కలిగో, లేక అదే అర్థాన్ని పలువరించో, అందాన్నిచ్చే మాటలు.

3. మొదటిమాటకు పూర్తిగా వ్యతిరిక్తమైన అర్థాన్ని సూచిస్తూ సన్నివేశాన్ని నిశితంగా చిత్రించే మాటలు.

4. మొదటిపదం సూచించే వాతావరణానికీ, పరిస్థితికీ సరిపడి, వాటిని స్పష్టంగా సూచించే సమర్థమైన మాటలు.

5. కేవలం మొదటిపదానికి ఉదాహరణ పూర్వకంగా నిలిచే మాటలు—. ఇవీ!

మొదటి తరగతికి చెందిన కొన్నిటిని పరిశీలిద్దాం.

1. అప్పూ సప్పూ
2. అతుకూ సతుకూ
3. భూమీ పుట్రా
4. నగా నట్రా
5. పురుగూ పుట్రా
6. ఇరుకూ సరుకూ
7. చెడా మడా
8. చింకీ బొంకీ
9. అడుగూ బొడుగూ
10. ఆదరా బాదరా

ఈ పట్టికలో చాలావరకు చివరిమాటలు నిరర్థకాలనే చెప్పాలి. అయితే అంతమాత్రాన వీటికీ స్థానంలో ప్రాముఖ్యం లేదనడానికి వీలులేదు. చూడండి;

"అప్పుచేసి పిల్లపెళ్ళి చేస్తాను!" అన్న మాటలు— "అప్పోసప్పోచేసి పిల్లపెళ్ళి చేస్తా"నన్న మాటలకూ ఎంతో భేదమున్నది. అట్లానే మిగిలిన జంట మాటలన్నీ ఉపయుక్తాలయి అర్థప్రశస్త్యాన్ని స్ఫురింపజేస్తున్నయ్. చివరివి దాదాపు అర్థం లేనివనే చెప్పాలి. అయినా మొదటిపదంతో సంపర్కంవలన, ఆమాటలో లేని అర్థం వినూత్నంగా పుట్టి చక్కని విశిష్టతను సంపాదించుకుంటున్నది.

నిఘంటువులు వెదికినా దొరకని యీ పదాలు వాడుకలోకి ఎట్లా వచ్చినవి? "అప్పో సప్పో" అన్న జంటపదంలో 'సప్పు' కొక విశిష్టత వచ్చిందే, అటువంటిది 'సప్పు' అనేది విడిగా వాడితే ఎవరికీ ఎందుకు అర్థం కాదు? — అంటే దీనికి జవాబు మృగ్యం.

అర్థంలేనిమాటలు కాబట్టి ఇవి తాత్కాలికంగా వక్త ఉద్రేకంవలన ఏర్పడిన మాటలు. ఈ యేర్పాటులో ఒకరీతి యేమన్నా ఉన్నదేమోననిచూస్తే అదీ కనిపించదు. అటువంటిదే ఉంటే "అప్పు సప్పు" లోని 'స' వలెనే "అడుగూ బొడుగు"లో 'బొ'కు బదులు 'స' యే వచ్చిఉండవలసింది. ఈ పదం ఒక్కొక్కచోట పగుపాదీ మరొకచోట సరకాదీ కూడా అవుతూ ఉంటుంది—ఇంకొకటి 'అతుకూ సతుకూ' అన్నదానికి "అతుకూ బొతుకూ" అనే రూపాంతరంకూడా ఉంది. ఈ అనియమితరూపాలూ, వీటి యేర్పాటులూ చూస్తే అతివిచిత్రంగా ఉంటయ్.

ఈ జంటలో రెండూ తెలుగుపదాలే ఉండాలని లేదు. ఒకటి అన్యజాతీయం కావచ్చు. లేదా రెండూ కావచ్చును — ఈ సందర్భంలో వచ్చే పదాలన్నీ సాధారణంగా హిందీపదాలుగానే కనిపిస్తున్నయ్. సంస్కృతపదాలు బహుకొద్ది—ఇట్లా వచ్చినపదాలు పరభాషాపదాలుగా అనిపించనుమే లేదు. అవి తెలుగులో కలిసి లీనమైపోయినవి. అటువంటివి.

1. అజా పజా
2. ఫక్కా మొక్క
3. గల్లాముల్లీ
4. కచ్చా పచ్చా!—వంటివి.

మొదటిపట్టికలో ఒకరకపు మాటలు కొన్ని కనిపిస్తున్నయ్. అవి,

భూమీ పుట్రా
నగా నట్రా
పురుగూ పుట్రా వంటివి.

ఇక్కడకూడా ఈ 'ట్రా' తో అంతమయ్యే పదానికి అర్థంలేదు. కాని యీ పదాలన్నీ ఒక సూత్రానికి కట్టుబడినట్లు తోస్తుంది. మొదటిపదంలోని మొదటిఅక్షరమే రెండవపదం మొదట ఆవృత్తమవుతుంది. తరువాతి అక్షరమే ఈ 'ట్రా' ఈ 'ట్రా' అనేది ఎట్లా ఏర్పడిందో వాడుకలో కింతగా ఎందుకు వచ్చిందో ఆలోచించదగ్గవిషయం. విశాఖ మాండలిక భాష పరిశీలిస్తే 'గట్రా' అనే పదం ఎక్కువగా ఒక ఊతపదంలా వినిపిస్తున్నది.

ఉదా:—"మీ ఆరోగ్యం గట్రా బాగున్నదా అండీ!"

"ఇల్లూ గట్రా సదురుకోబోతే యీ పొద్దయిపోనాది!" — ఇవే వాడుకలు. వీటినిబట్టి చూస్తే చిన్నయసూరిచెప్పిన "నిందార్థకంలోని గిగీ"లతో ఈ 'ట్రా' స్నేహం కలుపుకున్నట్లున్నది.

హిందీభాషలో పదాలు తెలుగున చేరిన వనుకున్నాం. ఇవి పరిశీలిస్తే;—

'ఇరుకు సరుకు' అనే జంట చూద్దాం — ఇక్కడ 'సరుకు' అనేది తతిమా అన్ని పదాలలో మల్లే పూర్తిగా వ్యర్థం కాదేమోననిపిస్తుంది. "ఇల్లు ఇరుకూ సరుకూ లేకుండా కుశలంగా ఉన్నదా!" అందామనుకుందాం. ఇక్కడ 'ఇరుకు' అనేదాని అర్థం 'విశాలంకాని' అని—ఈ 'ఇరుకు'కు విగత రూపాలు, ఇఱుకటము; ఇఱుకాటము; "ఇల్లు ఇరుకటం ఆలిమరకటం" అనేచోట ఈమాట వినిపిస్తున్నది. అయితే యీ యిరుకుకు, "విశాలంకాని", అనే అర్థం కాక మరొక అర్థంకూడా ఉన్నది. "చెయ్యి ఇరుకు పట్టింది!" అన్నచోట దీని అర్థం 'బెణికించి' అని. నిజానికి దీన్ని విపులంగా, నిశితంగా తఱచిచూస్తే, పై సంకుచితత్వంలోనిభావమే యిక్కడా ఉన్నదని తేలుతుంది. దీనికి మూలధాతువు 'ఇఱ్' — "అణగు లేదా, నలుగు" అనే అర్థంలో ఏర్పడిన ధాతువిది—. ఇదెట్లా ఉంచి దీనిపక్కన ఉన్న సరుకు చరిత్ర చూద్దాం. ఇది 'సప్పు'కు మల్లే వ్యర్థమేనా?— వ్యర్థపదమైతే లంటూ లేదు. కాని నాకిక్కడ ఒక సందేహం!

హిందీలో 'సరక్‌నా' అని ఒక పదం ఉంది. అంటే 'తొలగు లేక జరుగు' అని. 'జర సరోక్కోజీ' అనే వాడుక తఱుచు బస్సులలో, రైళ్ళలో చెవుల పడుతూనే ఉంటుంది—పైపైనచూస్తే ఈ సరుకుకూ

ఆ ఇరుకుకూ సంబంధం చప్పున స్ఫురించదు. కాని, హిందీ వ్యావహారికభాష పరిశీలిస్తే హాత్ సరక్ గయా అనే ప్రయోగం వినిపిస్తుంది. ల, ర ల, అభేదాన్ని బట్టి అర్థసామ్యాన్ని బట్టి ఇది యీ సరక్ అనే క్రియే నేమో అనుకోవడానికి విప్రతిపత్తి లేదు — పై హిందీ వాక్యానికి అర్థం 'చెయ్యి జారిపోయింది' అని. అంటే తొలగు, జరుగు అనే అర్థాన్నిచ్చే సరక్ నా "చెయ్యి ఎముక తొలగు, కీళ్ళు పట్టు జరుగు" వంటి అర్థవిశేషాన్ని పొందివుండవచ్చు—. దీన్ని బట్టి చూస్తే మానవశరీర సంబంధంగా రూపొందిన ఈ యిరుకు సరుకులు రెండూ కలిసి చివరకు ఇంత యిరుకూ, తొడిగిన వస్త్రపు బిగుకూ వంటి వాటిని బోధించేవిగా వాడుకలో స్థిరపడినవి. 'సరుకు'ను సరింది నా 'పేహ యీ' — ఇదే నిజమైతే సరుకు విజాతీయపదమవుతుంది —. రెండు పదాలూ అటు వంటివే అయిన 'అజా పజా'ను చూస్తే 'అజ' అనే దాని తెలుగులో సూక్ష్మమైన అర్థం 'జొబ్బ' అనీ 'జాడ' అనీ —

1. ఆ 'అజా పజా'న్ని నీ కెందుకోయ్?

2. వాడెక్కడా 'అజా పజా' లేడు — ఇలాంటివి ప్రయోగాలు.

'అజ' అంటే హిందీలో ఉన్న అర్థం 'ప్రకృతి' అని. అంటే 'రూపు' అని. మనం విపులీకరించుకో వచ్చు. ఇక 'పజ' అనే పదం కనిపించదు కాని, 'వజ' అంటే 'ఆకృతి, వయిపు' అనే అర్థాలలో ఒక పదం కనిపిస్తుంది. 'వ, ప'లు రెండూ ఒకదానికొకటి మారేవి. ఈ 'వజా' అనేది సంస్కృతాన్ని ఉదాహరించే విధంగా కూడా కనిపిస్తుంది. చూడండి. "ఆ 'వజా' జాము నేపై చూస్తుంటే ఎలా సర్దించుకోలేం?" —ఇక్కడ దానికి అర్థం 'ఆకృతిగా'; 'ఆ ప్రకారంగా' అని ఒకరకంగా చూస్తే, 'ఆ ఆకృతిలో' అని!—కాబట్టి ఈ రెండు పదాలూ ఇంకో భాషలో నా కలిసి జంటపదమై తెలుగులో చేరినవి. కాని యీ జంట మళ్ళీ హిందీలో కనిపించదు.

హిందీలో ఉన్నవి తెలుగులోకి అట్లాగే వచ్చి చేరినవి కొన్ని ఉన్నాయి. అవి;

1. ధక్కా ముక్కా.
2. టాలా టోలీ.
3. కచ్చా పచ్చా—వంటివి.

"నాకు జీవితంలో చాలా ధక్కా ముక్కాలు తిన్నాడుపాపం!"—అనే వాక్యం చూద్దాం. ఇక్కడ యీమాట కర్థం: 'కష్టాలు, లేక ఎదురు దెబ్బలు' అని—హిందీలో ధక్కా ముక్కా అనేది పదం. దీనికి ఉమ్మడిగా అర్థం, కొట్లాట, లేక పోట్లాట అని. ఈ అర్థాలకు సన్నిహితత్వం కలిగిన, 'దెబ్బ' అనే భావం తెలుగులోని వాడుకకు రూఢమైపోయింది. మొదటనున్న 'ధ' కఠినత్వం తొలగి 'ధ' గా ఎందుకు మారిందో అనూహ్యం.

'టాలాటోలీ'కి హిందీలోని 'టాల్ టోల్' అని. అంటే 'ఇదుగో అదుగో' అని పొనరిగా కాలం గడపడం. తెలుగులోని వాడుక చూడండి.

"వాడు త్త 'టాలాటోలీ' గా తిరుగుతున్నాడు!" దీన్ని బట్టి హిందీలోని అర్థచ్ఛాయయే తెలుసుకు కూడా వచ్చిందనుకోవచ్చు. కచ్చా పచ్చా అంటే పలిగీ పలగక అని ఒక అర్థం, 'అపరిపక్వమైన' అని మరొక అర్థం.

1. "పచ్చడి 'కచ్చా పచ్చా'గా నూరు!"—
2. "కచ్చా పచ్చాగా ప్రతిదీ తింటే ఏమవుతుంది?

పై ఉదాహరణలలో రెండూ హిందీపదాలు. ఉత్తరపదమే విజాతీయపదమయిన జంటలను మనం చాలా చూడవచ్చు.

1. మట్టి మశాణం.
2. పెట్టె బేడా.
3. కొంపా గోడీ.
4. మెల్లా మెహర్బానీ—వంటివి.
5. సిగ్గూ సెరం—

"ఏకో ఇంట 'మట్టి మశాణమో' కొట్టుకుని బయలుదేరతాడు పాపం!" — ఇక్కడ యీ జంట మాట వాడుక చూడండి! ఆ బయలుదేరేవాడు, 'అదరా బాదరా' ఇన్ని మెతుకులు నోట్లో వేసుకుని వెళ్ళడాన్ని చిత్రించే జంటపదమిది. ఆ త్వరగా తినే ఆతురతి వాడిని మట్టో, అన్నమో అనే విచక్షణతో చూడనీయదని దీనికి వివరణ. ఇటువంటి సందర్భంలో వాడిన 'మట్టి'తో కూడు 'మశాణం'—బహుశః ఇది శ్మశానపదానికి వికృతి కావచ్చు. హిందీలో దీని రూపం 'మశాన' మట్టికి సంబంధించింది శ్మశానమే. పాంచభౌతిక శరీరం మట్టిగామారే దక్కడనే. ఈవిధంగా శ్మశానానికి మట్టితో సంబంధం ఉన్నది. మట్టినిబట్టి వ్యక్తి తినే అన్నంతో కూడా ఆ బంధం కుదురుకున్నది.

ఇక రెండవది 'పెట్టె బేడా'!—.

"పెట్టె బేడా సర్ది సిద్ధంగా ఉంచు! నాలుగు గంటలకే బండి!" అని భర్త భార్యనే హెచ్చరించాడనుకుందాం. ఆ యిల్లాలు పెట్టెలు సర్దుతుంది, నిజమే! కాని సర్దడానికి బేడలనేవేమిటి? ఇవి సర్దడమేమిటి? అనే సంశయం కలగవచ్చు. దీన్ని గురించి కొన్ని టీకల్లోనే అర్థస్ఫోరకం కాని వ్యర్థపద మనాలా అనేదొక ప్రశ్న! వ్యర్థపదమే అయ్యేటట్లయితే దానికి మొదటిపదాన్ని పోలే అనుకరణావ్యయమైనా ఉండవలసింది. ఇక్కడ ఆ అర్హత లేదు. మరి ఇది యిక్కడున్నందువలన సార్థక్యమేమిటి?

'బేడ' అనే దానికి తెలుగులో, 'సరకు సామాను, కాయధాన్యము పప్పు' అని అర్థాలు. ఈ రెండు అర్థాలూ మొదటిపదంతో సరిపోవు—. దీన్నెలా పరిష్కరించడం?

నాదొక చిన్న ఊహ! హిందీలో బేక్ అంటే ఆవరణమనీ, దడి అనీ అర్థం. బహుశ పెట్టె పక్కనున్న 'బేడ' మన తెలుగు 'బేడ' కాక హిందీ బేడ అయినట్లయితే అన్వయం చక్కగా కుదురుతుంది. ఇల్లు బయలుదేరే యిల్లాలు పెట్టె సర్దినట్లే ఇల్లుకూడా సర్దుతుంది. ఇంటిసామగ్రి అంతా బందోబస్తులో ఉంటేనే కాని ఆమె బయలుదేరదు — ఇటువంటిదే 'కొంపా గోడీ' అనే జంటపదంలో ఉన్న 'గోడి'. 'గోడి' అంటే తెలుగు అర్థం 'అడ్డుగోడ' అని. ఇది కూడా ఇక్కడ సరిపోదు. ఇక హిందీలో గోండా అంటే పశువులకొట్టి, లేక ముంగిలి అనే అర్థమిచ్చే పదం కనిపిస్తుంది. కొంపకు బంధుత్వం కల్పించుకునే అర్హత ఈ పదాలకే ఉన్నది.

ఇక మెహర్బానీ:- ఇది పూర్తిగా హిందీ పదం. దీని అర్థం 'దయాగుణి, కరుణ' అనీ; అనుగ్రహమనీ. మెప్పులో ఉండే అనుగ్రహప్రసారం ఈ మెహర్బానీలో కూడా ఉంది.

సిగ్గూ సెరం.

"సిగ్గూ సెరమూ లేకుండా ఏమిటీ ప్రవర్తన" అనే చీవాట్లు వింటుంటాం మనం. నిజానికి ఈ 'సెరం' అనేది 'స' కారాది కాక 'శ' కారాది — మొదటిపదం 'సిగ్గు'కే అర్థం ఉన్నదో ఈ 'సెరాని'కి అదే అర్థం. ఇది తెలుగుపదంగా గ్రహించినా పరిశీలించి చూస్తే కాదని తెలుస్తుంది. హిందీలో 'శరమ్' అనే పద మొకటుంది. "శరమ్ ఆగయీ" అంటే "సిగ్గా?" అనీ, "శరమ్ నహీ ఆతీ?" అంటే సిగ్గులేదా అనీ తరచూ హిందీసినిమాలలో వింటూనే ఉంటాం. బహుశ ఆ శరమ్ 'శరము'గా వచ్చి తెలుగు ముద్ర వేసుకుని సిగ్గుతో కలిసి ఉండవచ్చు. అదీ నిజమయితే రెండుపదాలూ సమానార్థకాలు.

ఇక రెండవవిభాగాన్ని తీసుకుందాం. ఇందులో చేరేపదాలు, రెంటికీ ఒకే అర్థం ఉన్నపదాలు. ఒకే అర్థాన్ని రెండుసార్లు అనడంలో వక్త గణించేదేమిటి? అనిపించవచ్చు. ఇది కేవలం ఊతకోసం. అటువంటివి కొన్ని:—

1. గడ్డీ గాదం.
2. నోరూ వాయీ.
3. ఆకూ అలమూ.
4. మూటా ముల్లే.
5. ఊరూ వాడా.
6. నగుడూ బెగుడూ.
7. దారీ తెన్నూ.
8. బుగ్గీ బూడిదా.
9. అడ్డూ ఆపూ.
10. తాలూ తప్పరా.

1. 'గాదము' అనే దానికి 'పైరులోని కలుపు' అని శబ్దరత్నాకరం చెబుతున్నది. కలుపు మొక్కలకు కూడా ఈపదాన్ని ఉపయోగించవచ్చు. గడ్డికూడా యిటువంటిదే! ఇక్కడ [illegible].

"కూరపాదుల్లో 'గడ్డీ గాదం' లాగివేయాలి!" అని ఇటువంటివే మిగిలినవన్నీ కూడా. ఇంచుమించుగా పూర్వపదానికి, ఉత్తరపదానికి అర్థైక్యం కుదురుతూనే ఉంది —. ఇంచుమించుగా అని ఎందుకన్నానంటే, ఈ జంటపదాల్లో [illegible] పదాలకు నిఘంటువుల్లో ఉన్న అర్థాన్నిబట్టి ఏకార్థం లభిస్తున్నా నిఘంటువులు కించిద్భేదాన్ని సూచిస్తున్నాయి కాబట్టి. [illegible].

1. 'అలము' అనేదాని- శ. ర. కారుని అర్థం శాకవిశేషము అని.

2. 'తాలూ తప్పర'లో 'తాలు'కు జనులలోని వాడుక, 'పొల్లుగింజ' అని. ఉదా:—"ఉత్త 'తాలుగింజ' లొచ్చినయ్ ఈసాలి?" 'తప్పర' అన్నా అదే అర్థం. కాని శబ్దరత్నాకరంలో 'తప్ప' అనే పద ముక్కటేయిచ్చి, దాని- "గింజపట్టని ధాన్యము" అనే అర్థాన్ని సూచించాడు. కాగా, 'తాలు,

అంటే సన్న తీసివేయగా ఎంచిన పొలము అని వివరించాడు. ఈ విశేషాలయినా యీ రెంటిలోనే. ఇంతటితో రెండవ విభాగం సరి.

ఇక మూడవది. దీనికిందికి వచ్చేవన్నీ మొదటి మాటకు పూర్తిగా వ్యతిరిక్తమయిన అర్థాన్ని సూచిస్తూనే సన్నివేశాన్ని నిండుగా చిత్రించే మాటలు. అవి;

1. మంచీ సెబ్బరా.
2. వంటా పెంటా.
3. ఎగా దిగా.
4. పెద్దా చిన్నా.
5. మిన్నా మన్నా —వంటివి.

మంచికి సెబ్బర సరిగ్గా వ్యతిరేకార్థాన్నిచ్చే పదం. 'సెబ్బర' అంటే చెడు అని. దీనికి రూపాంతరం, సెబ్ర.

"మంచీ సెబ్బరా చూడకుండా రంగంలోకి దిగినాడు!" అన్న వాక్యం చూస్తుంటాం. సంస్కృతంలోని "నిచయిణాం మిథ్యాజ్ఞానం, లాభాలాభాలు, దోషాదోషాలు" వంటి సమాసరచనకిది సరిపోయే జంటపదం. వాటికి వ్యతిరేకార్థం చెయ్యడానికి 'నఞ్' (నఞ్) చేర్చుకోవలసి వచ్చింది. మనకు, అట్లా కాక ప్రత్యేక పదాలున్నవి.—

ఇటువంటిదే రెండవదకూడా. ఇక మూడవది. "ఎగా దిగా నాల్గువైపులా చూస్తావేం?" అనే వాడుకలో, ఆ చూపువలని తీక్ష్ణత్వం, చూచేవాడి ధోరణిలోని అసహనం, చిరాకు అన్నీ మిళితమై ఇద్దరి మనస్తత్త్వాలనూ కళ్ళకు కట్టినట్లు పెట్టే చతురత ఉన్నదనిపిస్తుంది. సంస్కృతంలో "నఖశిఖ పర్యంతం, ఆసేతు హిమాచలం" వంటి సమాస రచనతో, ఈ తెలుగు నుడికారం సవాలు చేస్తుంది—ఇటువంటివే మిగిలినవి కూడా.

ఇక నాలుగవ విభాగం. దీనికిందికు చేరేవి; మొదటి పదం చిత్రించే వాతావరణాన్నీ, పరిస్థితినీ, అవగాహన చేసుకుని దానికి మెరుగులు పెట్టి మరింత నిశితంగా చూపే ఉత్తరపదాలు.

ఇటువంటివి;—

1. చీకూ చింతా.
2. ఊపూ ఊదరా.
3. మట్టూ మర్యాదా.
4. పోలూ పొందికా.
5. మాటా మంతీ.
6. రవ్వా రట్టూ.
7. నగలూ నాణెం.
8. సిగ్గూ ఎగ్గూ.
9. చచ్చీ చెడీ.
10. పేచీ పేతరా.
11. ముద్దూ ముచ్చటా.—

ఇట్లా చెప్పాలంటే వీటి కంతమే ఉండదు—ఈ వ్యాసోద్దేశ్యం, విభిన్నతలు దిఙ్మాత్రంగా చూపించాలనే కాబట్టి యివి చర్చించి ఊరుకుందాం—.

1. చీకూ చింతా:—చీకు అనగా జీర్ణమైన అని అర్థం, దీనికే అంధత్వమని కూడా వాడుక. దీని రూపాంతరం చివుకు. వీటినుండి వచ్చినవే చికాకు చింత అనే రెండు పదాలు. చింత అనేది మనకు సంస్కృతం నుండికూడా రాకపోలేదు. కాని ఆ చింతకు విచారమనే అర్థం. ఈ చింతకు వలపువ, శ్రమము అనే అర్థాలు. బహుశః ఈ జంటమాటలలోని చింత తెలుగువారి చింతే కావచ్చు.

ఆయనకేం మహారాజు 'చీకూ చింతా' లేకుండా కాలం గడుపుతున్నాడు—. వంటిది ఉదాహరింపు.

2. "ఆయన గతి మరీ 'ఉఫ్ఫూ ఊదరా' అయిపోయింది" అనగా ఉక్కిరి బిక్కిరి అయినదని.

ఇక్కడ; 'ఉఫ్' అనేది 'ఊదు'కు పర్యాయపదంగా రాయలసీమవారు వాడుతుంటారు. ఊదేటప్పుడు నోరు ఉవర్ణోచ్చారణ కనుగుణంగా కూడి బట్టి ఈ క్రియకు ఈ అక్షరంతోనే మొదలు, 'ఊదు' అనగా గాలిని నిశ్వసించు ప్రక్రియ ఒకటే, రెండవది 'వాచు' అనీ.

'పురు గూడింది.' అనే వాడుక మనకు తెలిసిందే. ఇంకొక విశిష్టత ఏమంటే ఈ ఊదులో పొగను సూచించే భావంకూడా అంతర్గతంగా ఉండడం. కారణం పొగకూడా వాయుమండలంలో వ్యాపిస్తున్నది కాబట్టి. చూడండి;

'ఊదర' అంటే పొగ. అదీ, కాయలు పండడానికీ ఎలుకలు చావడానికీ పెట్టే పొగ.

మనకొక సామెతలో,

"ఉండమనలేక 'ఊదరా,' పొమ్మనలేక 'పొగా' పెట్టారన్న"ది ఉంది—పొగలో కళ్ళు మండించే

శక్తి ఉంటుంది. ఊదరలో దానికితోడు తపింపజేసే శక్తికూడా ఉంటుంది. ఇదీ దీనిలోని భేదం—కాబట్టి యీ 'ఊదు' నుండి వచ్చిన ఊపు సూచించే పొగా ఊదరలోని తపనశక్తి మనుష్యుని ఉక్కిరి బిక్కిరి చేస్తాయనడంలో విప్రతిపత్తి లేదు. ఈ రెండు పదాలూ, ఒకదానిమీద మరొకటి బలంగా గుణ విశదీకరణ చేస్తూ అర్థవంతాలుగా ఉన్నవి.

తర్వాత 'మట్టూ మర్యాదా'—. దీన్ని చూస్తే ఇక్కడ ఒకటి తెలుగుపదం; మరొకటి సంస్కృత పదం. మట్టు అనగా 'కుదురు' అని ఒకర్థమూ, మితి అని మరొకర్థమూ—ఈ రెండూ కాక త్రొక్కు అనే ఇంకొకర్థంలో ఈ పదం విశాఖమాండలికంలో ఎక్కువగా కనపడుతుంది.

ఉ॥ దా:—"వాడు నాకాలు మట్టేశాడు".

ఈ 'మట్టు'కు దగ్గరిబంధువు 'మట్టము' నేలానికి, సమప్రదేశమనీ, సూన్యమనీ రెండర్థాలు — రెండవ అర్థానికి ఉదాహరణ, "వాడికి బుద్ధి మట్టం!"— ఎచ్చు తగ్గులు లేకుండా, సరిగ్గా అనే అర్థానికి 'మట్ట సరిగా' అనే నానుడి గుంటూరు ప్రాంతాలలో వినిపిస్తుంది—అయితే వీటన్నిటిలో మనకు కావలసింది 'కుదురు' అనే అర్థం. అనగా సమమైన, ఒడుదుడుకులు లేని, మూలమైన, అనేవి దానికి పర్యాయాలు — వీటికి మరొక అర్థం 'మితి.' చూడండి "మట్టు మీరు; మట్టు మిగులు" అనే రెండు క్రియలు వాడుకలో ఉన్నవి మనకు. అంటే అతిశయించు; మితిమీరు అనే అర్థాలలో!—దీన్ని అంతా విశదంగా చూస్తే 'మట్టు' అనే పదం, ఒక అంచులు మీరని విషయ సమగ్రతను సూచిస్తుంది. దానికి కించిత్తు హెచ్చు వాటిల్లినా అదంతా అతి అనకతప్పదు—ఇదీ యీ మట్టుకు అర్థం. మర్యాద అనగా హద్దు—సమగ్రంగా ఉండే విషయ స్వరూపానికిఉన్న హద్దును సూచించే పదమే ఈ మర్యాద. కాబట్టి ఒకదానికొకటి ఆలంబన మిచ్చుకుంటూ అందాలొలికిస్తున్న విక్కడ.

తర్వాత 'పోలూ పొందికా'—

"వా డన్నదానికీ చేసిందానికీ ఎక్కడా 'పోలూ పొందికా' లేకుండా పోయింది!"—అనేది ప్రయోగం—

ఇక్కడ పోలు అనేది, నామవాచకమే అనుకోవాలి. అర్థం 'పోలిక' అని. లేదా 'సరి పోలు' అనే అనుకుంటే అది క్రియ. 'అలూ పోలూ' లేదు. అన్నచోట 'జాడా జవాబూ' లేదనే అర్థం. ఒక వ్యక్తి మరొకరితో పోల్చుకోవడం; ఒక వస్తువును ఇంకొక దానితో పోల్చడం ఇక్కడ ప్రమాణాలు—ఇక 'పొందు' అనగా 'గ్రహించు; సంధించు' అని అర్థాలు.

పొందిక—పోలిక—ఈ ధాతువునుండి వచ్చిన మరొక నామవాచకం పొందిక. దీన్ని అన్నిచోట్లా క్వాచిత్కంగా వాడి విశేషార్థ సంపర్కంలో వధూవరుల జాతకాలు కలిపేటప్పుడు విశేషంగా వాడుతారు. ఉదాహరణకు.

"పిల్లకీ పిల్లవాడికీ 'పొందికలు' కుదిరి నట్లేనా?" అనీ, "వీళ్ళ జాతకాలు 'పొంతన' కుదరనే కుదరదు" అనీ! — ఈ పొంతనము; పొందు తనము అని ఏర్పడ్డ దనుకుందామా?—.

ఇంతటికీ ఇక్కడ 'పోలిక' ఒక విషయమూ, పోలిన లక్షణాలు చెప్పుకుంటూ ఒక విషయమూ చెప్పాల్సివచ్చినప్పుడు ఈ రెండు పదాలూ కూడి జంట ఏర్పడుతుంది! అయితే ఇక్కడ ఒక వైపరీత్యం ఉంది. ఈ జంటమాట ఎప్పుడూ, 'పోలూపొందూ' కుదిరిన సమయాల్లో ప్రయోగింప బడటంలేదు. కేవలం కుదరని సమయాల్లోనే, ఆ కుదరని తనాన్ని ఎత్తి చూపించడానికే ఉపయోగింపబడుతున్నది.

తరువాతిది "మాటా మంచీ!"— "ఒక 'మాటా మంచీ' ఏమీ లేదూ? ఎప్పుడూ 'ఏదో పనా' యేనా?" అన్నా ననుకుందాం. ఇక్కడ ఈ జంటపదానికి ఉమ్మడిగా, కలిసి మెలిసి వ్యవహరించే స్వభావమని అనుకోవచ్చు. ఒక వ్యక్తికీ మరొకవ్యక్తికీ ఉండుండే ఆప్యాయత మాటవల్లనే తెలుస్తుంది. సంభాషణలో తొలుకాడే ప్రీతి, మార్దవమూ, ఆదరణా, ఇవి ఎదుటి వ్యక్తిని మన దగ్గరగా ఆకర్షించి సన్నిహిత్యానికే దారి తీస్తవి. అందుకనే 'మాటా,' దానితోపాటు మంచీ ఒక వ్యక్తికి ఇతరులతో ఉండే సంబంధాన్ని సూచించబోయేముందు చెప్పటం—ఇంతా చెప్పాను గాని, ఈ 'మంచి' చక్కగా నాకు కంటపడలేదు— 'మంతనము' అనే తెలుగు మాటకు 'ఆలోచన' అనే అర్థం ఉంది. బహుశ ఈ మంతిన దానితో ఏమన్నా సంబంధ ముందేమోనని నా అనుమానం—ఇదీ కాదని కొట్టిపారవేస్తే మంతిని 'మంచి' గా మార్చుకోనూ వచ్చు. అప్పుడీ పదం "మాటా మంచీ" అవుతుంది—మాటా, దానివల్ల వినిపించే మంచి తనమూ చక్కని జంట కావడానికి వీలులేదు.

'రవ్వా రట్టూ' అనేది మరొకటి! "రవ్వా రట్టూ లేకుండా హాయిగా ఉంది సంసారం" అనే

వాడుక మార్గాన — అల్లరిపాలు కాకుండా కుదిమట్టంగా ఉండే సంసారం ఇటువంటి సొగసైన [illegible] లోకవృత్తుంది. 'రవ్వ' అనే పదానికి అర్థం పరికిస్తే;—శబ్దరత్నాకరకారుడు ఇచ్చినవి, అణువు; స్ఫులింగము; వజ్రము; ఖండము. అని—ఇదికాక, 'రవరవ' అనే ధ్వన్యనుకరణశబ్దం ఒకటున్నది. ఇదైనా, శ. ర. కారుని అభిప్రాయాన్ననుసరించి కేవలం కాంతివిశిష్టరసు సూచించే మాత్రమే. ఇందు కాయన ఇచ్చిన ఉదాహరణ.

"రవరవలు వెలుగు నీలంపు రవ [illegible]" అని —కాగా ఈ రవరవ అనే పదం. ఆధునిక వ్యవహారంలో మరొకవిధంగా వాడుకలో ఉంది.

"వాడి మనస్సులో 'రవరవలు' రేగినవి."

"ఇప్పటి [illegible] 'రవరవలు' లేకుండా హాయిగా బతికిందే!"—[illegible] మనం ఆపాదించుకోవాలి—[illegible] అర్థం [illegible] లోని 'రవ్వ' కు [illegible]. [illegible] కారుని అర్థాలేవీ [illegible].

అయితే 'రవ్వ' కు వాడుకలో ఉన్న మరి కొన్ని అర్థాలు '[illegible]' 'నిప్పురవ్వ' అని.

"రవ్వంటి వెయ్యి రాళ్ళు" [illegible] వాడిన ఈ రవ్వ [illegible], [illegible] 'అణువు' అనే అర్థంతో కలిపి చెప్పుకున్నది—

"రవ్వలు [illegible]!" అని [illegible] హెచ్చరించినచోట, రవ్వకు విస్ఫులింగము అనే అర్థం. అగ్నితత్వాన్ని సూచించే దానికి 'వజ్రం' లోని అగ్నితత్వానికి సంబంధం మాచాయగా స్ఫురిస్తుంది. ఇంతకూ 'రవ్వ' అనే దానికి సామాన్యార్థం [illegible] సూచించే స్పష్టత లేక పోయిందనే చెప్పుకోవచ్చును.

'[illegible]' అనే పదానికి బహిరంగము, బట్టబయలు అనేవి అర్థాలు. అనగా ఒక విషయం. [illegible] రాన్ని విడిచి నలుగురినోళ్ళలో నానడం — మొదట సంసారం రవ్వపాలై తర్వాత రట్టు కావడమనేది సహజం. అందుకే ఈ [illegible] సామరస్యం చక్కగా కుదిరింది.

ఇంత వంటిదే మిగతావి కూడా. పోతే ఈ విభాగంలో [illegible] విభాగం కూడా [illegible] ఉన్నది. మొదటిపదం [illegible] మెరుగుపెట్టి పరిస్థితిని మరింత నిశితంగా చూపిస్తున్నా. ఇక్కడ ఉత్తరపదం పూర్వపదంతో తెగిపోని అనుబంధాన్ని కూర్చుకున్నట్లుగా ఉంటుంది. "మొదటి పదం రాబట్టి నేనూ రావలసివచ్చింది!" అని [illegible] కృతి [illegible] ధాటిగా ఉంటుంది. [illegible] కలయికా!—[illegible] మాటలు,

1. [illegible]
2. [illegible]
3. [illegible]
4. [illegible]
5. [illegible]
6. [illegible]
7. [illegible]
8. [illegible]
9. [illegible]
10. [illegible]
11. [illegible]
12. [illegible]
13. [illegible].—ఇవి!—[illegible] —

"[illegible] వేసుకుని ఎక్కడికి [illegible]?"—.

[illegible] అర్థమేమిటి? [illegible] కావాలి. '[illegible]' [illegible] ఒక్క అర్థమే. మొత్తం. అయితే [illegible] అర్థమేమిటి? పిల్లలను కొనిపోయేవాళ్ళు. [illegible] [illegible] కూడా [illegible]? [illegible] ఈ ప్రయోగం [illegible] లోనే పుట్టి [illegible] ప్రయోజనం కాకుండా ఉండవలసిన [illegible]—పుట్టిక ఎవరివల్లనైనా, ఈ వాడుక రెండు వర్గాలలో సమానంగానే ఉన్నది.

[illegible] పిల్లలు బహు చిన్నవి. దానికి తోడు ముద్దుపుట్టలు. బహుశః పల్లలలోని చిలుతి పనమూ, ప్రశాంతంగా భుజించి ఆనందించడానికి వీలులేకుండా, అనుకున్నది అడ్డు వచ్చి [illegible] ముందుంచినమూ [illegible] ఉండవచ్చు. పిల్లలు [illegible]! [illegible]. పై పెద్ద [illegible] కానికి హద్దుమీరిన [illegible] పెద్దల [illegible] తికి భంగకరాలు. అయినా అందులోనే ఆనందం. అందుకే పిల్లలూ జెల్లలూ కలిసి పరిఢవిల్లగలిగాయి!

మరొకటి 'గుడ్డా గుడుసు'—"ఎవరింటికైనా వెళ్లామంటే 'గుడ్డా గుడుసూ' సక్రమంగా అమిరితేనా!" అంటామనుకోండి!—ఇక్కడ 'గుడుసు' అనే పదానికి అర్థం ఉండి, అది పూర్వపదంతో సునిశితమైన సంబంధాన్ని వ్యక్తంచేసుకుంటున్నా, దాన్ని ఎవరూ గుర్తించక వ్యర్థపదంలాగే వాడుకుంటున్నాం. ఇక్కడ ఇది కేవలం 'తోడు' ఉపయోగపడుతున్నది.

'గుడుసు' అంటే అర్థం, "పరివేషము గుండ్రము." అని—.

"పాండిలో వాడు 'గుడుసుళ్ళు' పడ్డాడు!" అనే పదప్రయోగ మొకటుంది—ఇక్కడ దీనికి అర్థం, "చుమ్మలు చుట్టుకొను;" అంటే సుడులు తిరుగు; గిరగిరలాడు అని—. కాగా 'గుడిసె' అనే పదానికి జనులలోని నాటుక పూరిల్లు, లేక మట్టిల్లు. శబ్దరత్నాకరకారుడిచ్చిన అర్థం, "చంద్ర సూర్యులను చుట్టూ ఏర్పడు మండలాకృతి" అని. ఇంతేకాక ఈ జంట పదానికి అర్థం; వస్త్రాదికమూ తత్సంబంధమైన గృహావరణాదులూ.

ఇక అయిదవ విభాగంలో ఉత్తరపదం కేవలం పూర్వపదానికి ఉదాహరణ ప్రాయికంగానో లేక, ఒక పోలికగానో నిలుస్తుంది. దానివలన మొదటి పదానికి అనుకోని సొగసు కూడుతుంది.—అటువంటి మాటలు మచ్చుకి కొన్ని!.

1. చిలకా గోరింకా.
2. పాలూ నీరూ.
3. నీరూ నిప్పూ.
4. ముక్కూ మొహం—.

"నువ్వూ మీ ఆయనా 'చిలకా గోరింకల్లా' ఉన్నారమ్మా!"—అన్నచోట, చిలకా, గోరువంకా ఒక చక్కని జంట అనేది స్ఫురిస్తుంది. చిలుకకు గోరువంకా, దానికి చిలుకా, ఒకదానికొకటి కూడి, పొంది అందాన్నిచ్చేవిగా ఉంటాయని భావం—

రెండవది పాలూ నీరూ.—

ఆ ఇద్దరూ 'పాలూ నీరూ' లా కలిసి మెలిసి పోయారు—ఇక్కడ పై రెంటిలోని కలయికే పరమార్థం. ఆ విధంగా ఆ రెంటికీ పొత్తు—.

ఇటువంటివే మిగతవి కూడా!—

ఇప్పటికి చెప్పదలచుకొన్న విభాగాలన్నీ చెప్పినట్లే—

నా వ్యాసరచన కూడా ముగింపుకు వచ్చింది. అయితే దీనివల్ల సాధింపబడిందేమిటి? భాష అనేది ఒక ప్రజ్వలిత మహాగ్నిగుండం. అందులో ఉండే విశిష్టత గానీ, హృదయాన్ని హత్తుకునే ప్రత్యేకత గానీ, అతి గంభీరమై ఎవరికీ అందకుండా ఆకాశానికి నాలుకలు చాస్తుంటుంది. దాన్ని పట్టి బంధించి ప్రతివారికీ వివరంగా చూపాలనుకోవడం సాహసం. కాకపోతే ఇటువంటి రచనలన్నీ ఆ మహాజ్వాలనుండి విడివడి సుడులు తిరిగే విస్ఫులింగాలు. నాటి ఉనికి ఒక క్షణమే అయినా కాంతిని చిమ్మాలనీ, విశిష్టంగా ఉండాలనీ ప్రయత్నాలు ముమ్మరంగా చేస్తుంటవి! అంతమాత్రాన అన్ని ప్రయత్నాలూ విజయవంతాలు కావాలనీ లేదు. అన్నీ మొగ్గలోనే వాడిపోవాలనీ లేదు—అంతే!!

టాజ్ మహల్

శ్రీ అప్పల వీరవెంకట జోగయ్యశాస్త్రి

పున్నమి వెన్నెలన్ గరఁగి పోయెడి చక్కని చంద్రకాంత సౌ
ధోన్నత గోపురాల విభవోద్ధతి భూరి సితాతపత్రమై
చిన్నియవెట్టగా ప్రణయజీవుల మానస రాజ్యలక్ష్మికిన్
గన్నుల మల్లెపూవగు నఖండ యశశ్శ్రీయ టాజి వెల్లెడిన్.

ముకుళించుకొన్నదే ముగ్ధ నేత్రాంజలి
క్షణాద నిద్రిత జలజాతమట్లు,
కను మూసిపోయెనే కల్యాణి లావణ్య
మెండి వాడిన పూల-దండరీతి,
శ్రుతి హీనమయ్యెనే సతి గాత్రమాధురి
భగ్న విపంచికా స్వరము రీతి,
స్తంభించిపోయెనే సాధ్వి రాగ రసంబు
రాయిగట్టిన పాద-రసము మాడ్కి,
దీర్ఘనిద్రను జెందెనే-దివ్యమూర్తి భూరియోగ సమాధి సు-షుప్తి విధాన,
మూఁడులోకాల యందాఁ గూడకట్టి మలచికట్టిన యీ టాజి-మందిరాన.

ఏ జలజాత దీర్ఘతర వీక్షణ సుందర దివ్యమూర్తి క
వ్వాజ మహానురాగ కుసుమాంజలులన్ ఘటియించు పాదుషా
రోజును రోజు, నట్టి యపురూప రసాంచిత రూపరాజి ముం
తాజకుఁ బ్రేమచిహ్నమయి-తాజమహల్ కనువిందు చేసెడిన్.

* * * *

[illegible] గుండెలో మునుపు సాగిన మోహనరాగమేళ వి
స్ఫారిత వల్లకీగతి యపశ్రుతి పాలయి పోవనాడ సా
వేరి ముఖారినై హృదయ వీధి విషాదపు రేఖ దిద్ది, యే
తీరున పాదుషా మనసుఁ ద్రిప్పెనో శోకము టాజి సృష్టికై!

గాటపు ప్రేమలో మనసు గాయము నొందిన దానికింత యా
ర్భాట మదెందుకో, తెలియ రాదు నవాబుల చిత్తవృత్తి, ము
ప్పేటల కంఠసీమ పెనవేసిన రాగవియోగ దుఃఖముల్
మాటల బోక యద్భుత కళాస్థితి గాంచుట సాజమేకదా!

ముప్పదియేండ్లు వార్చివడ బోసిన నీదు కళాతపస్సు, యీ
యొప్పుల కుప్పగా ప్రభవ మొందె నమంచిత ప్రేమవార్ధికిన్
దెప్పలు కట్టి, సుప్రణయ, దివ్యకథామయ కావ్య పత్రముల్
ద్రిప్పెను, షాజహాన్! కడు తరించితి వీవొక ధన్య జీవివై!

బేగము బాదుషా పెదవి వీడిన యంత్యపు కోర్కె నోటికిన్
బీగము వేయ మార్పలుక నేరక, గ్రుక్కము మ్రింగి షాజహాన్
త్యాగము చేసె ప్రేయసి పదంబులు సాక్షిగ బ్రహ్మచర్య దీ
క్షాగతి గాంతు నింకనని స్మారక చిహ్నము గూర్తునం చొగిన్.

తీయని గుండెలో వలపు తీగలు సాగుచు విస్తరిల్లి నీ
డ్డాయువు బోసి కొన్నదని యాసిలు నాతని యాశ గంగపా
లాయె; విషాద ఘోర విష దావృత దుర్దినమయ్యె మానసం
బాయతి శూన్యమయ్యెను ప్రియాంగన లోకము వీడినంతనే.

చేదయి పోయినట్టి తన జీవితమందను రాగలేశ సం
పాదన దుర్లభంబని క్రమక్రమ మాత్మ దలంచి యెట్టిదా
యాదులనైన కేల్మొగుచు నట్టి కళామయ దివ్య సృష్టికిన్
బాదుషహా పునాదియిడె నాడు ప్రియాంగన కాత్మ శాంతిగాన్.

* * * * *

రప్పించెన్ వడి పారశీక గురు శిల్పాచార్యులన్, వేగదాం
దెప్పించెన్ శశి కాంతపుం శిలలు ముందే పంపె వజ్రాలకై
గప్పించెన్ యమునా తటంబు సికతాగారంబుగా, కోటులే
గుప్పించెన్ త్రిదశాబ్దముల్ నవకళా కోశ ప్రలో భాత్ముడై

జల యంత్రంబులు మోరలెత్తి సలిలోచ్ఛ్వాసంబు గావించె, క్రే
వల వర్ధిల్లు గులాబి పెన్నగవు దోపం గన్నుతాటించె, వృ
క్షలతా గుల్మము లండజంబులకు సత్కారంబు గావించె, లో
పలి వైక్రాంత పురాపథంబది సమాప్తం బయ్యె నానాటికిన్

ఖేదము తోల్కరింపగను గ్రేవల మూగు విషాద మేఘ పుం
ఛాదులలో తళుక్కని నవక్షణి కాద్యుతి దోచెనంత నా
పాదుపహాకు గట్టెదురు పాటున నిల్చిన ప్రేమ చిహ్న తా
హ్లాద సుధామయైక సువి లాసము కంటికి దోచినంత నే!

*   *   *   *   *

ఈనును రాతిలో మొలకలెత్తు మనోహర దివ్యశిల్ప సం
తాన లతాంత సంచయ ని తాంత యశఃపరి సౌరభమ్ము ది
జ్ఞానితమై రహించు శత మాన వసంతము లుద్వహించి, యో
హానిరవద్య మిట్టి రచ నోద్యతి యేరి యుపజ్ఞయో కదా!

లలిత కళా లతాంగి సువిలాస లసన్నవ హేమ కింకిణీ
కలిత పదద్వ యీ చలన కల్పిత సుందర నాట్యవైఖరీ
విలసనముల్ రచించు కను విందుగ, నిందు మరంద మాధురీ
కలరవముల్ చెలంగఁ దిరుగాడు శకుంతము లుర్విజాలపై

*   *   *   *   *

మూడు శతాబ్దముల్ గడిచి పోయిన వార్ధకతా స్వరూపపుం
జాడలు లేవు నీయెడ ప్రశస్త వినిర్మల కుడ్యపాళిలో
నేడును నీడలాను, కమ నీయము నీదుకళా విలాస, మే
వాడు ప్రమోదరూప రస వర్ష్మ రినీదదు నిన్ను గాంచినన్?

ఈ చతురబ్ధి వేష్టిత మహీవలయస్థసమస్త దేశ యా
త్రాచణశీలు రెంచరు కృతార్థులమైతి మటంచు, శిల్ప రే
ఖాచతు రత్వమేర్పడ ప్రకాశిలు నీరమణీయ మూర్తిలో
బూచు కళాసుమాళి దల బూనిరిగారు ప్రమోదముగ్ధులై?

కడు ననురాగవార్ధిపయి గప్పిన చక్కని మేలి పాల మీ
గడ తెర గాని యుద్ది యొకే కారుజ రూపముగాదు, గుండెలం
దడను వియోగదుఃఖపట లాళికి వెన్నెల తేటగాని, క
న్పడునది కేవలాధి గత నవ్యకళామయ మూర్తిగా దొగిన్

కురు విందాలకు స్నిగ్ధతఁ గఱపు నీ కుడ్యాల శోభిల్లు ప్ర
స్తరముల్ సర్వము నొక్క టొక్కటిగ ప్రతివ్యాప్తింగాంచె నీ
పరమాదర్శ విశుద్ధ సృష్టణయ కా వ్యంబందు, హూహూ రవో
త్కరముల్ సత్కవులై పఠించు తమ కైతల్ మాధవ ప్రీతికై

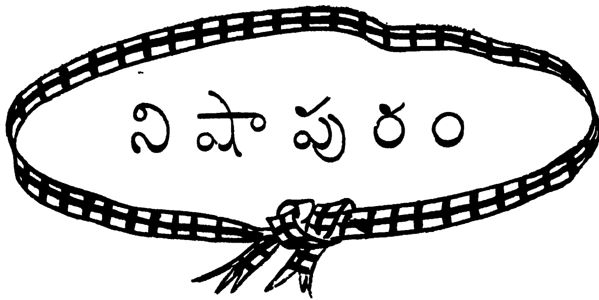
లాలిత రీతియుష్మదుద- రస్థ వినిద్రిత జాతరూప పాం
చాలికయైన రాణిసర సన్, దమి మోఘులు సార్వభౌముడే
లీల రచించె దాను పవ. ళింప సమాధి గతాన్త రమ్ము ను
ద్వేల వినిర్మల ప్రణయ వేదిక లేవుగదా వియోగముల్!

రిక్కల జాజిపూల నల రించిన నీలి నభంపు గొప్పపై
జక్కని కప్పుచీర మొగ చాటుగ దాల్చి త్రియామ కాంత దా
గ్రక్కున చందమామ కపు రంపునివాళు లొసంగ బోలు నీ
కక్కట! యంతనుండి శశి యారు కృశించి క్రమ క్రమంబునన్.

పొడమిన నానతో దొగరు ముక్కుల చక్కని పేరటాండ్రు నీ
యొడిశయనించు ప్రేమికుల యుగ్మ మదాత్మల మెచ్చునట్లు, పా
డెదు నదె జోలపాట ప్రకటీకృత శౌండి కతా ప్రభావమే
ర్పడ, దిన సంధ్యలన్ మనుజ భాషల కందని భావ పుష్టితోన్

ఒరుగన్ బారిన గోపురాలు, ధరపై నూటాడుపూ దోట, లా
'పిరమి' డ్రూపకలా విశేషరచనా విఖ్యాతి, నీ గోటికిన్
సరిగావన్న భవన్నితాంత సుఖవ ర్చ స్సంపదల్ యిట్టివం
చెరుగన్ వచ్చునె లక్షణజ్ఞులకు, టా జీ! శిల్పికాజీవమా!

నిషాపురం

శ్రీ వా. వె. ల. నరసింహారావు

[ఖయ్యామ్ గృహంలో అతని అనుయాయులు త్రాగిన మత్తులో సరస సల్లాపాలాడే కలకలం వినిపిస్తుంది]

వారిలో ఒకడు:—

'మోహంలో పడిపోకుర జీవా
ముక్తిపొంద!' వని పాగిలేవు!

మరియొకడు:—

తరుణి ముంగురుల తావిసోకితే
తలప నప్పుడా తత్త్వాలు!

మరియొకడు:—

మనోవేదనలు మాయాలంటే
దినాయాసమే తీరాలంటే,

అందరూకలిసి:—

వినోదాలలో విలాసాలలో
ద్రాక్షసారమే త్రాగాలి.

ఖయ్యామ్:—ఓహో! ఇచ్చటి ఈ ప్రకృతిలో ప్రతి అణువు ప్రణయావేశంతో నిండివుంది. ప్రతి ప్రాణి తన సన్నిహిత ప్రాణి అనురాగాన్ని అన్వేషిస్తోంది.

సాఖి:—స్వామీ!

ఖయ్యామ్:—(వినిపించుకోకుండా) ఈ ప్రొద్దు పొడుపు వేళలో గులాబీ కన్నె మెల్లగా కన్ను విప్పుతోంది.

సాఖి:—స్వామీ, నేనే స్వామీ, సాఖీని!

ఖయామ్:—(ఆమాట వినిపించుకోకుండానే) అదుగో, తెల్లని మంచుబొట్టు ఆమె చిరు సొట్ట బుగ్గ మీద ఒయ్యారంగా వ్రాలింది.

సాఖి:—ఏమిటి స్వామీ, ఏమిటా కవితా సమాధి?

ఖయ్యామ్:—ఈ సాయంకాల వెలుగుల్లో ఆ మంచుబొట్టు ఎంత రమణీయంగా ఉంది. ఆఁగ! ఇంతలో ఎంత మార్పు! చిలిపి చిరుగాలొచ్చి గులాబీ కన్నెకు గిలిగింతలు పెట్టి మంచు బిందువు సౌందర్యాన్ని మట్టిపాలు చేశాడే!

సాఖి:—అబ్బా! ఖయామ్ గారూ! మీరు ప్రకృతిలో లీనమై పోతున్నట్లున్నారు. పలిచినా పలికేటట్లు లేరు!

ఖయామ్:—ఆఁ...ఏమిటి! సాకీ! రావాని? సాకీ లేదు. పిలిచిన వారికెల్లా వృథాగా సమాధానాలిస్తూ, రగడ పెంచి ఈ అమూల్య సమయాన్ని గోల్పోవడం నా కిష్టంలేదు.

సాఖి:—నేను స్వామీ, సాఖీని! మీ దాసిని...ఒక్కమాట!

ఖయామ్:—నీవా, సాఖీ, రా! ఇదుగో. ఈ నిశ్చల సమాధిలో, ఈ యేకాంత సేవలో ఉన్న సఖం జీవం, సత్తువలేని మాటల్లో వ్యక్తం చేయలేను సాఖీ!

సాఖి:—ఏమిటో స్వామీ! అంతా అగమ్య గోచరంగా ఉంది మీభాష. నా కర్థంగావడం లేదు.

ఖయామ్:—నిజమే, నీకేకాదు !...సాఖీ, నీవంటి పసి హృదయాలకు ఎదుటివానిని నిండు మనస్సుతో ప్రేమించడం మాత్రమే తెలిసివుంది. వారి నుండి ప్రేమ చూరగొనడం చేతగాదు. గాని ఇంకా అనుభవం కావాలి.

సాఖి:—ఔను స్వామీ, ఔను! మీ మనస్సును అర్థంచేసుకునే శక్తి నాకులేదు. నా కున్నదంతా అమాయికమైన యీ శరీర సౌందర్యమే. ఈ వసంత సమయంలో వలపులు కలబోస్తూ తీయతల

పుల్కిని గారవించే ఖర్జూర మారుతం కౌగిలిలో పుల కించి పోవడం మాత్రమే నాకు తెలుసు. కట్టలు తెగి ప్రవహించే ప్రేమరసప్రవాహాన్ని పానపాత్ర నిండా నింపి మీ పెదవి కందించడం మాత్రమే నాకు తెలుసు!

ఖయ్యామ్:—సాఖీ! నీ హృదయం నా కర్థమైంది. నీవు హృదయంతో అర్థం చేసుకోవలసింది కూడా అదే!... నా జీవితం అంతా వెచ్చించి నా తపస్సులో నేను పొందిన మహాఫలం ఏమిటో తెలుసా? నిరుపేద పానకంతో మిళితమై ఎండి పోయిన నా గుండెపై జాలువారిన నీ ప్రణయరసమే! ఇటురా, సాఖీ! మెల్లగా ఇటురా, ఈ పచ్చిక బయళ్ళతో పసుపులు పోయే గడ్డిపూలను త్రుంచ కుండా!

సాఖీ:—పువ్వును తుంచితే ఏముంది స్వామీ? నా ఆనందంకోసం పువ్వంతో మీ ఆనందంకోసం చేసిందేగా? మీ దృష్టిలో వయసు మళ్ళితే జీవితం వాడిన పువ్వేగా! వలపు తెలిసి విరహంతో మరణించే కంటే, అజ్ఞుడై చిరంజీవి కావడం మంచిది స్వామీ!

ఖయ్యామ్:—సాఖీ, ఈ లోకానికీ మనకీ అక్కడే తేడా, ఇదుగో, ఇటు చూడూ! మన ఈ తోట మార్గంగుండా ప్రపంచాన్ని పరిశీలించు! ప్రతి మానవుడూ విసుగూ విరామం లేకుండా ఒక మహా ప్రస్థానాన్ని సాగిస్తున్నాడు. ఈ మానవులందరూ ఎక్కడికో; వారి గమ్యస్థానం ఏమిటో కూడా వారికి తెలియదు. ఏది సాఖీ, ఇటు తీసుకురా, ఒక్క చుక్క ద్రాక్షాసవం!... [పానపాత్రలు కదిలిన చప్పుడు]

సాఖీ:—ఖయ్యాముగారూ! ధైర్యంగా మీ ముందు నిలిచి మాట్లాడ్డానికే నేను భయపడు తున్నాను.

ఖయ్యామ్:—ఓసి పసిదానా; భయమెందుకు? హృదయం విప్పి మాట్లాడు. నీ పెదవి జారివచ్చే ప్రతి అక్షరం అమృతాక్షరం.

సాఖీ:—కాదు స్వామికాదూ, ప్రపంచ మంతా మనదృష్టిలో గుడ్డిది. కాని ప్రపంచందృష్టిలో మనంకూడా......

ఖయ్యామ్:—ఓఁ... ప్రపంచందృష్టిలో మనమూ గుడ్డివాళ్ళమే. మన యీ పెరటి తోటలోని ప్రకృతి అంతా సుఖపారవశ్యంలో మునిగి, మౌన ముద్రలో ఆనందాన్ని ఆకాంక్షిస్తూంటే, గుడ్డిలోకం జాగరూకమై అంతులేని తన ఆశయాలకు ఆహుతై పూరుకుంటుంది. మన యీ ప్రకృతి జాగరూకమై ప్రపంచాన్ని పర్యవేక్షణ చేస్తూంటే, ఆ లోకమంతా నిద్రలో నవ్వుకొంటుంది. తెలిసిందా సాఖీ, ఆ లోకానికీ మనకూ ఉన్న అంతరం?

సాఖీ:—తెలిసింది స్వామీ, తెలిసింది! తెలిసిన కొద్దీ నాకు అయోమయంగా ఉంది. నేను ఒక్క మాట చెప్తాను వినండీ!

ఖయ్యామ్:—చెప్పు సాఖీ!

సాఖీ:—నా అందం ఆనందం ముడుపుగట్టి మీ పాదాలముందు పెట్టాను. కానీ, నాకూ మనస్సూ వివేకమూ అంటూ వున్నాయ్!

ఖయ్యామ్:—ఆ వుత్తమ వస్తువులూ, ఆ వుదార స్వభావమే నీలో లేకపోతే ఈ మూగలోకానికి విజ్ఞానభిక్ష పెట్టే మహాకార్యానికి పూనుకునే వాణ్ణేకాదు. ఆ లోకానికి చదువు చెప్పాలి. అందు కోసమే నేను నీ దగ్గర చదువు నేర్చుకుంటున్నాను. చల్లని నీ చేతిమీదుగా జారిపడే మధుసారంలోని ప్రతిబిందువూ నా మనస్తాపానికి మందుగా పని చేస్తుంది.

సాఖీ:—కాదు ప్రభూ, నేను చెప్పేదని కాదు. మిసమిసలాడే యవ్వనంలో బుసబుస పొంగే ప్రణయావేశంతో మీ సరసన కూర్చుంటే నాకు నేనులయమైనట్లే తోస్తుంది. కాని మీబాహువులమధ్య నుండి వదలి బైటపడిన మరుక్షణమే ఈ నా శరీరం నాకే అసహ్యమౌతుంది. ఆ మధుర నిముషమే మీ ప్రక్క కంటిచూపుల తీవ్రతకు తాళలేక నా బాహ్య సౌందర్యం మీ ఆనందానికి అంకితమౌతుంది. ఈ ఆలోచనల గడబిడతో నా మనస్సు పరితపిస్తోంది ప్రభూ!

ఖయ్యామ్:—సాఖీ నీవు క్రమంగా పిచ్చిదానవై పోతున్నావ్! ఇదుగో బ్రహ్మానంద సౌధానికి సోపానాలు నవరించే ద్రాక్షాసవం కొంచెం సేవించు అన్ని పరితాపాలూ అంతమౌతాయి.

సాఖీ:—అదుగో, ఖయ్యాముగారు నన్ను పరిహసిస్తున్నారు!

ఖయ్యామ్:—ఇందులో పరిహాసమేముంది సాఖీ, ఈ పారశీక నందనవనం అంతా వ్యాపించి వేరుదన్ని నిలిచిన 'సూఫీమతం' కూడా ఈ సత్యాన్ని కాదన లేకపోయింది.

సాఖీ:—సూఫీ మతప్రసక్తి యెందుకుస్వామీ, వారు మీవలె భౌతిక సుఖాలకోసమే జీవించమంటు

న్నారా చెప్పండి! దేవుని దర్శించాలంటే వారు దారి ద్రాక్షన్ని స్వీకరించమంటున్నారు. కానీ...... ప్రభువుల జాగీర్లు అనుభవిస్తూ సుఖంగా మీవలె కాలం వెళ్ళబుచ్చమంటున్నారా? దైవచింతన లేకుండా, జీవితాన్ని లౌకికభోగాలకు బలిచేయమంటున్నారా?......అయ్యో, స్వామీ, ఆవేదనలో ఏమనబోయి ఏమంటున్నానో?

ఖయామ్:—సాఖీ, దేశా న్నావరించినట్లే సూఫీమతం నిన్నూ ఆవరించింది. మనస్సు చిక్కబట్టుకో! (వ్యంగ్యంగా) కొస్త దాటిపోతే ఆత్మ పోయి పరమాత్మలో కలుస్తుంది. ఆ దివ్యాపి నీ సాహిత్యిలో నేను మినుతనై నాశిపోతాను.

సాఖి:—ఖయామ్ గారు, సూటిగా చెప్పలేక పోతున్నారు సమాధానం.

ఖయామ్:—ఔను సూటిగానే చెప్పలేకపోతున్నాను. ఉన్న సత్యాన్ని చెపితే నీ హృదయం మరింత బాధపడుతుంది.

సాఖి:—చెప్పు స్వామీ, చెప్పు; ఈ అంతస్సంఘర్షణలో కుమిలిపోయే కంటే అ పూర్ణ సత్యాన్ని అర్థంచేసుకొని ఆనందిస్తాను.

ఖయామ్:—సాఖీ, నావంక చూడు. జీవితమంటే ఏమనుకొంటున్నావ్! ఆశానిరాశల మధ్య జరిగే ప్రణయకలాపం అన్నమాట, జీవితమంతా ఒక రోజు భోగం. పచ్చని చెట్టు ఆకుల మధ్యనుండే గాలి పాటున జారి, మహావేగంతో పరవళ్ళు తొక్కే ప్రవాహంలో పడ్డ వగిలిన పువ్వులాంటిది జీవితం. అంత మాత్రంచేత భయపడనక్కర్లేదు. మరొక దృష్టితో చూడు! జీవితమంతా పూర్తిగా వికసించని గులాబీ మొగ్గలో దాగివున్న ఆశారేఖవలె కన్పిస్తుంది. సాఖీ...ఇంత లలితమైన జీవితాన్ని, తాకితే నలిగిపొయ్యే జీవితాన్ని పరతత్వ చింతన అనే మిషతో బడబాగ్నికి ఆహుతి గావించడం నా కిష్టం లేదు.

సాఖీ:—(వెగ్గరగా) ఏమంటున్నారు స్వామీ? పరతత్వ చింతన బడబాగ్నివంటిదా?

ఖయామ్:—ఔను సాఖీ! బడబాగ్నివంటిదే. అందుకనే మోడువారిన జీవితాన్ని కన్నీటిధారలతో తడిపే కంటే, కమ్మని ద్రాక్షాసవంతో తడిపడం మంచిదంటున్నాను, ప్రతి జీవికీ నే నందించే సందేశమిదే. అటుచూడు, మన గృహారామంలో ప్రతివాడూ నా సందేశాన్ని అక్షరాలా ఆచరిస్తూ వున్నాడు. జీవితాన్ని రసమయం చేసుకుంటున్నాడు.

[తిరిగి ఖయ్యాముగారి అంతేవాసులు త్రాగిన మత్తులో చేసే కలకలం]

అందరూ కలిసి:—

జవ్వని వాతెర చవిగని వుంటే
చల్లగ విసువల నీ మతమూ!
ద్రాక్ష సార మొకగుక్క తాగితే
తలప వెప్పవా తత్వాలు......

ఖయామ్:—సాఖీ, పానపాత్ర ఏదీ, ఒక్క చషకం! (పాత్రల చప్పుడు, త్రాగే గుటకలు)............ఆఁ... ..ఎవరదీ, అక్కడ! నాయనా, నిజామి! ('నిజామి ఉరూజి' ప్రవేశం)

నిజామి:—(గద్గదికంగా) ఆఁ...ఆఁ... నేనే స్వామీ, నిజామిని. బజారునుండి ద్రాక్షాసవం తెచ్చాను.

ఖయామ్:—అట్లా దూరంగా నిలబడతావేం నాయనా, రా యిటురా, సాఖీ, ఆ పాత్ర ఇటు అందుకో......

సాఖి:—(ఆశ్చర్య సూచకంగా) నిజామి, ఏమిటిది? గజగజ వణకిపోతున్నావ్! ఎందుకూ, అట్లా కళ్ళనూడా చెమ్మగిల్లుతున్నాయ్! ఏం జరిగింది నిజామీ?

నిజామి:—(గద్గదికంగా) ఏమీ లేదమ్మా, ఏమీ లేదు.

ఖయామ్:—(కొంచెం నవ్వు ధ్వనించేటట్లు) నిజామీ, భయపడుతున్నావా? మన ఈ ప్రశాంత సదనంలో భయాలకూ భ్రమలకూ తావులేదు నాయనా!

నిజామి:—స్వామీ, ఈ నిషాపురగ వీధుల్లో నేను తలఎత్తుకు తిరగలేకుండా ఉన్నాను.

సాఖి:—అసలేంజరిగింది నిజామీ?

నిజామి:—ఏం చెప్పేదమ్మా!

ఖయామ్:—చెప్పు నిజామీ!

నిజామి:—స్వామీ,...ప్రభువులైన మలిక్ షా మొదలు, మీ ప్రాణస్నేహితులైన నిజాముల్ ముల్క మంత్రిగారివరకూ ..అబ్బా! కాదు...అంతే కాదు ...బజారులో బిచ్చమెత్తుకు బ్రతికే ప్రతి బైరాగి వరకూ . అంతా మన శీలాన్ని శంకించేవారే.

ఖయామ్:—(సన్నగా చిన్నగా ఒక నవ్వు నవ్వి) నిజామీ, అంత మాత్రంచేతనే భయపడాలా?

నిజామీ:—అదికాదు స్వామీ! వారు ఘాటుగా ప్రశ్నమీద ప్రశ్న వేస్తూ నోటికివచ్చినట్లల్లా మాట్లాడుతూంటే సమాధానం చెప్పలేక తెల్లపోయ్యాను.

ఖయామ్:—వింటున్నావా సాఖీ, నేను చెప్పలా? ఆ లోకానికీ మనకూ చాలా అంతరం ఉంది. ప్రభువుల అక్కసు నాకు తెలుసు. వారు వట్టి ఆడంబర జీవులు. వారికి గులాములై ఊడిగం చేయడం నా కిష్టంలేదు. ఎప్పుడూ రాసిభేదాలు పరిశీలిస్తూ, గ్రహాకక్ష్య వృత్తాల్లోనే బుద్ధి ప్రజ్ఞలు చేసుకొన్నాను. వారి మనస్సు తృప్తికోసం నా జీవితం యంత్రప్రాయం ఐపోయింది.

సాఖి:—స్వామీ, మీరు మనస్సులో బాధ పడుతున్నారు.

ఖయామ్:—బాధకాదు సాఖీ, ప్రియమైన నా జీవితంలో సగం భాగం శుష్కమైన శాస్త్రపరిశోధనలో నాశనమైపోయింది. అప్పుడు నన్నీ లోకం దేవుణ్ణి పూజించినట్లు పువ్వులతో పూజించింది. నేను హృదయంలేని రాతిబొమ్మలా తయారయ్యాను సాఖీ! .. లలితమైన నీ శరీర స్పర్శలోనే నాకు చైతన్యం కలిగింది. ఒక పెద్ద హిమప్రళయం వచ్చి సృష్టిని కబళిస్తున్నా కదలని నేను, నీ స్నేహంవల్ల వాలిపోతూ వున్న పూలప్రశాంత హృదయాలకు కన్నీటి కానుక లర్పించ గల్గుతున్నాను.

నిజామి:—అదికాదు స్వామీ! పవిత్రమైన పారసిక దేశాన్ని నీతి నియమాలు లేని కావ్యగాత్రాలతో ముడివేసి అపవిత్రం చేస్తున్నారట ప్రభూ! మనవల్ల ఈ పవిత్రదేశం పన్నెండు శతాబ్దాల కాలం పారశీక చరిత్రలో మాయని మచ్చగా నిల్చిపోతుందట... అబ్బా! ఆ మాటలు నేను వినలేకపోయాను.

ఖయామ్:—హుఁ... ఎందుకు నాయనా, ఊరకే అట్లా వేదన పడతావ్? తన బ్రతుకుకోసం ఎదుటి బ్రతుకును బలిగొనే రాక్షసులు గద్దిస్తే జడుస్తావా? తన మనస్సులోని మురికి కుట్రాలు కప్పిపుచ్చుకోవడం కోసం సున్నితమైన పువ్వుల జీవితాన్ని పాడుచేసే ప్రవక్త లెంతమంది లేరు? వారికోసం మన లక్ష్యాన్ని మర్చిపోతామా?

నిజామి:—ఏమి లక్ష్యం ప్రభూ? బ్రతుకంటే గాలిలో పెట్టిన దీపమని మీరే చెప్తారే, బ్రతికిన రెండు నాళ్లయినా కాస్త పుణ్యమూ, పురుషార్థమూ...

ఖయామ్:—నిజామీ! (గట్టిగా) నామాట విను; వినడంకాదు; నలుగురితో చెప్పు. బ్రతికిన రెండు రోజుల్లోనే ఒక చీకటి రాత్రిని విజ్ఞానపు నలుగులకోసం వెచ్చించినా, ఒక వెన్నెల రాత్రిని విలాసాలకోసం భోగానుభవంకోసం వినియోగించకూడదూ?.........అఁ...సరే! అప్పుడే ప్రొద్దు జారింది. శుష్కవాదాలతో తీయ్యని సమయాన్ని పాడుచేస్తున్నాను. సాఖీ...ఏది! ఒక్క గిన్నె కెంపు పానకం; గొంతులో తడి ఆరకముందే.

[వ్యక్తావ్యక్తంగా వెనుకటి బృంద గీతి]
ఇవ్వని వాతెర చవిగని వుంటే,
చల్లగ విడువకే నీ మతిమూ
ద్రాక్షసార మొకసుక్క తాగితే,
తలప వప్పుడా వెతావ్వలు...

*   *   *

[ఖయ్యాముగారు తన గృహంలో సుదీర్ఘంగా ఆలోచిస్తూ రుబాయత్ వ్రాసి చదువుకొంటూ వుంటారు]

ఖయామ్:—ఘనమీ ఎడారిగ్గైన తలపోయ నెడారిగ, ఇంతగొప్ప సాహసి, ఒక నెట్టునీవు మసపోవ నునగ్తునయేని;...........పుడమి ఎడారి గ్గైన తలపోయ నెడారిగ;......

ఒక స్త్రీవ్యక్తి:—(తలుపు కొట్టుతూ) ఖయామ్ గారూ, తలుపు తీయండి.

ఖయామ్:—(ఆ పిలుపు వినకుండా)...... ....సాఖి ప్రేమడిని సితార మీటుచు అపూర్వముగా ఒక పాటపాడె నాయెడద ద్రవింపదొక్క, రచియింపనొ కమ్మని కావ్యఖండమున్.

స్త్రీవ్యక్తి:—(తిరిగి తలుపు కొట్టుతూ) వినండీ. తలుపు తీయండి.

ఖయామ్:—(పద్యం మననం చేసుకుంటూ ఉంటాడు)

స్త్రీవ్యక్తి:—ఖయామ్ గారూ, త్వరగా తలుపు తీయండి (తలుపు కొడుతూ)

ఖయామ్:—నిజామీ, తలుపు తీసిరా,

నిజామీ:—(తలుపు తీస్తూ స్త్రీవ్యక్తితో) ఎవరమ్మా నీవు? ఎందు కిట్లా ప్రొద్దుపోయి ఒక్కతెవే వచ్చావ్!

స్త్రీవ్యక్తి:— ఖయామ్‌గారు ఏకాంతంగా వున్నారా?

నిజామి:— ఎందుకమ్మా, ఏకాంతంగానే ఉన్నారు. ఏమిటో దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తూ వ్రాసుకొంటున్నారు; రామ్మా, లోపలకు రా.

ఖయామ్:—(పద్యం మననం చేసుకోవడం ఆపి) నిజామీ, ఎవరక్కడ?

నిజామి:—ఎవరో యువతి స్వామీ, మీ కొఱకే వచ్చారట!

ఖయామ్:—ఆం... అయితే వచ్చి యిటు కూర్చోమను నీవు పోయి ద్రాక్షాసవం తీసుకురా... ...అమ్మాయీ, ఎవరు నీవు?

స్త్రీవ్యక్తి—ఎవరినైతే నేం స్వామీ! ఒక అనామధేయురాల్ని. (విషాదసూచకంగా)

ఖయామ్:— ఎందుకమ్మా, అట్లా ఊరకే నిస్పృహ పడతావ్!

స్త్రీవ్యక్తి:—ఔను స్వామీ, ఔను; ఇంత వరకూ నిరాశా నిస్పృహలతోనే ఆకలిదప్పులు తీర్చుకుంటున్నాను.

ఖయామ్:—అసలు సంగతేమిటమ్మా!

స్త్రీవ్యక్తి:—ఏం చెప్పను స్వామీ, సృష్టిలో చీకటి రాత్రులు వెన్నెల రాత్రులూ రెండూ ఉన్నాయంటారు. కానీ, నాకు ఒక్క చీకటి రాత్రులే కన్పిస్తున్నాయ్!

ఖయామ్:—అసలు విషయ మేమిటమ్మా! అయినా, కాస్త వయసు ముదిరినవాళ్ళు పలుకవలసిన వేదాంతం యవ్వనపు పొరబారని నీవంటివాళ్ళు పలకడం వింతగా ఉండదే? చీకటి రాత్రులంటావేమిటమ్మా, అటుచూడు, పిండారబోసినట్లు వెన్నెల ఎంత రమణీయంగా ఉందో!

స్త్రీవ్యక్తి:— హుం... మీ ఈ చిన్న వుద్యానవనంలోని కాస్త వెన్నెలచూచి ప్రపంచమంతటా వెన్నెల వాకలు ప్రవహిస్తున్నాయనుకొంటున్నారు. ఎన్నిసార్లు ఆ కారుమబ్బుల గుంపులో చిక్కి చంద్రుడు కళదప్పి పోతున్నాడో చూచారూ?

ఖయామ్:—అవునమ్మా, ఆ మబ్బు విడిపోతే, అవతల అంతా వెన్నెలే! ఇక ఈ వసంత సమయంలో, ఈ పచ్చిక బయళ్ళమీద మనల్ని మనమే మర్చిపోతాం.

స్త్రీవ్యక్తి:— (ఆశ్చర్యంతో) ఇది వసంత కాలమా స్వామీ! వసంతకాలాన్ని నే నెరుగుదును ఒక వసంతాన్ని కాదు. పది వసంతాల్నెరుగుదును వసంతకాలం వస్తోంది. ఎండిపోయిన ఆకుల్ని నా ముఖాన దులిపి చక్కా వెళ్ళిపోతుంది.

ఖయామ్:—ఎండిపోయిన ఆకుల్ని ముఖాన దులిపిందాకా ఎందుకు జాగుచేశావమ్మా? చిగురు తొడిగే టప్పుడే జాగ్రత్తపడలేక పోయావ్! కిలకిల కూసే పులుగుల సందడిలో, పిలపిల కురిసే మంచు బిందువుల ముమ్మరంలో, కమ్మని బుల్బుల్ పాటలో హృదయం శ్రుతిగలిపి ప్రియుడి ఒడిలో వాలి సోలి పోలేక పోయావ్!

స్త్రీ:—స్వామీ నేను అభాగ్యానికి నోచుకోలేదు......(కంఠధ్వని హెచ్చిస్తూ తడబాటుతో) ఆం..., నేను భర్తృపరిత్యక్తను. నన్ని సమాజం వెలి వేసింది.

ఖయామ్:—ఆం...ఏమంటున్నావ్ శుభాంగీ!

స్త్రీ:—శుభాంగినా స్వామీ; నేను మీ కంళ్లకు శుభాంగివలె కన్పిస్తున్నానా? ఎందుకు స్వామీ, ఎవ రనుభవించడానికి ఈ నా శరీర సౌందర్యం? ప్రియుడు మెచ్చి, ఆదరింపని ఈ నా శరీరంలోని ప్రతి అవయవమూ నా కొక పెద్ద నిస్పుద్ధంగా కన్పిస్తుంది.

ఖయామ్:—(కొంచెము ధ్వని తగ్గించి మనసులో) ఓహో! తిరస్కారముద్రలోకూడా ఈమె నేత్రాలు ఎంత సుందరంగా ఉన్నాయ్! ఈమె స్వభావం ఉద్రిక్తమైనకొద్దీ సౌందర్యం ఊహాతీతమై పోతూ వుంది. మేలిముసుసుగా వేసికొన్న ఆ సన్నని జిలుగు వలిపంలోనుంచి మెల్లగా తొంగిచూచే నల్లని ముంగురులు ఓహో! తెల్లని ఆ ఫాలఫలకంమీద ఎంత నాజూకుగా నాట్యంచేస్తున్నాయ్!

స్త్రీవ్యక్తి:—ఏమిటి స్వామీ, మీలో మీరు మాట్లాడుకొంటున్నారు?

ఖయామ్: —ఆం...ఏమీలేదు, నీవాలే.

స్త్రీ:—నానాటా, ఏమిటది?

ఖయామ్:—ఔనమ్మా, నీస్థితి నాకర్థమయింది. కట్టుకొన్న గాగరా, కాళ్ళమీద జీరాడి పొరాడగా, మాలోపలికి మెల్లగా అడుగులువేస్తూ వస్తూంటే నీవూ ...ఒక గొప్పపారశీకప్రభువు అర్ధాంగివనుకొన్నాను. ఆ భాగ్యశాలి జన్మ ధన్యమయిందని కూడా అనుకొన్నాను. నీవూ, నిజంగా అందాలబరిణెవు.

స్త్రీ:—ఏమిటిస్వామీ, అయోమయావస్థలో ఉన్న ఈ అజ్ఞాతజీవికి, ఏదైనా కర్తవ్యాన్ని బోధిస్తారని వచ్చాను. కాని నన్ను మీరిట్లావిపరీతంగా ....

ఖయామ్:—ఇందులో విపరీత మేముందీ? చూచింది చూచినట్లు స్వభావోక్తిలో చెప్తున్నాను. నీవు నవ్వుతూంటే నీ చెక్కిళ్ళమీద విర్పడే పల్లపు ప్రదేశాల్లో ప్రయాణికుడైన ఒకడు తన హృదయాన్ని నిర్భయంగా దాచుకోవచ్చు అనుకో! నీకపోలతిలకం, శాస్త్రపరిశోధనల్లో చిక్కాకైన ఒక మానవుడికి లక్ష్యసిద్ధిని సమకూరుస్తుంది.

స్త్రీ:—ఏమిటండీ, రేయి జారిపోకొద్దీ, మీ శృంగారవర్ణనా...

ఖయామ్:—అఁ...లేదమ్మా, నాకింకా కవితా సారస్యం సిద్ధించలేదు. నాకు తెలిసిన గణిత శాస్త్ర పరిభాష నిన్ను వర్ణించడానికి పట్టి నిరుపయోగం. ఈ శాస్త్రపరిమాణాలవల్ల ఏం తెలుస్తుందమ్మా, నీ వంటి బరువో, ఎంతలావో, కొలతలవల్ల తెలుసుకోవచ్చు. అంతే...కానీ, నీ హృదయస్పందనంవల్ల స్ఫురించే మధురభావనవాటివల్ల వ్యక్తంకాదమ్మా!

స్త్రీ:—ఏమిటిది ఖయ్యామ్మగారూ, మీ భాష స్పందనాలదాకా స్పర్శలదాకా నడుస్తోంది! మీ మనస్సులోని భావమేమిటో నాకు బోధపడటం లేదు నిరర్థకమైన నా యీదేహం మీకు వర్ణనా యోగ్యంగా కనిపిస్తూందా? నా శరీరంఅంతా నాకొక పెద్ద మంటిబెడ్డలా గోచరిస్తోంది స్వామీ?

ఖయామ్:—నా తత్త్వం నీకింకా బోధపడలేదమ్మా! ఈ విశాలప్రపంచంలోని ప్రతి మంటిబెడ్డనూ చూస్తూంటే, నాకు యుగముల తెరలలో తలవాల్చిన ఒక సుందరాంగి చిరునవ్వు దొంతరలు స్ఫురిస్తాయి. విశాలాకాశంలో ఊగిసలాడే ఆ మబ్బుతునక చూడు! దానిలోనుంచి చివాలున జారిపడే జలకణాన్ని చూస్తూంటే, నాకూ ఒకనాటి పడుచువాని హృదయ కుహరంలో పరువెత్తిన వెచ్చని రక్తకణం గుర్తుకు వస్తూంది.

స్త్రీవ్యక్తి:—అబ్బా! మీమాటలలోని గూఢార్థం నాకేమీ తెలియడంలేదు. మీ విశాల ప్రపంచవిషయాలు నా కెందుకండీ? నన్ను ప్రేమించే వ్యక్తిలేని నాకీప్రపంచంతో సంబంధం లేదు.

ఖయామ్:—నీకీప్రపంచంతో సంబంధం లేదన్నా దానికి నీతో చాలా సంబంధం ఉంది.

స్త్రీ:—అబ్బా, మీ లెక్క వేదాంతాల్లో నానోరు మూతపడిపోతోంది.

ఖయామ్:—ఓహో! సుందరీ, అర్థంగాని గీతికలో దాగివున్న అధివాస్తవికకవిభావనవల్ల నీ నోరు క్రమంగా చిన్నదై, అణుమాత్రమై చివరకు శూన్యమై పోతూంది. నీ సౌందర్యం నిరుపమానం. ఏదీ తేనెలూరే నీవా తెరమీగుగా, మరొక్కమాట!

స్త్రీ:—(బిగ్గరగా) ఖయామ్‌గారూ, దారితప్పుతున్నారు.

ఖయామ్:—దారి తప్పకపోతే ఈ నిశీథంలో ఇక్కడ కెందుకువచ్చావ్?

ఇదుగో, కాస్త ద్రాక్షరసం సేవించు. సరియైన దారి కనిపిస్తుంది.

స్త్రీ:—ఛీ, ఛీ, ఇది వట్టి భోగమందిరం. ఇచ్చట నీతీ, నియమాలు లేవు.

ఖయామ్:—ప్రపంచమే ఒక భోగమందిరమమ్మా! అయితే, ఆ భోగమందిరంలో నీతీ నియమాలున్నాయ్. ఆ భోగమందిరంలో అవీ లేవు.

స్త్రీ:—చాలు, మీ విలంబనాపం. హుఁ..., ఏమయ్యా ఇట్లా ఎందరు అమాయకస్త్రీల సౌశీల్యాన్ని నాశనం చేస్తున్నావ్?

ఖయామ్:—పొరపడుతున్నావమ్మా! నన్ను నీవర్థం చేసుకోలేకపోతున్నావ్. అటు చూడు.

[నముకటి బృందగీతి వ్యక్తావ్యక్తంగా
వినిపిస్తుంది]

[జవ్వనివా తెర చివిగనివుంటే చల్లగ విడువక
నీమతిమా]

మాయాగృహారామంలో నివసించే ప్రణయవతి, యువకుడూ పరిపూర్ణమైన ప్రణయాన్ని మారగొంటున్నారు. ఒకప్రాణియొక్క హింసకు కారణమైన ప్రేమ ప్రేమ అనిపించుకోలేదమ్మా. మాకూ, దయారహితమైన ధర్మంతో పనిలేదు. మాకున్న సంబంధమంతా దయానిబద్ధమైన హృదయంతోనే.

స్త్రీ:—అయితే నాకు మీరు సూచించే మార్గాంతరం?

ఖయామ్ :— మార్గాంతరం ఎందుకమ్మా, నీప్రియుడు నిన్ను నిరసించాడని అన్యమార్గమాలోచిస్తావా? హృదయం క్రమ్మరించైనా అతనిలో పరివర్తన తేవాలి.

స్త్రీ:—ఇది సాధ్యమేనా ఖయ్యాముగారూ?

ఖయామ్:—సాధ్యం కాకేమమ్మా, చూడూ, నాసాఖీ నన్ను నిరసించినా నేను నాసాఖీని నిరసించను. పో, వెళ్ళు, తెల్లవారకముందే ప్రియుణ్ణి నీవాణ్ణి చేసుకో.

[నిజాముల్ ముల్క్ ప్రవేశించిన అడుగులసవ్వడి]

నిజాముల్ ముల్క్:—ఖయాంజీ, ఏం చేస్తున్నావ్?

ఖయామ్:—ఆఁ...ఎవరు? నిజాముల్ ముల్క్ మంత్రిగారా, రండి, తలవని తలంపుగా వచ్చారే ప్రొద్దుపోయి?

స్త్రీవ్యక్తి:—(నిజాముల్ ముల్క్ అనే పేరు వినగానే ససంభ్రమంతో) ఆఁ...క్షమించండి ఖయామ్ గారు; నాకిక సెలవు.

ఖయామ్:—కాస్త కూర్చోమ్మా. నిజామి వచ్చి అందాక పంపుతాడు;......

ఆఁ...నిజాముల్ ముల్క్! స్నేహితుడు ఇన్నాళ్ళకు జ్ఞప్తికి వచ్చాడా?

నిజాముల్ ముల్క్:—జ్ఞప్తికుండకేం ఖయామ్! అందమైన పానపాత్ర, సుందరమైన స్త్రీ కన్పించినప్పుడల్లా నీవు జ్ఞప్తికి వస్తూనే వుంటావ్! పగటివేళ ఎప్పుడు వచ్చినా మీ విందులకు, విహారాలకు శృంగార క్రీడలకు భంగం కలుగుతుందని ఈవేళ ప్రభువుగారి రాచకార్యాలన్నీ ముగించి ప్రొద్దుపోయి నీవద్దకు వచ్చాను.

స్త్రీ:—నేను వెళ్తున్నాను స్వామీ!

నిజా:—ఖయామ్‌జీ ఎవరీమె? ఈ అర్ధరాత్రి ఒక్కతే ఇక్కడ ఎందుకు ఉంది?

ఖయామ్:—ఎవరో భర్తృపరిత్యక్త, ప్రణయార్తయై వచ్చింది.

నిజా:—(వికటంగా నవ్వి) ఉద్ధరించి పంపుతున్నారా స్వామీ?

స్త్రీ:—(బిగ్గరగా) ఎవరో మర్యాద తెలియకుండా అన్యవ్యక్తినిగూర్చి అప్రస్తుతంగా మాట్లాడుతున్నారు.

నిజా:—ఎక్కడిదీ ఈ కంఠధ్వని......... ఎవరు నీవు? (ఆశ్చర్యంతో) నీవా? రాణీసాహెబా? (ఉచ్చైస్స్వనంతో) ఖయామ్, ఈమె ఎవరో తెలుసా? పారశీక ప్రభువులైన మలిక్ షా అర్ధాంగి.

ఖయామ్:—హుఁ, ఆమె ఇక్కడ అడుగు పెట్టినప్పుడే ఊహించాను; ఎవరో ఒక పారశీక ప్రభువు అర్ధాంగి అయివుంటుందని.

నిజా:—చాలు, నీ వ్యామోహగానం చాలించు; నీ వింతవరకూ పాముతో చెలగాటమాడావ్, ..తెలిసిందా?

ఖయామ్:—నిజాముల్ ముల్క్! నేను నా కర్తవ్యాన్ని నిర్వర్తించాను. అంతే!

నిజా:—ఖయామ్, నీ విప్పుడు మాట్లాడేది నీ మిత్రుడైన నిజాముల్ ముల్క్‌తో గాదు. ప్రభువులైన మలిక్ షా గారి మంత్రితో, ఇటు చూడు. ప్రభువులు నిన్ను పాలుపోసి పెంచారు; నీకు జాగీర్లిచ్చి నిన్ను భోగలాలసుణ్ణి చేశారు. చివరకు వారి అంతఃపురగౌరవానికే కళంకం ఆపాదించావ్! చాలు నీ కృతజ్ఞత?

ఖయామ్:—నిజాముల్ ముల్క్, త్వరపడుతున్నావు.

నిజా:—త్వరపడనక్కర్లేదు! స్పష్టంగా అర్థమౌతూంది. ... హుఁ.. ఖయామ్, నీవీనాడు నాకుండే మక్కువకొద్దీ, పిల్చి, ఉన్నతమైన రాజోద్యోగమిప్పిద్దా మనుకున్నాను. కాని నీ విట్లా చివరకు .. ..

ఖయామ్:—ఎందుకయ్యా నీ ఉద్యోగాలు? ఎదుటివాని నపార్థం జేసుకొని మన్నూ మిన్నూ తెలియకుండా నిందిపడడానికా? నిజామీ, ఎక్కడ ద్రాక్షాసవం?

నిజా:—ఖయామ్! నీవింత దుస్థితికి జారిపోయావ్! నీవల్ల పారశీక దేశమాతకే తలవంపులు గల్గాయి.

ఖయామ్:—ఎక్కడ నిజామీ ద్రాక్షాసవం?

నిజా:—హుఁ; ఫిరదౌస్ వంటి పరాక్రమవంతులుద్భవించిన వీరభూమిలో నీవంటి భోగశీలు డుద్భవించడం అవమానకరం. అల్లాహ్, ఖురాన్ వంటి పవిత్రగ్రంథాలు చదివి పునీతులైన పారశీకులు నీ ప్రేమసూత్రాలు పఠించి పతితులౌతున్నారు.

ఖయామ్:—ఓహో మిత్రుడా ఎంత చక్కని కవితాగానం! నిజామీ ఒక్క గుక్క మధుపానం (త్రాగినపుటకలు, పానపాత్రలు కదిలిన సవ్వడి) (తూగు మైమత్తులో)—

'మనోవేదనలు మాయాలంటే,

దినాయాసమే తీరాలంటే
వినోదాలలో విలాసాలలో
ద్రాక్షసారమే త్రాగాలి...'

నిజా:—ఛీ, మందభాగ్యుడా! పారశీక కవిత్వానికి రసపుష్టి కూర్చిన ఫిరదౌసివంటి మహాకవుల కావ్యాలు విన్న చెవులతో నీ త్రాగుబోతుగీతాలు వినవలసి వచ్చింది. కళలకు కాణాచియైన పారశీకం నీవు ప్రతిష్ఠించిన పానశాలవాసనలతో వాసయోగ్యం కాకుండా పోతూంది.

ఖయాామ్:— సలాముల్ ముల్కు, అబ్బా .. ఇప్పటికి ఆవేశంతో నిండినకవితావిషయాలు నాల్గామాటలు గ్రహిస్తున్నావ్: రసనిద్ధి పొందాలంటే... కొంచెం... ద్రాక్షాసవం.

నిజా:—హుఁ...నిన్నని ప్రయోజనం లేదు. నీవు వట్టి ఉన్మాదుడవు. కానీ ... అన్నిటికంటె ఎక్కువగా నా హృదయానికి కల్గిన ఆఘాతం ఒక్కటే. ఆభిజాత్యగౌరవం గల మలిక్‌షావంటి ప్రభువుల అంతఃపురంలోని ఒక కులీనస్త్రీ,...అంతే కాదు...వారిదేవేరి ఇంతటి నీచానికి పాల్పడుతుందని నేనెప్పుడూ అనుకోలేదు.

రాణిసాహెబా: —(గట్టిగా) మంత్రీ, మీరు ప్రభువుగారి అర్ధాంగి అంతరంగికవిషయాల్లో అనవసరంగా జోక్యం కలుగజేసుకొంటున్నారు.

నిజా:—రాణీ సాహెబా! మీ అంతరంగిక విషయాలు పక్కకు పెట్టండి. వంశప్రతిష్ఠనీ, దేశగౌరవాన్నీ సమూలంగా నాశనంచేసే ఆ ఆలోచనలూ రాణిగారి అంతరంగికాలైనా వాటితో మంత్రులకు జోక్యం ఉన్నది.

రాణి:—మంత్రిగారూ, మీ మాటలు రాజకుటుంబంపట్ల మీకున్న భక్తిగౌరవాల్ని మాత్రమే సూచిస్తాయ్. కాని మీ విజ్ఞానవివేకాల్ని ఏమాత్రం సూచించవు. ఇంతవరకూ మీరు మీ భావనకు అందిన చరిత్ర అంతా గాలించి ఖయ్యాముగారిని దూషించినా, మిమ్మల్ని వారొక్కమాటైనా అనలేదు.

నిజా:— రాణీసాహెబా, తప్పుచేశానని తెలుసుకొన్నప్పుడు అతడు గాయామైనా, ఆమె మరి యేరాణి ఐనా, శిక్షించి దూషణ భరించవలసిందే. అందులోనూ, ఎప్పుడూ, తాగినమత్తులో తూగే ఇతనికా దూషణభూషణలు?

రాణి:—మంత్రి, త్వరపడి ఖయ్యాముగారిని తూలనాడబోకండి. అసలు జరిగిందేమిటో తెలిస్తే? మీరిట్లా ఆవేశపడేవారు గాదు. ఇటుచూడండి మంత్రీ! నేను ప్రభువుగారి ప్రతిష్ఠకు భంగంకలిగే ఏపనీ చేయలేదు. ఖయాంగారి శీలం పరీక్షించడం కోసం మా మలిక్‌షాప్రభువులే సన్నిధిగా పంపారు.

నిజా:—(సన్నగానవ్వి) ఏమంటున్నారు రాణిసాహెబా? మీరు చెప్తున్నారు కాబట్టే మీమాటలు నేను విశ్వసించాలా?

రాణి:—నమ్మలేకపోతున్నారామంత్రీ, మీరూ వట్టిపట్టుదల మనుష్యులు. ఈప్రక్కకురండి. ఈగుమ్మం నుండా అటుచూడండి. మన కుడిచేతివైపుగా ఆ కనుపించేతోటలో, ద్రాక్షపందిరి ప్రక్కగా పండువెన్నెల్లో పచార్లు చేస్తున్న ప్రభువులు ఎవరో చెప్పండి ?

నిజా:—(ఆశ్చర్యంతో) అఁ......మలిక్‌షా ప్రభువులు?

రాణి:—మలిక్‌షాప్రభువులేనా? ... ఇక్కడ ఖయ్యాముగారిగృహంలో చీమ చిటుక్కుమన్నా వారికి స్పష్టంగా కన్పిస్తుంది.

నిజా:—నన్ను నేను నమ్మలేకపోతున్నాను రాణిసాహెబా?

రాణి : — ఇంకా నమ్మలేక పోతున్నారా మంత్రీ!

నిజా : — నమ్మలేక పోవడం కాదు రాణిసాహెబా? నా కిప్పుడు సర్వం బోధపడుతోంది. అబ్బా! ప్రభువుల యీ పరిపాలనావిశిష్టత, నిష్పవంటి ఈ మిషీలమే లేకపోతే పారశీక మెప్పుడో పాడుపడిపోయేది. ఆవేశంలో ఏమేమో అన్నాను. నన్ను క్షమించండి.

రాణి:—మంత్రీ, ఖయ్యాముగారు, మీరూ, మేమూ ఊహించినంత గుణశీలురుగారు. వారి వాదానికీ, మతానికీ తోవా [illegible] ఉన్నాయ్...... ఖయ్యాముగారూ! ప్రభువులు నాకోసం బైటవేచివున్నారు. మీ వాదవిధానమంతా చెప్పి వారిని ఆనందపరవశుల్ని చేస్తాను. స్వామీ సెలవు.

ఖయాామ్:—రాణ్ణి పోయిరా! నీరాణీప్రక్కగా నీనాయనను స్పృశిస్తూ, ఒయ్యారంగా నడిచిపోతూంటే నేను చూచి ఆనందిస్తాను.

నిజా:—ఖయామ్‌జీ, నీవేది మాట్లాడినా మనసులో దాగి మాట్లాడుతావ్! అందుకనే నీతత్వం లోకానికి సువ్యక్తం గావడంలేదు. నావరకు నేను నిన్నింతవరకూ అర్థం చేసుకోలేకపోయ్యాను. బ్రదుకుకోసం నిత్యం పాపాలలో మునిగితేలేది ఈ జనప్రపంచంమిమ్మల్ని అసలు అర్థం జేసుకోలేదు.

ఖయామ్:—మిత్రుడా, పాపాలనీ, పుణ్యాలనీ కోమలమయిన మనస్సును హింసించకూడదు. అయినా పాపం చేశామేమోనని భయమెందుకు? అటువంటి తప్పుదారులకులాగే మనస్సును భగవంతు డెందుకు సృష్టించాలి?

నిజా:—ఖయాంజీ, భగవంతుణ్ణనబోకండి. ఆయన స్వభావం చాలా చిత్రమయింది పాపపుజీవిని సృష్టించటం ఆయనకు సరదా. సృష్టించి, ఆజీవిని పవిత్రం చేయటం ఆయనకు మరీ సరదా. దేవుడు దయాశీలుడు సుమా!

ఖయామ్:—దయాశీలుడా దేవుడు? అయితే లోకంలో కనిపించే ఈ కష్టనష్టాలకు కారణం? కావాలని మోజుపడి సృష్టించిన ప్రకృతిని తానే ధ్వంసంచేసే దేవుణ్ణి దయాశీలు డనటంకంటె పిచ్చివాడనటం మంచిది. శైలిస్య మృష్టపడే శిల్పాన్ని మలిచిన కళాతపస్వి తన చేతుల్తో దాన్ని నాశనం చేయగలడా?... ఆc... సరే, ఈ సృష్టి నాశనం లోకమిలే, అదుగో, అటు చూడు. రాణి రాజును కలుసుకొన్నది. రాజు ఆమె హస్తాన్ని పట్టి దగ్గరకు తీసుకొంటున్నాడు.

నిజా:—అది కాదు ఖయామ్; ఎంతసేపున్నా డినా సృష్టినిగూర్చీ లయాన్నిగూర్చీ ముచ్చటిస్తారు గాని, ఆత్మనుగూర్చి చెప్పరేం?

ఖయామ్:— ఏమిటి నిజాముల్ముల్క్? అటు చూడు! ఆ ప్రాకారం పక్కగా రాజూ రాణీ మెల్లగా అడుగులు వేస్తూ, తోటబైటకు వస్తున్నారు.

నిజా:—, ఖయాం, ఎప్పుడూ ఒకటే పాట, నా ప్రశ్నకు జవాబు లేదా?

ఖయామ్:—ప్రశ్నలూ, జవాబులూ, ఇంతేనా ...అదుగో, ఆ తోటమలుపుల్లో వారిద్దరూ ఎందుకో ఆగారు. సుల్తాను పట్టి గారివాడు సుమా! రాణి సాహెబామీద ముద్దులవర్షం కురిపిస్తున్నాడు.

నిజా:—ఖయాంజీ, నాకు మళ్ళీ కోపం గల్గిస్తున్నారు. నాకు జవాబు కావాలి.

ఖయామ్:—ఏం జవాబయ్యా.

నిజా:—ఆత్మ భగవదంశమని ఒప్పుకుంటారా?

ఖయామ్:—నిజాముల్ముల్క్! వట్టి రాజనీతి కోవిదుడివే అనుకున్నాను. నీకు వేదాంతం పిచ్చి కూడా వుంది. ఆత్మలూ ఆత్మ అంటూ ఒకటుందా? చెప్పు...అబ్బా, మళ్ళీ నా సౌందర్యోపాసనమండీ నన్ను ప్రక్కకు లాగుతున్నారు. ఓహో, రాణి రాజు చేతిలో పువ్వువలె నలిగిపోతూ వుంది. నలిగిపోయిన కొద్దీ ఆమె అందం యినుమడిస్తూంది. అదుగో, రాజు చేతుల్లోనుంచి ఆమె కోడె త్రాచులా క్రిందకు జారి చివుక్కున లేచింది. అబ్బా, సాఖీ, ఎక్కడున్నావ్, ఈ తీయని వేళ...

నిజా:—ఖయాం, ఈ పారవశ్యమే నీ తత్వానికి అందం తెస్తూంది.

ఖయామ్:—అమ్మో, వారప్పుడే చాలాదూరం పోయారు. ఆ నాగుప్రక్క ఇసుకతిన్నె మీదుగా... అదుగో, ఒకరిచేతులొకరు పెనవేసుకొని నడిచిపోతున్నారు. ఆహా! వారి పాదవిన్యాసంలో నాకు నవజీవనమార్గాలు కన్పిస్తున్నాయ్. సాఖీ, ఎక్కడా నీవు, ఈ కమ్మని సమయంలో దగ్గర లేకుండా?

నిజా:—ఖయామ్, నీస్వభావం నాకు ఆశ్చర్యం గొల్పుతూంది.

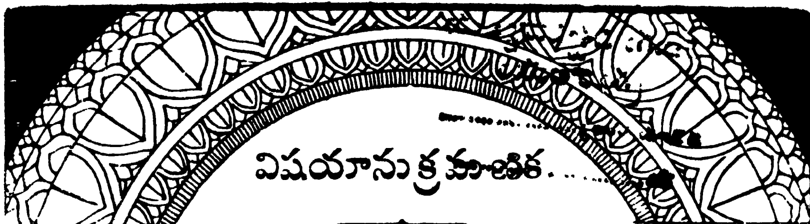
ఖయామ్:—నిజాముల్ముల్క్, లే సోఫా మీదనుంచిలే, వారు మనదృష్టికి అందకుండా పోతున్నారు. బయటకు పోదాంపద. సాఖీ, ఏం చేస్తున్నావ్, వస్తున్నావా, ఆ, అదుగో ధగధగ మెరిసే వారి రాజప్రాసాదం వారు చేరుకున్నారు. వెన్నెల వలువుల్లో, తెల్లగులాబీరేకులక్రింద, అంటనిటు మసలే నల్లని నీడలా,...ఆc...కాదు కాదు.... చంద్రుణ్ణి చాటుచేసికొని సిగ్గుతో గాలిన మక్కకన్నెలా, రాణి దృశ్యాదృశ్యయై పోతూంది. సాఖీ, ఎక్కడ నీవు.

నిజా:—ఖయామ్, నీవూహ అమోఘం. నీవు నిజంగా రససిద్ధుడవు.

ఖయామ్:—ఆహా, వారిని చూస్తూంటే నాకు కవినిగాలేనన్న భయం తీరిపోతోంది. సాఖీ లే, సితార తీసుకో, తీవలు శ్రుతిచేయ్ ఇంకా అనుమానిస్తున్నావా? (సితారా శ్రుతిసమ్మేళనంతో)

'అనుమానింపగ తావులేదిట,
 విలాసార్థమ్ముగానిట్టి జీ
వన శృంగారవనమ్ములో వలపు
 తీవల్ సాగ, ఉయ్యాలలూ
గిన నీతోడిద నాకు స్వర్గము
 లతాంగీ, లెమ్ము లేలెమ్ము కన్
సోనలై నెమ్మది పొంగి వచ్చు
 కవితాస్రోతస్సులం దేలెదన్.'

నిజా:—ఖయాం, నీ ఆశయాలూ, ఆదర్శప్రాయాలైనా కాకపోయినా, నిషాపురంలో చివురు తొడిగిన నీ కవితాలతమాత్రం లోకాలకు పాకి కమ్మని వాసనలు చిమ్ముతుంది.

విషయానుక్రమణిక

ఆగస్టు 1953

త్రివర్ణ చిత్రము: "గాంధారీ-ధృతరాష్ట్రులు"—చిత్రకారుడు: శ్రీ రణవీర సాక్సేనా.

గాంధారీ - ధృతరాష్ట్రులు